

Burgas State University "Prof. Dr Assen Zlatarov"
State Tax University

**X International Scientific and Practical
Conference**

**UKRAINE, BULGARIA, EU:
ECONOMIC, FINANCIAL, TECHNICAL AND
SOCIAL DEVELOPMENT TRENDS**

**July 2-3, 2026
Burgas, Bulgaria**

**Burgas State University “Prof. Dr. Assen Zlatarov”
State Tax University**

**X INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL
CONFERENCE**

**UKRAINE, BULGARIA, EU:
ECONOMIC, FINANCIAL, TECHNICAL AND
SOCIAL DEVELOPMENT TRENDS**

July 2-3, 2026
Burgas, Bulgaria

The collection of conference materials included the reports that became the subject of discussion by the participants of the X International Scientific and Practical Conference “Ukraine, Bulgaria, EU: economic, financial, technical and social development trends”, held in Burgas (Bulgaria) on July 2-3, 2026 at the Burgas State University “Prof. Dr. Arsen Zlatarov”.

Conference materials may be of interest to researchers, teachers, researchers, students of higher educational institutions.

The Organizational committee of the X International Scientific and Practical Conference "Ukraine, Bulgaria, EU: economic, financial, technical and social development trends" does not always share the point of view expressed in the reports of the conference participants.

In the collection, the spelling, punctuation and stylistics that were proposed to the conference participants are preserved as accurately as possible.

The participants of the conference, their supervisors, reviewers and structural divisions of higher educational institutions and institutions, which recommended these materials for publication, bear full responsibility for the reliability and quality of the presented material.

Ukraine, Bulgaria, EU: economic, financial, technical and social development trends: materials X International Scientific and Practical Conference (Burgas, Bulgaria, July 2-3, 2026) Burgas: Avangard Prima, 2026, 186 p.

e-ISBN 978-619-279-260-2 (pdf)

Publishing House Avangard Prima, 2026

ОРГАНІЗАЦІЇ УЧАСНИКИ КОНФЕРЕНЦІЇ

Державний податковий університет, Україна
Burgas State University "Prof. Dr Asen Zlatarov", Bulgaria
Jan Kochanowski University in Kielce, Kielce, Poland
Alexandru Ioan Cuza University of Iasi, Romania
Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia
Tbilisi Ivane Javakhishvili State University, Georgia
St. Tbel Abuserisdze University of Education Khulo, Georgia
State University of Moldova, Moldova
Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти», Україна
Державний науково-дослідний інститут інформатизації і моделювання економіки, Україна
Західноукраїнський національний університет, Україна
Вінницький національний аграрний університет, Україна
Інститут незалежних експертів, Україна
Національна академія статистики, обліку та аудиту, Україна
Національний університет біоресурсів і природокористування, Україна
Національний університет харчових технологій, Україна
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Україна
Приватний вищий навчальний заклад «Вінницький інститут конструювання одягу і підприємництва», Україна
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»
Рівненський державний гуманітарний університет, Україна
Сумський національний аграрний університет, Україна
Хмельницький національний університет, Україна
Університет митної справи та фінансів, Україна
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ ТА ЕКОНОМІКОЮ ПІДПРИЄМСТВ	
Bradov V.V. , PhD Economics, Associate Professor, State Tax University, Ukraine SANCTIONS AS A TOOL TO INFLUENCE THE MEDIA OF THE AGGRESSOR COUNTRY (THE RUSSIAN FEDERATION): ECONOMIC ASPECTS	10
Gigov R.Zh. , PhD in Management, Assistant Professor, Burgas State University "Prof. Assen Zlatarov", Bulgaria STRATEGIC FRAMEWORK AND INTEGRATION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS INTO CORPORATE GOVERNANCE	13
Димитров И. , д-р, професор, Бургаски държавен университет „Проф. д-р Асен Златаров“, България ТЕОРЕТИЧНИ ПОДХОДИ ЗА АНАЛИЗ НА ЛОГИСТИЧНОТО ПРЕДСТАВЯНЕ	16
Davydenko N.M. , Doctor of Economics, Professor, State Tax University, Ukraine Wasilewska N.S. , Doctor of Economics, Professor, Department of Economy and Finance, Jan Kochanowski University, Kielce, Poland BUSINESS VALUATION AS A TOOL FOR ATTRACTING INVESTMENT AND STRATEGIC MANAGEMENT	22
Mocanu N. , Doctor of Economics, Professor, Moldova State University, Chişinău, Republic of Moldova CAPITALISATION OF ENTERPRISES IN THE SYSTEM FOR ENSURING FINANCIAL STABILITY AND INVESTMENT ATTRACTIVENESS	25
Стоянова Д.С. , д-р, асистент, Бургаски държавен университет „Проф. д-р Асен Златаров“, България ИНИЦИИРАНЕ И АПРОБИРАНЕ НА СИСТЕМИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА – ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ ЗА ПРЕДПРИЯТИЕТО	28
George Abuselidze , Professor of Department of Finance, Banking and Insurance, Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia Aleko Meladze , Doctor of Business Administration, Shota Rustaveli State University, Georgia STATISTICAL ANALYSIS OF FINANCING FOR INNOVATION AND TECHNOLOGY DEVELOPMENT IN GEORGIA	32
Томашук І.В. , PhD, доцент, Вінницький національний аграрний університет, Україна ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ	35

Форкун І.В. , к.т.н., доцент, Хмельницький національний університет, Україна СКЛАДОВІ УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕЧНИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	38
Giorgi Rizhvadze , PhD student of Business Administration, Faculty of Economics and Business, Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia ECONOMETRIC MODELING OF INVESTMENT AND INNOVATION PROCESSES IN THE ENERGY SECTOR	41
Hamlet Sanikidze , Batumi State Art University, Georgia DEVELOPMENT OF ECOTOURISM AND THE ROLE OF SMALL BUSINESS IN GEORGIA	44
СЕКЦІЯ 2. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ	
Buriak A.V. , PhD in economics, associate Professor, State Tax University, Ukraine Demyanenko I.V. , PhD in economics, associate Professor, National University of Food Technologies, Ukraine STRATEGY FOR FINANCIAL REGULATION OF THE DEVELOPMENT OF CORPORATE ENTERPRISES	46
Buriak D. I. , PhD student, State Tax University, Ukraine DEVELOPMENT OF FINANCIAL LEASING IN UKRAINE	49
Давиденко Н. М. , к.е.н., професор, Державний податковий університет, Україна Ярова К.В. , здобувач першого (бакалаврського) рівня, Державний податковий університет, Україна СУЧАСНІ ЗМІНИ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	52
Vysochanska A.V. , PhD Applicant (Educational and Scientific Level), State Tax University, Ukraine FINANCIAL IMPACT OF COLLECTIVE INVESTMENT INSTITUTIONS ON STRUCTURAL CHANGES IN CAPITAL MARKETS	55
Ключка О.В. , к.е.н., доцент, Державний податковий університет, Україна Богріновцева Л.М. , к.е.н., доцент, Національна академія статистики, обліку та аудиту, Україна ВПЛИВ FINTECH НА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	58
Гудзь О.Є. , д.е.н., професор, Державний податковий університет, Україна ФІНАНСОВІ ЕКОСИСТЕМИ МАЙБУТНЬОГО: ЦИФРОВІ ПЛАТ-ФОРМИ ЯК ДРАЙВЕР ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ	64

Онишко С.В. , д.е.н., професор, Державний податковий університет, Україна ДО ПИТАННЯ КООРДИНАЦІЇ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ	67
Maslak N. , Candidate in Economics, Associate Professor, Sumy National Agrarian University, Ukraine Doctoral candidate at the Department of Public Finance, State Tax University, Ukraine INSTITUTIONAL BARRIERS TO GREEN BOND DEPLOYMENT IN UKRAINE'S AGRARIAN SECTOR	69
Мартиненко В.В. , д.е.н., професор, Державний податковий університет, Україна БАНКІВСЬКИЙ СЕКТОР У СИСТЕМІ ФІНАНСУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	71
Кучеренко Н.П. , здобувач третього (освітньо-наукового) рівня, Державний науково-дослідний інститут інформатизації і моделювання економіки, Україна ЕФЕКТИВНІСТЬ КРЕДИТНОГО КАНАЛУ ТРАНСМІСІЙНОГО МЕХАНІЗМУ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	74
Скрипник Г.О. , к.е.н., доцент, Державний податковий університет, Україна Шепиленко В.Ю. , старший викладач, Державний податковий університет, Україна ДЕРЖАВНИЙ КРЕДИТ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ	78
Шелудько С.А. , к.е.н., доцент, докторант, Державний податковий університет, Україна ІМПЕРАТИВИ ФІСКАЛЬНОЇ СПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ	82
George Abuselidze , Professor of Department of Finance, Banking and Insurance, Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia Gia Zoidze , Doctor of Business Administration, Associate Professor, Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia THE INFLUENCE OF FINANCIAL MARKETS ON THE COUNTRY'S LONG-TERM GROWTH	85
Zharikova O.B. , PhD., Associate Professor, National University of Life and Environmental Science of Ukraine, Ukraine Mykhalchyshyna L.H. , PhD., Associate Professor, Private Higher Education Institution "Vinnytsia Institute of Garment Design and Entrepreneurship", Vinnytsia, Ukraine	

ECONOMETRIC ASSESSMENT OF THE HOUSING AFFORDABILITY INDEX (HAI) IN UKRAINE: A COMPARATIVE ANALYSIS OF PRIMARY AND SECONDARY REAL ESTATE MARKETS	87
Koreniak V. , PhD student, Private Higher Educational Institution "European University", ENTERPRISE CAPITALISATION WITHIN THE FRAMEWORK OF FINANCIAL STABILITY AND MARKET VALUE	101
Malashchuk O. , PhD student, Private Higher Educational Institution "European University", Ukraine CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF FINANCIAL RISK INSURANCE AND THE DIRECTION OF ITS DIGITAL TRANSFORMATION	104
Lasha Beridze , Doctor of Business Administration, Professor, St. Tbel Abuserisdze University, Khichauri, Georgia Ramin Tsinaridze , Shota Rustaveli Batumi State University, Batumi, Georgia FINANCIAL SUPPORT FOR INDUSTRIAL ACTIVITIES IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION (GEORGIAN EXPERIENCE)	108
Яворська В.О. , к.е.н., доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна ФІНАНСОВІ ДЕРИВАТИВИ В УПРАВЛІННІ ЦІНОВИМИ РИЗИКАМИ ЗА УМОВ ГЛОБАЛЬНОЇ ГЕОПОЛІТИСНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	112
СЕКЦІЯ 3. ОБЛІК ТА ОПОДАТКУВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ І СВІТОВІ ТРЕНДИ	
Budilovska V. , third-level candidate, State Tax University, Ukraine ECONOMIC REGULATION OF LAND USE THROUGH TAXATION MECHANISMS	116
Козлов Є. М. , здобувач третього (освітньо-наукового) рівня, Державний податковий університет, Україна ПОДАТКОВІ СТИМУЛИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	119
Логвин А.В. , доктор філософії з права, докторант Університету митної справи та фінансів, Україна МИТНА ВАРТІСТЬ ТА ПОДАТОК НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ	122
СЕКЦІЯ 4. СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ КОМП'ЮТЕРНО-ІНТЕГРОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА РОБОТОТЕХНІКИ	
Gigov R. Zh. , PhD in Management, Assistant Professor, Burgas State University "Prof. Assen Zlatarov", Bulgaria THE ROLE OF GENERATION "Z" IN TRANSFORMING THE CORPORATE AGENDA AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT	126

Гриліцька А.В. , к.е.н., доцент, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна ЦИФРОВЕ ЛІДЕРСТВО ЯК НОВА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЯМИ	129
Koprinkova-Noncheva N. , PhD, Assistant Professor, Burgas State University "Prof. Dr. Asen Zlatarov", Bulgaria ARTIFICIAL INTELLIGENCE ADOPTION AND ITS IMPACT ON RISK MANAGEMENT IN SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES	132
Patsai B. , PhD in Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine Hordei O. , Doctor of Economics, Professor, State Tax University, Ukraine ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE TRANSFORMATION OF UKRAINE'S LABOUR MARKET IN THE CONTEXT OF DEMOGRAPHIC CRISIS AND POST-WAR RECOVERY	135
Raychev S. , PhD. Associate Professor, Paisii Hilendarski University of Plovdiv, Bulgaria CYBERSECURITY AND CONSUMER TRUST IN DIGITAL PAYMENTS: A FOCUSED REVIEW OF THE LITERATURE	139
Koprinkova-Noncheva N. , PhD, Assistant Professor, Prof. Dr. Asen Zlatarov University, Burgas, Bulgaria ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE ORGANIZATIONAL COMMUNICATION OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES	143
Kovalenko V.M. , Candidate of Science in Public Administration, Novovolynsk Educational and Research Institute of Economics and Management, ZUNU, Ukraine Davydenko M.A. , Bachelor's degree student, State Tax University, Ukraine THE DIGITAL TRANSFORMATION OF THE FINANCIAL SECURITY SYSTEM IN THE FACE OF GROWING CYBER RISKS	146
Mamuka Gogelia , Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia THE ROLE OF DIGITAL AND GREEN INNOVATIONS IN THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF ECOTOURISM: ANALYSIS OF GEORGIAN AND INTERNATIONAL PRACTICES	150
Lasha Sharashidze , Doctor of Business Administration, Professor, Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia Nodar Bliadze , Georgian Technical University, Georgia AI MANAGER	154
Костриця Б.І. , здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, Україна Ярова О.А. , к. ф.-м.н., доцент, науковий керівник, Державний податковий університет, Україна	

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ	155
СЕКЦІЯ 5. СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СФЕРІ ГУМАНІТАРНИХ І ЮРИДИЧНИХ НАУК В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	
Димитрова А. д-р , доцент, Бургаски държавен университет „Проф. д-р Асен Златаров”, България РОЛЯТА НА ПРИОБЩАВАЩИТЕ ПРАКТИКИ ПРИ ПОДБОРА НА ПЕРСОНАЛ ЗА ПРИВЛИЧАНЕ И ЗАДЪРЖАНЕ НА ТАЛАНТИ НА ПРИМЕРА НА ОРГАНИЗАЦИЯ ОТ СТРОИТЕЛНИЯ ОТРАСЪЛ	160
Братко І.В. , к.ю.н., доцент, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Україна ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС	167
Kosovets H. , PhD, President of the NGO Institute of independent experts, Kyiv, Ukraine INNOVATIVE TRANSFORMATIONS OF WEDDING TOURISM IN THE EU	170
Raychev S. , PhD, Associate Professor, Paisii Hilendarski University of Plovdiv, Bulgaria AMBIENT PM2.5 EXPOSURE AND PUBLIC HEALTH EXPENDITURE: A FOCUSED REVIEW OF THE ECONOMIC LITERATURE	180
Шеретюк Р.М. , д.іст.н., професор, Рівненський державний гуманітарний університет, Україна УКРАЇНА, БОЛГАРІЯ, ЄС: ДЕКОРАТИВНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ОДИН ІЗ ІНСТРУМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО БРЕНДИНГУ	184

**СЕКЦІЯ 1.
УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ ТА ЕКОНОМІКОЮ
ПІДПРИЄМСТВ**

Bradov V.V.,
PhD Economics, Associate Professor
State Tax University, Ukraine
ORCID ID 0000-0003-2538-9078

**SANCTIONS AS A TOOL TO INFLUENCE THE MEDIA OF THE AG-
GRESSOR COUNTRY (THE RUSSIAN FEDERATION): ECONOMIC AS-
PECTS**

***Abstract.** The place and role of the mass media in modern armed conflicts, including wars, are considered, and the effectiveness of economic sanctions as a tool for countering the information aggression of the Russian Federation is analyzed. It is proven that in the conditions of the Russian Federation's hybrid war against Ukraine and the subsequent open armed invasion by the aggressor country, the Russian media function not as autonomous social institutions, but as an element of the state military-political and propaganda system. Generalizing the practice of applying international restrictive measures allows us to assert that economic sanctions on the media sphere of the Russian Federation are systemic and sectoral in nature and demonstrate a tangible effect in the medium and long term, despite the presence of compensatory mechanisms on the part of the authorities.*

***Keywords:** information aggression, mass media, economic sanctions, sanction pressure, aggressor country, the Russian Federation.*

Modern armed conflicts are increasingly characterized by a shift in emphasis from exclusively military confrontation to the use of information and psychological influence on the enemy. The mass media are becoming a tool for forming the necessary public perceptions of war, legitimizing violence, mobilizing one's own population, and demoralizing the enemy. In this context, the information space emerges as a full-fledged theater of operations, where word, image, and narrative become no less important than military equipment.

In the Russian Federation, even in the post-Soviet period, a model of strict economic, political, and administrative dependence of the mass media on the government gradually formed. The intentions declared in the early 1990s to build equal relations between the state and the media were transformed into a paternalistic system, within which the authorities inevitably assumed a leading role in the media sphere, providing its financing and regulatory control in exchange for loyalty [1, 2]. As a result, the social institution of the mass media was modernized into a transmission mechanism for government decisions with the aim of using it as a tool for implementing the domestic and

foreign policies of the Russian Federation. During the events of 2014 in Crimea and Donbas, the Russian mass media played one of the key roles in creating and spreading a distorted picture of reality [3]. Journalists of print and electronic media often acted as active participants in the construction of events, spreading manipulative messages, fake stories and interpretations imposed by the authorities. This practice contributed to the disinformation of not only the domestic but also the international audience, forming the basis for justifying the aggressive actions of the Russian Federation.

In the hybrid war against Ukraine, Russian mass media have become the main component of the information front, and since February 24, 2022, a full-fledged element of supporting the already open armed invasion. The consistency of the media's editorial policy with the military-political decisions of the country's leadership, the synchronism of information campaigns with the phases of escalation of hostilities, and the centralized management of narratives in practice indicate the instrumental role of the media in implementing the Russian Federation's external aggression [4, 5]. Additional confirmation of this is the closed meetings of representatives of the Kremlin authorities with military correspondents and heads of leading media outlets, during which the priorities of information coverage of the war were determined.

Under such conditions, the inclusion of Russian mass media in the list of objects of international sanctions pressure was a logical and justified step. The international response to the Russian Federation's aggression against Ukraine included special political, economic, and financial sanctions imposed by the European Union, the United States, Canada, Japan, Switzerland, and other states [6, 7]. Initially, these restrictive measures were sectoral and personal in nature, but after the full-scale invasion in February 2022, the sanctions policy was significantly expanded and for the first time was aimed directly at the media sphere of the aggressor country.

The ban on broadcasting of Russian TV channels in EU countries, the deprivation of broadcasting licenses, the blocking of assets of subordinate media holdings, the restriction of access to advertising markets and digital platforms, as well as personal sanctions against leaders and presenters of propaganda media outlets became key elements of economic pressure. According to the sanctions package, channels such as Russia Today and Sputnik were blocked, and subsequently the list of banned resources was repeatedly expanded [8].

Restrictive measures against the Russian mass media are conventionally divided into sanctions of direct and indirect action. The former provide for a direct ban on the operation of media in certain territories or their access to foreign platforms, ensuring a swift and tangible effect. The most important result of such measures is the simultaneous removal of a significant audience from the influence of Russian propaganda narratives. Sanctions of indirect action are characterized by a gradual onset of effect, but they lead to an increase in the costs of producing propaganda content, logistics complications, loss of advertising revenue and other technological restrictions, for which most Russian media outlets were unprepared. An important indicator of the effectiveness of economic sanctions is the increased financial dependence of the Russian media sector on the state budget. The forced infusion of additional funds from reserve funds to support such structures as VGTRK, Gazprom-Media, MIA Rossiya Segodnya,

Channel One, NTV and TASS indicates crisis phenomena in the industry and the inability to compensate for losses even under conditions of significant subsidies [4]. In the context of reduced advertising revenues, increased prices for information and printing services and a shortage of modern technological solutions, the media sphere of the Russian Federation requires increasingly greater budget financing, which creates an additional burden on the economy of the aggressor country.

The analysis conducted allows us to assert that the Russian mass media are a systemic element of the Russian Federation's information aggression against Ukraine, and therefore the application of economic sanctions against this sector is a justified and necessary instrument of international influence. Despite the existence of state support mechanisms and attempts to adapt to restrictions, the sanctions policy demonstrates effectiveness, reducing the financial stability of the media sphere of the aggressor country and gradually undermining its ability to exert large-scale propaganda influence. In the medium and long term, economic sanctions remain an important factor in deterring and countering the information aggression of the Russian Federation.

References:

1. Ivanitsky V. L. Transformation of Russian journalism in the conditions of the formation of the media industry: author's abstract. dissertation of Dr. Phil. Sciences: 10.01.10 / MGU. M., 2011. 41 p.
2. 12 editions in five years. Dispersals, blockings, dismissals of editors-in-chief: how the authorities reformed the media market. Meduza. URL: https://meduza.io/feature/2016/05/17/12-redaktsiy-za-pyat-let?utm_source=email&utm_medium=vecherka&utm_campaign=
3. Congress of the International Federation of Journalists condemned Russian disinformation. Media Detector. URL: <https://detector.media/infospace/article/199833/2022-06-03-kongres-mizhnarodnoi-federatsii-zhurnalistiv-zasudyv-rosiysku-dezinformatsiyu/>
4. Ministry of Digital Affairs distributed state support for print media. Rossiyskaya Gazeta. URL : <https://rg.ru/2022/04/06>
5. Bradov V. V. Transformation of the region's media space in the context of external aggression: Ukrainian aspect. Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences. Budapest, 2018. VI (29) No. 169, pp. 21-25
6. The next sanctions will hit Russian pro-war media. EUobserver. URL: <https://euobserver.com/world/156528>
7. The EU has finally approved the 9th package of sanctions against Russia. Economic Truth. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/12/16/695102/>
8. All Russian TV channels have been banned in Latvia until the end of the war and the return of Crimea to Ukraine. Detector media. URL: <https://detector.media/infospace/article/199884/2022-06-06-u-latvii-zaboronyly-vsi-rosiyski-telekanaly-do-zakinchennya-viyny-ta-povernennya-ukraini-krymu/>

Gigov R. Zh.,
PhD in Management, Assistant Professor,
Burgas State University "Prof. Dr Assen Zlatarov",
Bulgaria
ORCID ID 0000-0002-3349-4241

STRATEGIC FRAMEWORK AND INTEGRATION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS INTO CORPORATE GOVERNANCE

Abstract. *This article reviews the essence, content, and strategic significance of the Sustainable Development Goals (SDGs) for organizations within the context of the contemporary economic environment. It analyzes the transformation of global sustainability priorities into corporate strategic objectives through the "ESG" (Environmental, Social, and Governance) framework. The paper proposes a systematization of the core dimensions of sustainable goals and justifies the necessity of their integration into corporate governance and non-financial reporting. Furthermore, it identifies the key challenges and perspectives facing organizations, including those within the framework of the European regulatory environment.*

Keywords: *Sustainable development goals (SDG's), regulation, corporate governance.*

Introduction. In recent decades, the concept of sustainable development has transformed from a global political declaration into a strategic imperative for organizations. In an environment of intensified regulation, heightened social awareness, and increasing investor demands, organizations are faced with the necessity of integrating sustainability principles into their long-term strategies.

The adoption of the 2030 Agenda by the United Nations (UN) is of particular significance, as it formulates the 17 Sustainable Development Goals (SDGs) as a global framework for economic, social, and environmental balance. These global objectives are progressively being transformed into corporate priorities through the ESG model, which structures sustainability into three core dimensions: environmental, social, and governance. The objective of this article is to systematize the sustainable development goals for organizations and to justify their strategic integration into corporate governance.

Theoretical Framework of the Sustainable Development Goals

The Sustainable Development Goals (SDGs), also known as the 2030 Agenda, were adopted by all United Nations Member States in 2015. They represent a universal call to action to end poverty, protect the planet, and ensure peace and prosperity for all people by 2030. The SDGs consist of 17 core goals that are interconnected – success in one area often depends on progress in another [1]. The goals are structured into four main pillars (People, Prosperity, Planet, Global Partnership, and Peace), segmented according to the following philosophy:

- **Social Sustainability (People).** This pillar assembles the following goals:
 - Goal 1: No Poverty – Ending extreme poverty everywhere.
 - Goal 2: Zero Hunger – Achieving food security and improved nutrition.
 - Goal 3: Good Health and Well-being – Ensuring healthy lives for all ages.
 - Goal 4: Quality Education – Equal access to lifelong learning.
 - Goal 5: Gender Equality – Empowering all women and girls.
- **Economic Sustainability (Prosperity).** This foundation considers the following goals:
 - Goal 6: Clean Water and Sanitation – Ensuring universal, safe, and affordable drinking water.
 - Goal 7: Affordable and Clean Energy – Transitioning to renewable sources.
 - Goal 8: Decent Work and Economic Growth – Stimulating sustainable growth and full employment.
 - Goal 9: Industry, Innovation, and Infrastructure – Building resilient infrastructure.
 - Goal 10: Reduced Inequalities – Reducing the income gap within and among countries.
 - Goal 11: Sustainable Cities and Communities – Making cities safe and resilient places.
- **Environmental Sustainability (Planet).** This section summarizes the goals:
 - Goal 12: Responsible Consumption and Production – Circular economy and waste reduction.
 - Goal 13: Climate Action – Urgent measures to address the climate crisis.
 - Goal 14: Life Bellow Water – Conserving oceans and seas.
 - Goal 15: Life on Land – Protecting ecosystems and forests.
- **Global Partnership (Peace).** The fourth pillar aims to combine all others into a common strategic framework through:
 - Goal 16: Peace, Justice, and Strong Institutions – Building accountable institutions at all levels.
 - Goal 17: Partnerships for the Goals – Mobilizing resources and international cooperation.

The goals described above should be viewed as a business imperative. In this regard, the UN Global Compact addresses them to corporate governance by transforming them into what is known as Environmental, Social, and Governance (ESG) management. In this context, it is necessary to present the key points for forming a sustainable development framework through corporate strategy [2].

Developing the Corporate Strategic Framework through Environmental, Social, and Governance (ESG) Standards

Corporate management views the ESG strategy not as philanthropy, but on the contrary – as a strategic necessity. In this regard, the corporation is obliged to create long-term value by managing its environmental and social risks. It is essential to emphasize that the Sustainable Development Goals (SDGs) have already been

transformed into Environmental, Social, and Governance (ESG) factors, which in turn categorizes them into specific risk groups. These risk groups (factors) are subdivided as follows:

Internal Environment (People and Labor): Focused on Goal 5 (Gender Equality) and Goal 8 (Decent Work). Here, the corporation commits to occupational safety, fair compensation, and team diversity.

Operational Efficiency (Resources): Focused on Goal 12 (Responsible Consumption and Production) and Goal 13 (Climate Action). This includes implementing a circular economy, reducing the carbon footprint, and waste optimization.

External Influence (Community): Focused on Goal 17 (Partnerships for the Goals). This involves building sustainable supply chains where the company requires its sub-suppliers to adhere to ethical standards as well.

However, the goals described above do not explicitly include the corporation's economic objectives, which necessitates proving that sustainability generates profit.

In this context, it is highlighted that cost reduction through energy efficiency is a best practice.

Furthermore, corporate financing is more accessible and affordable when a company possesses a high ESG rating, resulting in higher operating profits.

From the perspective of talent acquisition, it can be confirmed that the new generation (Gen-Z) prefers to work for purpose-driven companies.

Last but not least, attention must be paid to the so-called "Green Deal," according to which socially responsible companies will be prepared to meet the intensified regulations of the European Commission (EC).

The Role of the CSRD in the European Regulatory Landscape

A fundamental pillar of the European Green Deal is the Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) [3]. This regulation fundamentally changes the way corporations report their sustainability performance. Unlike previous voluntary frameworks, the CSRD introduces mandatory reporting standards (ESRS), requiring companies to provide audited, reliable data on their ESG impact. For corporate management, this means that sustainability is no longer a peripheral activity but is now integrated into the annual financial reporting cycle. Implementing the CSRD ensures that socially responsible companies gain a competitive edge by demonstrating transparency and long-term resilience to the European Commission and global investors.

Conclusion. In summary, the integration of Sustainable Development Goals into corporate strategy marks a shift from traditional management to a model based on long-term resilience and value creation. By adopting the ESG framework, organizations can effectively align global sustainability priorities with their operational goals. Ultimately, navigating the evolving regulatory landscape of the Green Deal is no longer just a matter of compliance, but a strategic necessity for maintaining competitiveness and ensuring sustainable profitability in the modern global economy.

References:

1. Retrieved online from the official website of the United Nations (UN): <https://www.undp.org/sustainable-development-goals>

2. Zarzycka E, Krasodomska J (2022), "Non-financial key performance indicators: what determines the differences in the quality and quantity of the disclosures?". *Journal of Applied Accounting Research*, Vol. 23 No. 1 pp. 139–162, doi: <https://doi.org/10.1108/JAAR-02-2021-0036>

3. Retrieved online from the official website of the European Commission: https://finance.ec.europa.eu/capital-markets-union-and-financial-markets/company-reporting-and-auditing/company-reporting/corporate-sustainability-reporting_en

Димитров И.,
д-р, професор,
Бургаски държавен университет „Проф. д-р Асен Златаров”,
България
ORCID ID 0000-0003-4653-8634

ТЕОРЕТИЧНИ ПОДХОДИ ЗА АНАЛИЗ НА ЛОГИСТИЧНОТО ПРЕДСТАВЯНЕ

Abstract. *This article examines the main theoretical approaches explaining logistics performance, emphasizing their importance for the analysis, measurement and management of logistics activities. Logistics performance is considered as a complex category that depends on the interaction between resources, processes, technologies, partner relationships and the external environment. The study shows that there is no theoretical approach explaining logistics performance in its entirety. The need for an integrated theoretical approach combining operational, strategic, organizational and institutional aspects is highlighted.*

Keywords: *logistics performance; logistics; supply chain; resource approach; theory of constraints; transaction costs*

Въведение

Логистичното представяне е един от ключовите фактори за конкурентоспособността на съвременните организации. То отразява способността на организацията да организира, координира и контролира движението на материални, информационни и финансови потоци по начин, който осигурява ефективност, надеждност, гъвкавост и високо качество на обслужване. В условията на глобализация, дигитализация и нарастваща несигурност във веригите на доставки логистиката вече не се разглежда само като оперативна функция, свързана с транспорт и складиране. Тя се превръща в стратегически инструмент за създаване на стойност и постигане на устойчиво конкурентно предимство.

Открояването на теориите, които могат да бъдат използвани за анализ, измерване и подобряване на логистичното представяне, е важно, защото позволява по-задълбочено разбиране на факторите, от които зависи представянето на логистичните системи. Логистичното представяне не може да бъде обяснено само

чрез отделни показатели като транспортни разходи, срок на доставка или ниво на запасите. То е резултат от сложни взаимодействия между вътрешни ресурси, управленски решения, технологични възможности, партньорски отношения и външни институционални условия.

Целта на настоящата статия е да представи и анализира основните теоретични подходи, които могат да се използват за задълбочено изследване на логистичното представяне.

Същност на логистичното представяне

Логистичното представяне може да бъде определено като степента, в която логистичните дейности постигат поставените цели по отношение на разходи, време, качество, надеждност, гъвкавост и удовлетвореност на клиентите. То включва, както ефективността на използваните ресурси, така и ефикасността на логистичните процеси. Ефективността е свързана с рационалното използване на логистичните ресурси като транспортни средства, складов площи, капацитет, капитал и информационни системи. Ефикасността отразява способността на логистиката да осигури необходимото ниво на обслужване и да отговори на очакванията на клиентите. Логистиката създава стойност чрез координиране на транспорта, запасите, складирането, опаковането и информационните потоци [1]. Според други автори логистиката и управлението на веригата на доставки могат да бъдат източник на конкурентно предимство, когато позволяват по-добро обслужване, по-ниски разходи и по-бърза реакция спрямо пазарните промени [2]. Следователно логистичното представяне има както оперативно, така и стратегическо значение.

Системен подход

Според този подход логистиката се разглежда като цялостна система от взаимосвързани елементи. Отделните компоненти не могат да бъдат напълно разбрани изолирано, а трябва да бъдат анализирани чрез техните връзки и взаимодействия. За логистиката това означава, че транспортът, складирането, управлението на запасите, обработката на поръчки, информационните потоци и обслужването на клиентите трябва да се разглеждат като части от единна система. Анализът на логистичното представяне трябва да вземе под внимание, че подобренето в една дейност може да доведе до промени в други дейности. Например намаляването на запасите може да понижи складовите разходи, но същевременно да увеличи риска от недостиг, забавени доставки и по-ниска удовлетвореност на клиентите. Използването на по-евтин транспорт може да намали преките разходи, но да доведе до по-дълги срокове за доставка и по-ниска надеждност на доставките. Следователно логистичното представяне трябва да се оценява чрез общия ефект върху системата, а не чрез изолирани показатели. Системният подход подчертава необходимостта от балансиране между разходи, време, надеждност, гъвкавост и качество на обслужване.

Ресурсен подход

Ресурсният подход обяснява логистичното представяне чрез ресурсите и способностите, с които разполага организацията. Организацията може да постигне устойчиво конкурентно предимство, когато притежава ресурси, които са

ценни, редки, трудни за имитиране и добре организирани [3]. Приложен към логистиката, този подход разглежда логистичните способности като стратегически актив. В логистичната дейност такива ресурси могат да бъдат модерната складова база, ефективната транспортна мрежа, информационните системи за управление, дигиталните технологии за проследяване, квалифицирания персонал и силните отношения с доставчиците. Наличието на такива ресурси не гарантира добро логистично представяне. Те трябва да бъдат правилно комбинирани, управлявани и насочени към създаване на стойност. Ресурсният подход обръща внимание и на нематериалните ресурси. Знанията, опитът, управленската компетентност, способността за координация и организационното обучение могат да бъдат също толкова важни, колкото физическите активи. Логистичните способности могат да бъдат източник на конкурентно предимство, когато позволяват по-бързо обслужване, по-ниски разходи, по-висока надеждност и по-добра адаптация към промените в средата.

Подход на управлението на веригата на доставки

Този подход разглежда логистичното представяне като резултат от взаимодействието между множество участници. Организациите рядко функционират изолирано. Те са част от мрежи, включващи доставчици, производители, дистрибутори, търговци, логистични посредници и крайни клиенти. Конкуренцията все по-често се осъществява не само между отделни фирми, а между цели вериги на доставки [2]. Това означава, че логистичното представяне на една организация зависи не само от нейните вътрешни процеси, но и от ефективността на партньорите във веригата. Ако доставчиците закъсняват, ако информацията за търсенето е неточна или ако дистрибуторите не изпълняват поръчките коректно, цялостното логистично представяне се влошава. Интегрираната верига на доставки позволява по-добро прогнозиране, по-ефективно управление на запасите, намаляване на несигурността и по-бърза реакция при промени. Този подход показва, че логистичното представяне е колективен резултат. То трябва да се измерва не само на равнище отделна фирма, но и на равнище верига на доставки като се използват показатели за представяне на стратегическо, тактическо и оперативно равнище в рамките на цялата верига на доставки [4].

Подход на балансирано измерване на представянето

Този подход има важно роля при оценката на логистичното представяне. Разработената балансирана система от показатели представлява инструмент за измерване на организационното представяне в няколко перспективи: финанси, клиенти, вътрешни процеси и обучение и развитие [5]. Приложен към логистиката логистичното представяне не трябва да се оценява единствено чрез финансови показатели. Транспортните разходи, складовите разходи и разходите за запаси са важни, но те не разкриват напълно качеството на логистичната дейност. Необходимо е да се включат и нефинансови показатели като точност на доставките, време за изпълнение на поръчките, удовлетвореност на клиентите, гъвкавост, качество на обслужване и иновационен капацитет. Измерването на представянето във веригата на доставки трябва да включва балансиран набор от показатели, обхващащи ресурси, резултати и гъвкавост [6]. Прекомерното

фокусиране върху разходите може да доведе до влошаване на обслужването. Балансираният подход позволява по-пълно разбиране на логистичното представяне. Той свързва финансовата ефективност с клиентската удовлетвореност, вътрешните процеси и дългосрочното развитие на организацията.

SCOR модел

SCOR моделът е един от най-широко използваните подходи за анализ и оценка на представянето във веригата на доставки. Той обхваща основни процеси като планиране, снабдяване, производство, доставка, връщане и поддръжка [7]. Моделът предоставя стандартизирана структура за описание, измерване и подобряване на процесите във веригата на доставки. От гледна точка на логистичното представяне той е особено ценен, защото включва ключови показатели като надеждност, бързина на реакция, адаптивност, разходи и ефективност при използването на активите. Предимството му е, че позволява сравнение между организации, процеси и периоди. Чрез него могат да се идентифицират слабите места в логистичната система и да се предприемат конкретни мерки за подобряване. Затова той има както теоретична, така и практическа стойност за анализа на логистичното представяне.

Теория на транзакционните разходи

Тя разглежда разходите, които възникват при организиране, договаряне, координиране и контрол на икономическите дейности между различни участници. Според нея фирмите трябва да изберат между вътрешно изпълнение и пазарни отношения в зависимост от разходите за договаряне, контрол, несигурност и риск. В логистиката тя се прилага при решенията за аутсорсинг, избор на доставчици на логистични услуги, управление на договори и изграждане на партньорства. Според тази теория логистичното представяне не зависи само от преките оперативни разходи. Важно значение имат също разходите за координация, контрол, наблюдение на изпълнението и управление на взаимоотношенията с партньорите. Следователно най-ниските разходи за логистична услуга не винаги означава най-добро логистично представяне.

Ситуационен подход

Той се основава на идеята, че няма универсален подход за управление, който да бъде еднакво ефективен във всички ситуации. Според него организационните структури и управленските практики трябва да съответстват на конкретните условия на средата. Приложен към логистиката означава, че логистичната стратегия трябва да бъде съобразена с типа продукт, характеристиките на търсенето, пазара, технологичното равнище, географския обхват и изискванията на клиентите. Ситуационният подход изисква логистичното представяне да се оценява спрямо конкретните стратегически и пазарни условия. Една логистична система може да бъде ефективна в един сектор, но неефективна в друг. Поради това организациите трябва да адаптират своите логистични процеси и показатели към условията, в които функционират.

Теория на ограниченията

Тя разглежда всяка система като ограничена от едно или няколко „тесни места“, които определят нейното общо представяне. Подобренето на всяка

система трябва да започне с идентифициране и управление на основното ограничение [8]. В логистиката такова ограничение може да бъде недостатъчен складов капацитет, бавна обработка на поръчки, липса на транспортни средства, неефективна информационна система или ненадежден доставчик. Теорията е полезна, защото помага на мениджърите да определят приоритетите за подобрене. Тя показва, че логистичното представяне не се подобрява чрез равномерно инвестиране във всички дейности, а чрез фокусиране върху онези фактори, които най-силно ограничават общия резултат.

Институционален подход

Институционалният подход разглежда влиянието на външната среда върху организационното поведение и представяне. Според него организациите следва да се адаптират не само към икономическите условия, но и към институционални изисквания, правила, норми и очаквания. В логистиката тези фактори включват законодателство, митнически процедури, екологични стандарти, транспортни регулации, изисквания за безопасност и обществени очаквания. Този подход е особено важен при международната логистика, където логистичното представяне зависи не само от вътрешните способности на фирмата, но и от качеството на инфраструктурата, ефективността на митническите процедури и регулаторната среда [9]. Този подход подчертава, че логистичните системи трябва да бъдат не само икономически ефективни, но и съобразени с регулаторните, социалните и екологичните изисквания.

Заклучение

Теоретичните подходи, свързани с логистичното представяне, показват, че логистиката е комплексна и стратегически значима област. Логистичното представяне не може да бъде обяснено само чрез отделни оперативни показатели, тъй като то е резултат от взаимодействието между ресурси, процеси, технологии, партньорства и външна среда.

Системният подход подчертава взаимната зависимост между логистичните дейности и необходимостта от интегрирано управление. Ресурсният подход обяснява как логистичните ресурси и способности могат да създадат конкурентно предимство. Подходът на управлението на веригата на доставки разглежда логистичното представяне като резултат от координация между множество участници. Моделът на балансираното измерване на представянето показва необходимостта от комбиниране на финансови и нефинансови показатели. SCOR моделът предоставя практическа рамка за структурирана оценка на процесите. Теорията на транзакционните разходи обяснява решенията за аутсорсинг и координация. Ситуационният подход подчертава зависимостта на логистичните решения от конкретната среда. Теорията на ограниченията насочва вниманието към критичните слабости в системата, а институционалният подход разкрива влиянието на регулациите, нормите и инфраструктурата.

Взети заедно, тези подходи изграждат основа за цялостен теоретичен анализ на логистичното представяне. Силното логистично представяне се постига не само чрез оперативна ефективност, а и чрез стратегическо управление на ресурси, процеси, партньорства, технологии и институционални условия.

Литература:

1. Bowersox, D. J., Closs, D. J., Cooper, M. B., Bowersox, J. C. (2020). Supply chain logistics management (5th ed.). McGraw-Hill Education.
2. Christopher, M. (2016). Logistics & supply chain management (5th ed.). Pearson Education.
3. Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*, 17(1), 99–120.
4. Gunasekaran, A., Patel, C., & Tirtiroglu, E. (2001). Performance measures and metrics in a supply chain environment. *International Journal of Operations & Production Management*, 21(1/2), 71–87.
5. Kaplan, R. S., Norton, D. P. (1992). The balanced scorecard: Measures that drive performance. *Harvard Business Review*, 70(1), 71–79.
6. Beamon, B. M. (1999). Measuring supply chain performance. *International Journal of Operations & Production Management*, 19(3), 275–292.
7. ASCM. (2020). SCOR digital standard. Association for Supply Chain Management.
8. Goldratt, E. M. (1990). What is this thing called Theory of Constraints and how should it be implemented? North River Press.
9. Arvis, J.-F., Ojala, L., Shepherd, B., Ulybina, D., Wiederer, C. (2023). Connecting to compete 2023: Trade logistics in an uncertain global economy—The Logistics Performance Index and its indicators. World Bank.

Davydenko N.M.,
Doctor of Economics, Professor,
State Tax University,
Ukraine
ORCID ID 0000-0001-7469-5536

Wasilewska N. S.,
Doctor of Economics, Professor,
Department of Economy and Finance,
Jan Kochanowski University, Kielce,
Poland
ORCID ID 0000-0001-8638-4735

BUSINESS VALUATION AS A TOOL FOR ATTRACTING INVESTMENT AND STRATEGIC MANAGEMENT

Abstract. *This article examines the theoretical foundations of business valuation as a key tool for strategic management and attracting investment. It explores the economic essence of business value and its significance for business owners, investors and financial intermediaries. The role of business valuation in the process of managerial decision-making, determining a company's investment attractiveness and formulating an effective development strategy is substantiated. It is established that business value reflects not only the totality of a company's assets, but also its ability to generate future economic benefits for investors. It is demonstrated that an understanding of the mechanisms underlying the formation of a company's value contributes to enhancing the effectiveness of the negotiation process with potential investors, ensures the soundness of investment decisions, and creates the conditions for growth in the company's market capitalisation.*

Keywords: *business value; business valuation; investment attractiveness; market capitalisation; corporate rights; investments; strategic management; investor; financial decisions; enterprise development.*

In today's economy, business valuation takes on particular significance as one of the key tools for managing a company's development and enhancing its investment appeal. Business valuation is understood as the process of determining the economic value of an enterprise, which allows the market value of a company to be established, taking into account its financial condition, development potential, competitive advantages and prospects for generating future income.

The results of the valuation are used by a wide range of stakeholders, including business owners, investors, lenders, financial advisers, investment banks and other capital market participants. Determining the true value of a business is crucial when conducting business sale and purchase transactions, mergers and acquisitions, raising investment, restructuring assets, and when developing strategic directions for the business. Furthermore, a valuation enables the identification of opportunities to improve

the company's operational efficiency and the factors influencing the formation of its market capitalisation.

Business valuation takes on particular significance in the process of raising investment capital. A wide range of investor categories operate in international financial markets, each with its own criteria for selecting potential investment targets. Investors focus on specific sectors, the scale of a company's operations, its stage in the business cycle, regional characteristics and the level of risk. Given the large number of investment proposals submitted for consideration on a daily basis, unfounded or inadequately prepared business projects are generally not considered further [3].

This is precisely why one of the key stages in preparing to attract investment is conducting a comprehensive business valuation. Such a valuation makes it possible to objectively determine the current state of the enterprise, its competitive advantages and prospects for development, as well as to formulate a well-founded investment proposal for potential investors. Furthermore, the results of the valuation help identify the pool of investors for whom a particular business may be of practical interest, as well as assess the impact of management decisions on the future growth of the company's value.

At the same time, domestic business valuation practices differ significantly from the approaches used in international capital markets. In Ukraine, the valuation of a company is quite often equated with determining the value of its assets. However, for the investment community, the concept of business value is much broader and encompasses not only the company's tangible resources but also its ability to generate economic benefits in the future. In fact, business value reflects the aggregate of expected benefits that an investor may derive from holding corporate rights in the enterprise.

In this context, business valuation serves not only as a tool for determining a company's market price but also as a key element of strategic management. To arrive at an objective valuation, it is necessary to take into account a wide range of factors, including the company's current financial position, industry trends, the competitive environment, the quality of corporate governance, investment risks and prospects for future development. It is precisely this comprehensive approach that allows for a realistic understanding of the company's economic potential and identifies areas for enhancing its investment attractiveness.

A key advantage of this approach is the ability to identify, in a timely manner, the factors that influence a company's value and to develop measures to maximise it. In most cases, the economic value of a business to an investor exceeds the book value of its assets, as it includes future earnings, growth potential, business reputation, customer base and other intangible assets. At the same time, the perception of the benefits of investing can vary significantly depending on the objectives, strategy and expectations of a particular investor [1].

Although there are various approaches to business valuation, international practice has established a set of methodological principles and tools that are used by the majority of participants in the investment market. Since the investment process is often accompanied by the transfer of corporate rights, an understanding of the mechanisms underlying the formation of a company's value is a necessary prerequisite for

successful negotiations with potential investors. This is precisely why company owners and managers must clearly understand how different categories of investors evaluate a business and which factors determine its investment value. This enables the formulation of more well-founded investment proposals, enhances the enterprise's competitiveness in the capital market, and ensures the effective mobilisation of financial resources for further development.

The study has established that business valuation is an important element of the enterprise's strategic management system and one of the key tools for attracting investment resources. Unlike the traditional approach, which equates the value of a company with the value of its assets, the modern concept of business valuation is based on determining the total economic benefits that an investor may receive in the future [2].

It has been demonstrated that the results of a business valuation are of significant importance for formulating a company's investment strategy, conducting negotiations with potential investors, making financial decisions, and enhancing the company's competitiveness in the capital market. It has been established that a comprehensive consideration of financial indicators, market trends, the quality of corporate governance and the company's development prospects ensures a more objective determination of its market value.

It has been established that an understanding of the mechanisms governing business valuation enables the timely identification of factors influencing a company's investment attractiveness, as well as the development of effective measures to maximise its market capitalisation. In the current economic climate, business valuation serves not only as a tool for determining a company's price, but also as a key factor in ensuring its long-term development and successful integration into the international investment landscape.

References:

1. Damodaran A. (2012). *Investment Valuation: Tools and Techniques for Determining the Value of Any Asset*, 3rd Edition. New Jersey, Canada: John Wiley Sons, Inc., URL: <https://suhaplanner.files.wordpress.com/2018/09/investment-valuation-3rd-edition.pdf>
2. Fernandez, P. (2002). *Valuation Methods and Shareholder Value Creation*. Elsevier. 2002. 631 p.
3. Zaderei V. Yu. (2017). *Metody otsinky vartosti kompanii [Methods for company valuation]*. Agrosvit, no. 5, pp. 48–54.

Mocanu N.,
Doctor of Economics, Professor,
Moldova State University, Chişinău,
Republic of Moldova,
ORCID ID 0000-0002-8523-1080

CAPITALISATION OF ENTERPRISES IN THE SYSTEM FOR ENSURING FINANCIAL STABILITY AND INVESTMENT ATTRACTIVENESS

Abstract. *This article examines the economic nature of enterprise capitalisation and its role in ensuring financial stability and determining the market value of a business. Theoretical approaches to interpreting capitalisation as a multifaceted economic category and an important tool for managing a company's financial resources are outlined. The significance of capitalisation in the process of enhancing investment attractiveness, strengthening investor confidence and ensuring the competitiveness of business entities is substantiated. The interrelationship between market capitalisation, corporate governance, information transparency and investor behaviour is examined in accordance with the provisions of signalling theory. The main factors influencing the market capitalisation of enterprises are identified, and its significance as an integral indicator of the effectiveness of financial and investment activities is demonstrated.*

Keywords: *enterprise capitalisation; market capitalisation; financial stability; market value; investment attractiveness; corporate governance; financial market.*

Capitalisation is a complex economic concept characterised by its multifaceted nature and encompassing various spheres of enterprise operations and the financial system as a whole. Research into its nature, patterns of formation and influencing factors lays the groundwork for a deeper understanding of economic processes occurring at the micro- and macro-levels, and also facilitates the adoption of effective management and investment decisions. The growth in the level of enterprise capitalisation is directly linked to the need to address shortcomings in the management system, which can lead to asset depreciation, a deterioration in the company's market position, and a loss of investor confidence. In this context, the implementation of modern corporate governance principles based on international standards takes on particular significance, as it contributes to improving the performance of enterprises, strengthening their financial position and increasing their market value. Stable profit growth, asset expansion and improved operational efficiency have a positive impact on a company's investment attractiveness and create additional incentives for raising capital.

From an economic perspective, a company's capitalisation reflects the market valuation of its equity and indicates the entity's ability to generate economic benefits for its owners and potential investors. At the same time, it serves as an important indicator of the efficient use of resources and the prospects for the company's future development.

The accounting aspect of capitalisation also plays a significant role in the company's management system. It is based on the materiality principle, according to which

expenses of an insignificant amount are not included in the cost of assets but are recognised as expenses of the current reporting period. To implement this approach, a capitalisation limit is established - a defined threshold level of expenses, exceeding which constitutes grounds for their recognition as part of the company's assets. The application of appropriate limits ensures the rationality of accounting practices and the preparation of reliable financial statements. Thus, capitalisation serves a dual function: on the one hand, it acts as an accounting tool, and on the other, as an important element of the financial management system, contributing to the optimisation of the enterprise's resource utilisation.

The process of market capitalisation is inextricably linked to the functioning of the financial market, which serves as the environment for valuing businesses and determining their investment appeal. A developed financial market is an important indicator of economic stability, as it ensures the efficient reallocation of financial resources, stimulates investment activity and contributes to the growth in the wealth of capital owners. It is within the financial market that the valuation of both individual enterprises and the aggregate value of companies listed on the stock market takes place.

Market capitalisation is one of the most informative indicators for assessing the performance of a company and the economy as a whole. Its value is influenced by the company's financial results, investor expectations, business prospects and the level of confidence in the company. It reflects not only the company's current financial position, but also market participants' assessment of its future potential.

The level of a company's transparency plays a significant role in the formation of market capitalisation. The relationship between the quality of information provision, the stock market's reaction, and changes in a company's market value is explained by the principles of signalling theory. According to this theory, companies send certain signals to investors regarding their financial condition, management quality and development prospects in conditions of information asymmetry.

Positive signals can be demonstrated through the adoption of modern corporate governance practices, the establishment of independent supervisory bodies, the maintenance of a high level of financial transparency, the timely publication of financial statements, and their verification by an independent audit. Such actions instil confidence in potential investors regarding the company's reliability, its strategic focus on long-term development, and its ability to manage risks effectively. As a result, demand for corporate securities rises, their market value increases, and the company's market capitalisation grows.

Conversely, negative signals related to corporate conflicts, financial irregularities, changes in management, or a lack of transparency in operations can lead to a decline in investor confidence. This has a negative impact on the value of the company's shares and results in a reduction in its market capitalisation. Thus, the size of market capitalisation is determined not only by objective financial indicators but also by investors' subjective perception of the company's growth prospects.

For financial market participants, market capitalisation serves as an important benchmark when making investment decisions, as it enables them to assess the scale of a company's operations, its level of financial stability, its growth prospects and

potential risks. A high level of market capitalisation is usually associated with business stability and a high level of investor confidence, whereas a decline may indicate the presence of certain financial or management issues.

Market capitalisation is influenced by a wide range of factors, among which profitability and return on investment ratios, revenue trends, industry-specific developments, the general state of the economy, the political situation, the quality of corporate governance, the company's reputation and its level of transparency play a key role.

The performance of a company's business operations is largely determined by the effectiveness of its capital management. The rational structuring of capital, ensuring its growth and improving its utilisation create the conditions for increasing assets, boosting profitability and strengthening the company's competitive position in the market.

At the same time, market capitalisation is an important criterion for assessing the effectiveness of a joint-stock company's corporate and marketing policies. It characterises the company's ability not only to generate profit but also to create social value by meeting consumer needs. The value of a company's shares, which is derived from its market capitalisation, reflects the market's perception of product quality, the level of innovation, environmental safety and the reliability of goods and services.

Furthermore, market capitalisation is widely used by professional stock market participants to assess the effectiveness of a company's investment, issuance and dividend policies. It forms the basis for decisions regarding the construction of investment portfolios, the assessment of companies' growth prospects and the evaluation of investment risks. State regulation plays a key role in ensuring the transparency of the stock market's operations; in Ukraine, this is carried out by the National Securities and Stock Market Commission, which oversees the activities of joint-stock companies and other professional participants in the capital market.

References:

1. Brovko L., Chornovol O. (2023). Risk management in the process of managing the capitalization of an agricultural enterprise. *Digital economy and economic security*. Issue 8(08). P. 62–66.
2. Davydenko N. (2016). Capitalization in the context of financial stability and competitiveness of enterprises. *Scientific Bulletin of PUET. Series «Economic Sciences»*. Issue 1. P. 9–15.
3. Davydenko N. (2016). Conceptual approaches to the capitalization of enterprises. *Economic Journal of Lesya Ukrainka Eastern European National University*. Issue 1. P. 62–67.
4. Ho S. Y., & Iyke B. N. (2017). Determinants of stock market development: a review of the literature. *Studies in Economics and Finance*. Vol. 34 (1). P. 143–164.

Стоянова Д.С.,
д-р, асистент,
Бургаски държавен университет „Проф. д-р Асен Златаров“,
България

ИНИЦИИРАНЕ И АПРОБИРАНЕ НА СИСТЕМИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА – ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ ЗА ПРЕДПРИЯТИЕТО

Резюме. *Екологичната политика като система за управление на околната среда е в ползрението на съвременните екомениджъри. Екологичната политика обхваща редица дейности на организацията, свързани с реакция, въздействие и опазване на околната среда, при спазване на съответната нормативна рамка. Това налага екомениджърите да познават спецификата на екологичната политика, така че да вземат рационални управленски решения.*

Ключови думи: *екологична политика, околна среда, ефекти за предприятието, ресурси.*

Въведение

За да се определи приложимото законодателство, е необходимо първо да се проучи дейността на организацията и свързаните с нея нормативни актове. Анализът на текущото състояние помага да се идентифицират услугите, продуктите и процесите, както и тяхното влияние върху околната среда, което служи като основа за систематизиране на законовите изисквания. При разглеждане на нормативната уредба, която засяга дейността на организацията, трябва да се обърне внимание на различни аспекти на околната среда, включително качеството на въздуха, почвата и водите, опазването на биологичното разнообразие, управлението на отпадъците, контрола върху опасните вещества и нивата на шума. За да се инициира програма за развитие и управление на околната среда [1], е необходимо да се разгледат нейните етапи.

Етап 1. Оценяване въздействията върху околната среда

Организациите произвеждат продукти или предоставят услуги, в резултат на което взаимодействат с обкръжаващата среда. Околната среда въздейства на дейността на организацията чрез различни фактори и процеси, които трябва да бъдат оценени по степен на значимост (влияние). Съществуват редица методики за оценка на значимостта на аспектите и въздействията върху околната среда и всички отговарят на изискванията на ISO14001 и EMAS. Необходимо е да бъде избран подход, който най-добре отговаря на целите и приоритетите на фирмата. Методиките за оценка на значимостта на събитията трябва да отчитат част от следните въпроси: информация за състоянието на околната среда, консумацията на суровини и енергия, емисии в атмосферата, отпадъци и емисии по отношение на риска, проектиране, разработване, производство, доставка, обслужване, употреба, оползотворяване и обезвреждане на продуктите на организацията и др. Екополитиката по околна среда е част от намеренията на организацията да постигне

целите си в сферата на екологията, които да бъдат отразени в СУОС. Обикновено екополитиката по околна среда се прилага за дълъг период от време (в повечето организации между 10 и 15 години).

Етап 2. Разработване на общи и конкретни цели по околна среда

Целта на общите и конкретни цели е осигуряване на насоченост на СУОС и определяне на постиженията, които организацията трябва да направи. Общите и конкретни цели подкрепят екополитиката на организацията по околна среда и включват най-значимите аспекти и въздействия. [2] Общите цели на организацията по околна среда показват развитието ѝ в дългосрочен интервал от време, докато конкретните детайлизират общите и биват краткосрочни или средносрочни, в зависимост от поставените приоритети. За реализацията на общите и конкретни цели и индикатори се препоръчват следните стъпки:

- определяне на общите цели съгласно екополитиката;
- отчитане на значимите аспекти и въздействия върху околната среда;
- изготвяне на общите цели;
- изготвяне на конкретните цели;
- определяне на индикаторите за резултатност спрямо конкретните цели;
- проверка на всички елементи за последователност.

Етап 3. Определяне на индикатори за резултатност спрямо околната среда

Индикаторите за резултатност спрямо околната среда са неразделна част от разработването и поставянето на общите и конкретните цели на СУОС. Тяхната роля е да подпомагат изпълнението на конкретните цели, доколкото са постигнати и как се решават проблемите, като осигуряват съвместимост и надеждност на информацията. *Има два типа индикатори по околна среда:*

1. Индикатори за резултатност спрямо околната среда

Тези индикатори се разделят на *управленски и експлоатационни*. Първите измерват усилията и ефективността на ръководството спрямо екополитиката по околна среда, докато вторите разглеждат физическата експлоатация: количество образувани отпадъци, количество използвани ресурси, количество произведен продукт, емитирани замърсители и др.

2. Индикатори за условията на околната среда

Те разглеждат реалното състояние на околната среда, но не се използват често, защото влияят разнообразни фактори и процеси, които рядко съответстват на спецификата на конкретната организация.

Индикаторите по околната среда се отчитат с определена честота, която зависи от целите и приоритетите на организацията. Не е необходимо това да става прекалено често, защото може да попречи на вземането на управленски решения и да намали ефективността от използването на ресурсите. Ако индикаторите се отчитат прекалено рядко е възможно да не се вземат навреме коригиращи мерки при отклонения от целите.

Етап 4. Разработване на програма за управление по околна среда

Програмата за управление по околна среда е подробен план, определящ действията, необходими за постигане на общите и конкретните цели в СУОС, сроковете, отговорностите и подходящите ресурси. Една програма за управление по околна среда трябва непрекъснато да бъде осъвременявана и поддържана, за да отразява текущото състояние на организацията и нейната СУОС. За изготвяне на програма за управление на околната среда, трябва да се отчитат:

- действията, необходими за постигане на общите и конкретните цели;
- разработеният предварително план за внедряване на СУОС.

Във връзка с изискването за включване на подробности за срокове, ресурси и отговорности, форматът на програмата за управление по околна среда трябва да бъде внимателно преценен. Определеният формат трябва:

- да съдържа достатъчно детайли;
- да осигурява необходимия управленски инструментариум;
- да отразява напредъка;
- да посочва маркерите, резултатността и проблемите;
- да бъде лесен за разбиране и използване от всички включени страни.

Етап 5. Въвеждане на екополитика по околна среда

За да бъде въведена СУОС трябва да бъдат завършени всички действия, които имат отношение към екополитиката по околна среда, общите и конкретни цели, индикаторите, програмата за управление по околна среда и процедурите за оперативен контрол. Трябва да се определи най-подходящия начин за обявяване въвеждането на СУОС. Могат да бъдат използвани информационни бюлетени, доклади на компанията, публикации, презентации, обучения, индивидуални срещи, електронна поща, филми, плакати, Интернет и Интранет.

Екологичната политика на организацията трябва да обхваща различни приоритети, които да бъдат практически осъществими и да съответстват не само на нормативните изисквания, но и на инструментариума на СУОС. [4]

Важно е да има ясно определени функции и отговорности по отношение на СУОС за да бъде внедрена съобразно необходимите изисквания и нормативни документи. Поетият от ръководството ангажимент, трябва да бъде потвърден, за да се гарантира осигуряването на ресурсите, нужни за въвеждане и поддържане на СУОС. *Функциите и отговорностите на управленските органи и звена се свеждат до следните насоки:* [5,6]

- разработване на проекти и документи за СУОС;
- оценка на подобренията/резултатността спрямо околната среда;
- координиране на обучението по околна среда;
- ефективна комуникация във връзка с околната среда;
- даване на насоки на срещите на екипа за въвеждане на СУОС;
- обосноваване на разходите по СУОС пред висшето ръководство;
- координиране на вътрешните одити на СУОС;
- отчитане на измененията в законодателството по околна среда;
- координиране на коригиращите и превантивни действия

Когато се обмисля разпределението на отговорностите, трябва да се вземат предвид съществуващите механизми, като например: обучение, комуникация, контрол на документацията, план за действие при аварийни ситуации, режим на мониторинг, съхраняване на информацията, одитиране

Въвеждането на екополитика по околната среда се осъществява съгласно определена времева рамка – всичко да е въведено едновременно или за по-дълъг период от време. В първия случаи лицата въвеждащи СУОС не трябва да бъдат претоварени с информация и работа, като им се осигурят подходящи условия на труд, а във втория не трябва да има забавяне, за да не се изгуби инерцията. След въвеждането на екополитика по околната среда е необходима обратната връзка за анализ на получените резултати.

Литература:

1. Екология и инфраструктура, брой 2/2013 (юли), достъпен на <http://ecology-and-infrastructure.bg/ecology-statii.aspx?br=5&rub=20&id=69>
2. I. Dimitrov, N. Davydenko, A. Lotko and A. Dimitrova, (2019) "Comparative Study of Environmental Determinants of Entrepreneurship Intentions of Business Students," *2019 International Conference on Creative Business for Smart and Sustainable Growth (CREBUS)*, Sandanski, Bulgaria, pp. 1-5
3. Копринкова-Нончева, Н., & Димитров, И. (2020). Верига за доставки с “дропшипинг” и основания за приложение на модела в българските малки и средни предприятия. *Management & Education/Upravlenie i Obrazovanie*, 16.
4. Кратък наръчник по фирмено управление на околната среда за МСП в България (2012), с директор на проекта проф. К. Костадинов, издаден от Фондация “ГИС Трансфер Център” (с финансовата подкрепа на проект EURESP+ENT/CIP/10/D/N02S00), с. 8-43.
5. Зелен офис 2: Специално издание на Дневник (в партньорство с gorichka.bg), 12 май, 2008, с. 58-62, достъпен на http://first.gorichka.bg/UserFiles/File/zelen%20ofis%202_final.pdf;
6. Схемата на ЕС за управление по околна среда и одит: Подобряване на вашите екологични и стопански резултати. Издание на Европейски общности, 2011 – http://ec.europa.eu/environment/emas/index_en.htm

George Abuselidze,
Professor of Department of Finance, Banking and Insurance,
Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia
ORCID ID 0000-0002-5834-1233

Aleko Meladze,
Doctor of Business Administration,
Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia
ORCID ID 0000-0002-5781-2371

STATISTICAL ANALYSIS OF FINANCING FOR INNOVATION AND TECHNOLOGY DEVELOPMENT IN GEORGIA

Abstract

In the conditions of modern economic globalization, the economic development of a country is unthinkable without the use of the achievements of scientific and technological progress. Meeting the growing needs of society is possible only through the active use of innovations. Innovation is the final stage of the creative process. While creativity involves the creation of something new, innovation involves putting the new idea into practice, which means developing new management approaches and creating new or improved products. The introduction of new technologies, products, and progressive methods of organization and management is related to the functioning of innovation systems in any country. The innovation system is a set of measures, institutions, and elements that contribute to the practical implementation of innovation projects, for which the formation and improvement of innovation financing mechanisms is a key issue. The study is dedicated to one of the most pressing problems of modern times - the issues of the effectiveness of financing innovation processes and its assessment using statistical analysis methods.

Economic processes and events that previously required a lot of time and various types of resources can now be carried out automatically, using software solutions, technologies, and artificial intelligence, which can be ensured by the development of an innovation system, and for which the implementation of innovative projects and the financing system are of paramount importance. The modern world is characterized by dynamic changes in all areas of activity, from structural and qualitative changes in the economy to scientific achievements and technological developments. In this context, issues of determining the effectiveness of innovation financing play an important role in ensuring economic development and competitiveness.

Under these circumstances, the need for Georgia to transition to an innovative economic development model is clear. This study focuses on issues of financing innovation projects and examines projects and programs funded by the Georgian Innovation and Technology Agency (GIPA). The obtained quantitative data were processed using statistical analysis methods. The programs and projects developed by the agency have been evaluated, with the main evaluation criterion being the effectiveness of the

financing system both in terms of generating state revenues and strengthening the competitiveness of private entities. The statistical analysis of effectiveness is mainly based on the results of the co-financing grants they have issued. As a result, the main challenges have been identified and recommendations have been developed, which represent the main guidelines for the state's long-term goal-oriented policy to address this problem.

The Georgian Innovation and Technology Agency was established in 2014. It is a legal entity under public law within the system of the Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia. The main task of the agency is to stimulate the use of technologies and innovations in all sectors of the economy, to develop knowledge and innovations and promote their commercialization, to promote the growth of exports of innovations and high-tech products, and to organize trainings, seminars, conferences, workshops and other events for the development of a knowledge-based economy.

Internationally, scientific, technical, and technological development processes show that the gradual growth of knowledge and the development of human capital generate completely new waves of innovation. The development of the components of the innovation system depends on specific efforts and financial resources allocated to it. Therefore, it is highly relevant to study the problematic issues of financing innovation processes, and to demonstrate the role of the state in the implementation and financing of innovation processes. The policy of state regulation of innovative processes should be oriented towards the financing and commercialization of innovative projects, should serve the transfer and strengthening of new technologies, should deepen the connection of universities and other educational institutions with the private sector, and should create a unified chain between the state, the private sector, academic institutions, and society.

The aim of the study is to determine the effectiveness of financing innovation processes through statistical analysis of projects funded by the Georgian Innovation and Technology Agency (GIPA). Accordingly, the research objectives are: Justification of the role of innovations and the need to improve their financing mechanisms; Study of grant projects and programs funded by the Georgian Innovation and Technology Agency (GIPA); Statistical analysis of the obtained quantitative data (structure, dynamics, coordination); Determining the effectiveness of funding based on statistical analysis; Formulating problems and developing recommendations for their solution.

The research is methodologically based on a systematic and critical approach to the study and analysis of factors, events, and processes. Structural, functional, and general economic analysis methods were used in the work. Also, methods for synthesizing sources, comparing data, and grouping factors. The theoretical framework of the study was formed by studying the latest works on the issue, while the quantitative research used data from the Georgian Innovation and Technology Agency and the National Statistics Service of Georgia.

Keywords: *innovation; innovation system; technological development; innovation financing system; Innovation and Technology Agency; statistical analysis of effectiveness.*

References:

1. Abuselidze, G. & Meladze, A. (2023). *Modern State of Innovative Development of Georgia: Challenges and Prospects*. Economic Science for Rural Development, 57, 177-187. DOI: 10.22616/ESRD.2023.57.018
2. Abuselidze, G. & Meladze, A. (2024, a). *Innovative Customs System and Its Impact on the Sustainability of the Transit Potential*. European Journal of Sustainable Development, 13(1), 229-248. DOI: 10.14207/EJSD. 2024.V1 3N1P229
3. Abuselidze, G. & Meladze, A. (2024, b). *Investment environment of the state and innovative strategies for its improvement*. BOOK: Economic and Financial Security of the State: International Aspect. Book Chapter 4, 314-327. ISBN: 978-3-9819288-9-4
4. Abuselidze, G., Tsiklashvili, N., Verulidze, V., Glonti, V., Gechbaia, B., & Robitashvili, N. (2024). Challenges and Perspectives of the Startup Ecosystem for the Development of Innovative Economy in Georgia. European Journal of Sustainable Developments, 13(3), 70-90.
5. Abuselidze, G., Meladze, A. (2025). Mechanisms and Strategies of Innovation System Development. Sustainable Economy and Ecotechnology. pp 145-155. https://doi.org/10.1007/978-3-031-91953-4_14
6. Abuselidze, G., & Badulski, D. (Eds.). (2025). Perspectives on innovative economy development in the region under global economic and business challenges. Tbilisi: [Publisher].
7. Abuselidze, G. & Msakhradze, M. (2026). The challenges of developing innovative businesses in Mountainous Adjara. Entrepreneurship, 14 (1), 1-12. <https://doi.org/10.37708/ep.swu.v14i1.1>
8. Bedianashvili, G., Zhosan, H., Lavrenko, S. (2022). *Modern Digitalization Trends of Georgia and Ukraine*. Scientific Papers Series Management, Economic Engineering and Rural Development. Vol.22, Issue 3. Print ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952
9. Fernandes, C., Farinha, L., Ferreira, J. J., Asheim, B. & Rutten, R. (2020). *Regional Innovation Systems: What can we learn from 25 years of scientific achievements?* Regional Studies.
10. Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia. (2014). Order №1-1/66: Approval of the Statute of the Legal Entity of Public Law – Georgian Innovation and Technology Agency. Tbilisi.
11. Shaykhutdinova, G. F., Nikolaeva, I. N., Gaynullina, E. V. & Bayburin, R. R. (2024). *Development of the Countrys Innovative Potential as a Factor in Attracting Foreign Investment*. E3S Web of Conferences, 486 (324).
12. Slobodianyk, A., Maryna, A., Kosovets, H., Tsiukalo, L. & Abuselidze, G. (2024). *Ensuring Competitive Advantages of the Banking Sector of Ukraine in the Context of Global Digital Transformation*. In Digital Technology and Changing Roles in Managerial and Financial Accounting: Theoretical Knowledge and Practical Application (pp. 215-227). Emerald Publishing Limited.
13. Stejskal, J., Kuvikova, H. & Merichkova, B. M. (2018). *Regional Innovation Systems Analysis and Evaluation: The Case of the Czech Republic*. Springer International Publishing.
14. Veshapidze, S., Otinashvili, R., Gvarutsidze, A., Abuselidze, G., & Zoidze, G. (2022). *Modern Technologies to Overcome the Challenges of Globalization*. Entrepreneurship, 10(2), 22-32;
15. World Intellectual Property Organization. (2026). *Global Innovation Index*. https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/
16. National Statistics Office of Georgia. (2026). *Innovative activity of enterprises 2016-2024*. <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/108/inovatsiuri-aktivoba>
17. Georgian Innovation and Technology Agency. (2026). Programs and projects 2014-2026. <https://gita.gov.ge/programs>.

Томашук І.В.,
PhD, доцент,
Вінницький національний аграрний університет,
Україна
ORCID ID 0000-0001-6847-3136

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

***Анотація.** Досліджено сучасні глобальні виклики та їх вплив на розвиток аграрного сектору в умовах посилення економічної, екологічної та соціальної нестабільності. Обґрунтовано сутність сталого розвитку аграрного сектору як збалансованого та довгостроково орієнтованого процесу, що поєднує економічну ефективність аграрного виробництва, збереження природних ресурсів і підвищення соціального добробуту сільського населення. Систематизовано основні глобальні виклики, зокрема кліматичні зміни, деградацію природних ресурсів, продовольчу небезпеку, геополітичну нестабільність, технологічні трансформації та посилення ESG-вимог, а також визначено їх ключові наслідки для аграрної сфери. Окреслено пріоритетні напрями сталого розвитку аграрного сектору, серед яких інноваційно-технологічний розвиток, екологізація виробництва, адаптація до кліматичних змін, розвиток агропереробки, підтримка малого та середнього агробізнесу, розвиток сільських територій і людського капіталу.*

***Ключові слова:** сталий розвиток, аграрний сектор, глобальні виклики, екологізація, інновації, ESG..*

Сучасний етап розвитку аграрного сектору характеризується зростанням впливу глобальних викликів, серед яких ключовими є зміна клімату, деградація природних ресурсів, продовольча небезпека, геополітична нестабільність, технологічні трансформації та посилення вимог до екологічної й соціальної відповідальності виробництва. За цих умов аграрний сектор перестає бути виключно сферою виробництва сільськогосподарської продукції та дедалі більше розглядається як стратегічний елемент забезпечення сталого розвитку національної економіки, продовольчої безпеки та соціальної стабільності.

Сталий розвиток аграрного сектору - це збалансований і довгостроково орієнтований процес розвитку сільського господарства, спрямований на забезпечення економічної ефективності аграрного виробництва, збереження та відновлення природних ресурсів, підвищення соціального добробуту сільського населення та гарантування продовольчої безпеки без шкоди для можливостей майбутніх поколінь.

Таблиця 1

Сучасні глобальні виклики та їх вплив на розвиток аграрного сектору

<i>Глобальний виклик</i>	<i>Сутність виклику</i>	<i>Основні наслідки для аграрного сектору</i>
<i>Кліматичні зміни</i>	Підвищення температури, посухи, повені, зростання кліматичних ризиків	Зниження врожайності, деградація ґрунтів, потреба в адаптивних агротехнологіях
<i>Деградація природних ресурсів</i>	Виснаження земельних і водних ресурсів, забруднення довкілля	Обмеження виробничого потенціалу, зростання витрат на відновлення ресурсів
<i>Продовольча небезпека</i>	Зростання чисельності населення та нерівномірний доступ до продовольства	Посилення ролі аграрного сектору у забезпеченні продовольчої стабільності
<i>Глобалізація ринків</i>	Лібералізація торгівлі, висока конкуренція на світових аграрних ринках	Необхідність підвищення конкурентоспроможності та якості продукції
<i>Геополітична нестабільність</i>	Воєнні конфлікти, порушення логістики, торговельні обмеження	Ризики експорту, зростання цін, нестабільність аграрних ланцюгів постачання
<i>Технологічні трансформації</i>	Цифровізація, автоматизація, розвиток AgTech	Підвищення продуктивності, потреба в інвестиціях та нових компетенціях
<i>Соціально-демографічні зміни</i>	Міграція, старіння сільського населення	Дефіцит кадрів, зниження трудового потенціалу сільських територій
<i>Екологічні та ESG-вимоги</i>	Посилення стандартів екологічної та соціальної відповідальності	Необхідність екологізації виробництва та прозорого управління
<i>Фінансово-економічна нестабільність</i>	Інфляція, коливання валютних курсів, обмежений доступ до капіталу	Зростання виробничих витрат і фінансових ризиків
<i>Пандемії та глобальні кризи</i>	Порушення виробничих і логістичних процесів	Необхідність підвищення стійкості аграрних систем

Джерело: [2; 3]

У широкому розумінні сталий розвиток аграрного сектору передбачає:

- економічну складову - підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств, зростання продуктивності, формування доданої вартості та інвестиційну привабливість;
- екологічну складову - раціональне використання земельних, водних і біологічних ресурсів, зменшення негативного впливу на довкілля, адаптацію до кліматичних змін;
- соціальну складову - розвиток сільських територій, створення робочих місць, підвищення рівня життя, забезпечення соціальної відповідальності аграрного бізнесу.

Табл. 1 узагальнює ключові сучасні глобальні виклики, що визначають умови функціонування аграрного сектору, та відображає їх сутність і основні наслідки для аграрного виробництва.

Представлені дані свідчать, що кліматичні, екологічні, геополітичні, технологічні й соціально-економічні чинники комплексно впливають на продуктивність, стабільність і конкурентоспроможність аграрної сфери, зумовлюючи зростання ризиків та потребу в адаптивних, інноваційних і стійких підходах до її розвитку.

Таблиця 2

Пріоритетні напрями сталого розвитку аграрного сектору

<i>Пріоритетний напрям</i>	<i>Зміст напрям</i>	<i>Очікувані результати</i>
<i>Інноваційно-технологічний розвиток</i>	Впровадження цифрових рішень, точного землеробства, автоматизації виробничих процесів	Підвищення продуктивності, зниження витрат, зростання конкурентоспроможності
<i>Екологізація аграрного виробництва</i>	Раціональне використання земельних і водних ресурсів, зменшення екологічного навантаження	Збереження ґрунтів, покращення екологічного стану, кліматична стійкість
<i>Адаптація до кліматичних змін</i>	Використання кліматично стійких сортів, розвиток зрошення, диверсифікація виробництва	Зменшення ризиків втрат урожаю, стабільність виробництва
<i>Розвиток агропереробки</i>	Поглиблення переробки сільськогосподарської сировини, створення доданої вартості	Зростання доходів аграріїв, розвиток внутрішнього ринку
<i>Підтримка малого та середнього агробізнесу</i>	Фінансова, консультаційна підтримка фермерських господарств і кооперативів	Підвищення зайнятості, розвиток сільських територій
<i>Розвиток сільських територій</i>	Покращення інфраструктури, доступу до освіти й медицини	Підвищення якості життя сільського населення
<i>Людський капітал і зайнятість</i>	Підготовка кадрів, розвиток аграрної освіти та науки	Формування кваліфікованого кадрового потенціалу
<i>Інституційне забезпечення</i>	Удосконалення аграрної політики, регуляторного середовища	Підвищення ефективності управління аграрним сектором
<i>Інтеграція ESG-принципів</i>	Запровадження екологічної, соціальної та управлінської відповідальності	Підвищення інвестиційної привабливості агросектору
<i>Міжнародна співпраця</i>	Гармонізація стандартів, участь у міжнародних програмах	Розширення експортних можливостей

Джерело: [1; 4]

Табл. 2 відображає системний підхід до формування пріоритетних напрямів сталого розвитку аграрного сектору, що поєднують інноваційно-технологічні, екологічні, соціальні та інституційні складові.

Запропоновані напрями спрямовані на підвищення ефективності й конкурентоспроможності аграрного виробництва, забезпечення раціонального

використання природних ресурсів, розвиток людського капіталу та сільських територій, а також на інтеграцію принципів ESG і розширення міжнародної співпраці, що в сукупності формує передумови для довгострокової стійкості аграрної сфери.

Список використаних джерел:

1. Tomashuk I., Timhenko O., Zakharova T. Agricultural enterprise development strategy and its efficiency in the modern economic conditions. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10. № 2. P. 265-281. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-2-265-281>
2. Ключові виклики для аграрного сектору та основні завдання державної аграрної політики на 2025 рік. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/klyuchovi-vyklyky-dlya-aharnoho-sektoru-ta-osnovni-zavdannya>
3. Лупенко Ю., Малік М., Шпикуляк О. та ін. Підприємницька діяльність в аграрній сфері економіки. Київ: ННЦ «ІАЕ». 2023. 208 с. URL: <https://lib.udau.edu.ua/items/82d3262f-f811-4733-a009-1312e0df79df>
4. Томашук І.В. Стратегічні пріоритети сталого розвитку аграрного сектору в умовах глобальних викликів. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 6 (57). С. 302-312. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-57-40>

Форкун І.В.,

к.т.н., доцент,

Хмельницький національний університет,

Україна

ORCID ID 0000-0002-4588-6349

СКЛАДОВІ УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕЧНИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Анотація. У роботі розглянуто сутність, окреслено мету та визначено складові управління безпечним розвитком територіальних громад. Акцент зроблено на важливості комплексного підходу в процесі управління безпечним розвитком територіальних громад, превентивного управління ризиками, а також співпраці влади, бізнесу та громадськості.

Ключові слова: територіальна громада, безпечний розвиток, управління

Кожна держава формує власні підходи до побудови системи територіальної організації влади та публічного управління під впливом національних, історичних, географічних, економічних, культурних та інших чинників. У цьому контексті значна увага науковців і практиків приділяється питанням створення та ефективного функціонування територіальних громад, а також спроможності органів місцевого самоврядування реалізовувати свої повноваження щодо забезпечення належної якості життя населення та досягнення цілей сталого розвитку України. Водночас функціонування місцевого самоврядування в Україні тісно

пов'язане з процесами розбудови демократичної держави. Ці процеси ґрунтуються на кращих вітчизняних традиціях і досягненнях, враховують позитивний досвід успішних зарубіжних моделей розвитку, базуються на принципах ринкової економіки та спрямовані на реалізацію засад соціальної справедливості. Їхньою метою є забезпечення гідного рівня життя для всіх громадян незалежно від місця їх проживання.

Сучасна система управління публічними фінансами та забезпечення їх безпечного розвитку повинна ґрунтуватися на чітко визначених принципах і критеріях оцінювання ефективності публічного управління. Європейські підходи до належного врядування у сфері державного управління відображені в документі SIGMA «Принципи державного управління» [1], який містить окремий розділ, присвячений управлінню суспільними фінансами. З урахуванням узагальненого європейського досвіду та специфіки функціонування територіальних громад в Україні до основних принципів управління публічними фінансами доцільно віднести: комплексність і системність управлінських процесів; превентивний підхід та управління ризиками; залучення громадськості до прийняття рішень; орієнтацію на сталий розвиток; забезпечення прозорості та підзвітності органів влади; розвиток партнерської взаємодії між владою, бізнесом і громадою.

Територіальні громади є важливими суб'єктами економічного розвитку держави та базовими складовими національної економічної системи. Їхня роль полягає у створенні сприятливих умов для реалізації місцевих ініціатив, залучення інвестиційних ресурсів, підтримки підприємницької діяльності, а також формування нових робочих місць [2]. Ефективне функціонування територіальних громад сприяє підвищенню конкурентоспроможності регіонів, зміцненню фінансової спроможності місцевого самоврядування та забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку країни.

Безпечний розвиток територіальної громади - це стан і процес її функціонування, за якого забезпечуються захищеність життєво важливих інтересів населення, стійкість до загроз і ризиків, а також створюються умови для сталого соціально-економічного, екологічного та інституційного розвитку.

В умовах повномасштабного вторгнення росії безпекові питання виходять на чільне місце, як в галузі державного управління, так і в системі місцевого самоврядування.

Управління безпечним розвитком територіальних громад - це система планування, організації, координації та контролю діяльності органів місцевого самоврядування, спрямована на забезпечення сталого соціально-економічного розвитку громади, захист населення, територій і критичної інфраструктури від природних, техногенних, воєнних та соціальних загроз.

Основною метою управління безпечним розвитком територіальних громад є створення умов для стабільного функціонування громади, підвищення якості життя населення та мінімізація ризиків, які можуть негативно впливати на безпеку людей, економіку та довкілля.

Управління безпечним розвитком територіальних громад включає наступні складові:

- оцінка та моніторинг ризиків;
- стратегічне планування [3];
- цивільний захист населення;
- управління критичною інфраструктурою [3];
- екологічна безпека;
- соціальна та економічна стійкість;
- цифрова та інформаційна безпека.

Фінансова складова управління безпечним розвитком територіальних громад передбачає:

- формування та ефективне використання фінансових ресурсів громади;
- забезпечення стабільності та збалансованості місцевого бюджету;
- фінансування заходів із запобігання ризикам і надзвичайним ситуаціям;
- створення резервних фондів для реагування на кризові події;
- залучення інвестицій, грантів та інших позабюджетних джерел фінансування;
- контроль за цільовим і раціональним використанням коштів;
- підтримку проєктів, спрямованих на соціальну, економічну, екологічну та інфраструктурну безпеку громади.

Таким чином, управління безпечним розвитком територіальних громад забезпечується через застосування системного підходу до ідентифікації, оцінювання та мінімізації ризиків, координацію діяльності суб'єктів управління, раціональне використання ресурсного потенціалу громади, а також формування організаційно-правових, соціально-економічних та інституційних умов для підвищення рівня безпеки й забезпечення сталого розвитку територій.

Список використаних джерел

1. The Principles of Public Administration, OECD Publishing, Paris. 2023. 43 p. URL: https://www.sigmaweb.org/content/dam/sigma/en/publications/reports/2023/11/the-principles-of-public-administration_5e68f805/7f5ec453-en.pdf
2. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія / Н. В. Павліха, І. О. Цимбалюк, Н. Л. Хомюк, М.В. Войчук, А. Ю. Савчук, В. В. Коломечюк, С. М. Цимбалюк. Луцьк: Вежа-Друк. 2022. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bf820822-aab1-489a-a940-4848221aac09/content>
3. Бурик М. Стратегічне управління розвитком територіальних громад в умовах забезпечення національної безпеки. *Наукові перспективи*. 2022. №10(28). URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-7\(25\)-587-602](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-7(25)-587-602)

Giorgi Rizhvadze,
PhD student of Business Administration,
Faculty of Economics and Business,
Batumi Shota Rustaveli State University,
Georgia
ORCID ID 0000-0002-9750-4808

ECONOMETRIC MODELING OF INVESTMENT AND INNOVATION PROCESSES IN THE ENERGY SECTOR

Abstract

The contemporary energy sector represents one of the most strategically important and dynamically evolving components of the global economy. The acceleration of energy transition processes, the increasing role of renewable energy resources, and the growing importance of sustainable economic development have significantly intensified the need for effective financial mechanisms and innovation-oriented investment strategies. In modern economic systems, the efficiency of energy sector development is increasingly determined not only by the volume of investments but also by the institutional, technological, and financial instruments that support innovative transformation.

The present study examines the econometric relationship between investment processes, innovation activity, and financial mechanisms in the energy sector using correlation and regression analysis methods. The research focuses on identifying the degree of influence that financial instruments exert on innovation performance and investment efficiency within the framework of sustainable energy development. The paper emphasizes that effective financial mechanisms constitute a critical prerequisite for accelerating technological modernization, improving energy productivity, and ensuring long-term economic growth.

Particular attention is devoted to the role of green finance, international financial institutions, public-private partnerships, tax incentives, state subsidies, and long-term investment financing mechanisms. The research demonstrates that innovative development in the energy sector is directly associated with the quality of financial infrastructure and the availability of investment resources. The econometric findings confirm the existence of strong positive correlations between innovation expenditures, financial support mechanisms, and sectoral productivity indicators. The study further highlights the strategic importance of institutional stability, legislative predictability, and investment risk management in strengthening financial efficiency within the energy industry. In addition, the research addresses the specific characteristics of the Georgian energy sector and evaluates the prospects for integrating international financial and innovation practices into national economic policy. The findings suggest that the enhancement of innovative financial instruments and the modernization of investment policy are essential for ensuring sustainable energy development and increasing national economic competitiveness.

Research Objective

The primary objective of the research is to analyze the relationship between investment activity, innovation processes, and financial mechanisms in the energy sector through econometric modeling and correlation–regression analysis. The study aims to evaluate the effectiveness of financial instruments in promoting innovation-driven growth and sustainable development within the energy industry.

Research Tasks

1. To examine the theoretical foundations of investment and innovation processes in the energy sector;
2. To analyze the role and effectiveness of financial mechanisms supporting energy innovation;
3. To identify the correlation between investment flows and innovation performance indicators;
4. To develop regression models assessing the impact of financial instruments on energy sector productivity;
5. To evaluate the institutional and economic factors influencing investment efficiency;
6. To formulate practical recommendations for improving financial and investment policy in the energy sector.

Research Subject and Object

The object of the research is the energy sector and its investment–innovation development processes within the framework of sustainable economic transformation. The subject of the research includes financial mechanisms, investment instruments, innovation financing models, and the econometric relationships between investment activity, innovation performance, and energy sector productivity indicators.

Research Methods

The methodological framework of the study combines both qualitative and quantitative research approaches. The research employs econometric analysis methods, including correlation analysis, multiple regression modeling, comparative statistical analysis, and dynamic trend evaluation. Correlation coefficients are used to determine the degree of relationship between investment indicators and innovation variables, while regression models evaluate the impact of financial mechanisms on economic and technological performance in the energy sector.

The study also incorporates theoretical analysis, comparative assessment of international practices, and synthesis of scientific literature related to energy economics, innovation management, and financial policy. Statistical data interpretation and analytical forecasting techniques are applied to identify long-term development tendencies and strategic investment priorities.

Conclusion

The research confirms that sustainable development in the energy sector is impossible without effective financial mechanisms and innovation-oriented investment strategies. Econometric analysis demonstrates that investment growth and financial support instruments have a statistically significant positive impact on innovation performance, energy productivity, and economic efficiency.

The findings reveal that financial mechanisms such as green bonds, public-private partnerships, state subsidies, international financial support, and long-term investment financing play a decisive role in accelerating energy innovation processes. Furthermore, institutional stability and effective regulatory systems significantly influence investment attractiveness and financial efficiency.

The study concludes that the modernization of financial policy and the implementation of innovation-oriented investment strategies are essential for strengthening the competitiveness and sustainability of the energy sector. The proposed econometric approach may serve as a practical analytical tool for policymakers, researchers, and investors involved in strategic energy development planning.

Keywords: *Energy Sector; Econometric Modeling; Correlation–Regression Analysis; Financial Mechanisms; Investment Innovation.*

References:

1. Aghion, P., & Howitt, P. (2009). *The Economics of Growth*. MIT Press.
2. Gujarati, D. N., & Porter, D. C. (2010). *Essentials of Econometrics*. McGraw-Hill.
3. Wooldridge, J. M. (2016). *Introductory Econometrics: A Modern Approach*. Cengage Learning.
4. International Energy Agency (IEA). (2024). *World Energy Outlook*.
5. OECD. (2022). *Green Finance and Investment Report*.
6. World Bank. (2023). *Financing Climate and Energy Transition Projects*.
7. Samofalova, M., Abuselidze, G., Rostyslav, D., Zalyubovska, S., Susharnyk, Y., Kupalova, H. (2026). Investment and Innovation Strategy for the Competitive Development of Enterprises. *Studies in Systems, Decision and Control*, 620, 299-313.
8. Schumpeter, J. A. (1934). *The Theory of Economic Development*. Harvard University Press.
9. Rijvadze, G. (2024). Investment and Innovation Strategies in the Energy Sector of Georgia. *Journal of Sustainable Economic Development*.
10. Rijvadze, G. (2025). Financial Mechanisms and Econometric Assessment of Energy Innovation Processes. *International Review of Business and Economics*.
11. Porter, M. E. (1998). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. Free Press.

Hamlet Sanikidze,
Batumi State Art University,
Georgia
ORCID ID 0000-0003-1156-4840

DEVELOPMENT OF ECOTOURISM AND THE ROLE OF SMALL BUSINESS IN GEORGIA

Abstract

The paper discusses modern trends in ecotourism development in Georgia and the importance of small businesses in strengthening regional economies. Special attention is paid to agrotourism, family hotels, and cottages that contribute to employment growth and sustainable economic development.

Tourism is considered one of the fastest-growing sectors of the global economy. Ecotourism is especially important because it combines environmental protection, preservation of cultural heritage, and socio-economic development of local communities.

Georgia, with its unique geography, diverse nature, and rich traditions, has strong potential for the development of ecotourism.

In recent years, the growth of tourist flows has contributed to the activation of small and medium-sized businesses. Regional tourism development is particularly important, as local residents establish cottages, family hotels, and agrotourism facilities.

The Adjara region can be considered one of the most successful examples in this regard. Mountainous Adjara attracts visitors with its natural beauty, traditional cuisine, and cultural heritage.

The development of ecotourism has a significant impact on employment. Small businesses create new jobs, increase local incomes, and reduce migration.

Youth involvement in tourism activities is especially important for increasing economic activity in rural regions.

One of the major advantages of ecotourism is the promotion of sustainable development principles. Rational use of natural resources and environmental protection help tourism grow without causing ecological damage.

Cooperation between the government, local authorities, and the private sector plays a major role in this process.

It is also important to use international experience and modern technologies to promote tourism products. Social media and online platforms enable small businesses to attract foreign tourists.

In conclusion, ecotourism and small businesses represent one of the most important directions for regional development in Georgia.

Keywords: *Ecotourism, Small Business, Agrotourism, Regional Development, Georgia, Sustainable Development.*

References:

1. Abuselidze, G., & Johann, M. (2017). The Polish Tourists' Perceptions of the Resort Hotels in Georgia. In *E-Journal of the International Conference Economic, Legal and Social Problems of Modern Development*, vol. 2.
2. Abuselidze, G., & Devadze, N. (2018a). Stakeholders and their role in sustainable tourism development. *Biannual International Scientific Practical Conference SEU ISC*, Georgian National University SEU, Tbilisi.
3. Abuselidze, G., & Devadze, N. (2018b). The impact of stakeholders on the sustainable tourism development. *4th International Scientific-practical Conferences "Modern technologies, socio-economic development problems and ways of solving them"*, Book of proceedings, Batumi, Georgia.
4. Abuselidze, G., & Devadze, N. (2021). Stakeholder Perceptions and Models of Engagement for Sustainable Tourism Development in Adjara Autonomous Republic. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*, 3(35), 1-6.
5. Abuselidze, G. & M. Msakhradze (2026). The Challenges of Developing Innovative Businesses in Mountainous Adjara. *Entrepreneurship*, 14 (1), 1-12.
6. Aladashvili, M., Khechikashvili, M., & Tamarashvili, T. (2025). Sustainable Mountain Tourism in Georgia: Current Situation and Key Trends. *Scientific Journal "Spectri"*, 2025.
7. Braga, V., Duarte, A., & Marques, C. (2022). *Economics and Management of Geotourism*. Springer.
8. Bricker, K. S., & Kariithi, J. (2025). *Ecotourism and Sustainable Tourism: From Principle to Practice in the New Millennium*. Apple Academic Press, 2025.
9. Chiotashvili, D., & Chitadze, Kh. (2024). The Potential and Development Opportunities of Ecotourism in Georgia. *InterConf+*, 2024.
10. Khartishvili, L., Muhar, A., Dax, T., & Khelashvili, I. (2019). Rural Tourism in Georgia in Transition: Challenges for Regional Sustainability. *Sustainability Journal*, 2019.
11. Putkaradze, M. & Abuselidze, G. (2019). The Impact of Tourism on Business Development in Mountain Regions: A Case Study. *International Journal of Economics and Business Administration*, 7(3), 70-83.
12. Putkaradze, M., Michalski, T. & Abuselidze, G. (2022). Tourism and Recreational Resources Usage Perspectives Through According to Mountainous Adjara's Example. *Economics and Management*, 19(2), 27-39.
13. Putkaradze, M., & Abuselidze, G. (2022). Socio-economic aspects of potential migrants of the mountainous region of Adjara. *Journal of Geography, Politics and Society*, 12(2), 8-15.
14. Saarinen, J., Lubbe, B., & Moswete, N. *Southern African Perspectives on Sustainable Tourism Management*. Springer, 2022.
15. Slocum, S. L., & Klitsounova, V. (2020). *Tourism Development in Post-Soviet Nations: From Communism to Capitalism*. Springer, 2020.

СЕКЦІЯ 2.

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Buriak A.V.,

PhD in economics, associate Professor,
State Tax University,
Ukraine

ORCID ID 0000-0003-0886-317X

Demyanenko I.V.,

PhD in economics, associate Professor,
National University of Food Technologies,
Ukraine

ORCID ID 0000-0003-3294-9811

STRATEGY FOR FINANCIAL REGULATION OF THE DEVELOPMENT OF CORPORATE ENTERPRISES

Abstract. *The article is devoted to the study of the strategic principles of financial regulation of the development of corporate enterprises in the context of improving the financial controlling system. The increasing instability of the economic environment and the increase in the level of market uncertainty necessitate the formation of adaptive management models based on a value-oriented approach and modern risk management principles. The study proposes an integrated EVA-ERM model, which combines the concept of economic added value (EVA) with the methodological principles of corporate risk management (ERM). This approach is considered as the basis for building an effective financial controlling system capable of ensuring the formation and implementation of a strategy for financial regulation of the development of corporate enterprises, aimed at increasing their financial stability, competitiveness and market value.*

Keywords: *financial regulation strategy, financial controlling, value concept, risk management, corporate enterprises*

The system of financial regulation of the development of corporate enterprises is interpreted as a complex of interrelated instruments, methods and mechanisms of managerial influence on the financial and economic activities of business entities aimed at maintaining their financial stability, ensuring competitive advantages and achieving long-term sustainable development. Its functioning is carried out within the framework of the general model of state regulation of the economy and includes a combination of state and intra-corporate levers of regulatory influence.

The key structural and functional components of the system of financial regulation of the development of corporate enterprises are: strategic financial planning of the

development of business entities, financial controlling mechanisms, risk management of a decrease in the market value of enterprises, financial and investment instruments, as well as a system of information and analytical support for financial processes.

At the corporate level, the system of financial regulation is formed as a holistic integrated model that synthesizes strategic and operational financial management mechanisms aimed at ensuring stable functioning, increasing the efficiency of activities and strengthening the competitiveness of business entities in conditions of a dynamic market environment and a high level of economic uncertainty [1].

Financial controlling in the structure of the corporate system of financial regulation of the development of business entities occupies a decisive place, as it ensures coordination between the strategic guidelines of the enterprise and the actual results of its financial and economic activities. Its content consists in the comprehensive management of the processes of financial planning, monitoring, analytical assessment and adjustment of key performance indicators, which creates the basis for timely detection of deviations from the specified development parameters, increasing the efficiency of resource potential use and reducing the level of financial risks. In the context of financial regulation, the main functions and tasks of financial controlling are to ensure the adaptability of the enterprise to the transformations of the external and internal environment, maintaining stability and long-term effectiveness of the functioning of business entities, as well as increasing the efficiency of implementing the financial development strategy. At the same time, financial controlling is aimed at creating and increasing economic added value, optimizing the processes of mobilization and use of financial resources, ensuring the effective operation of the enterprise and its structural divisions, as well as creating an appropriate information and analytical basis to meet the needs of internal and external stakeholders [2].

The implementation of the outlined tasks of financial controlling is based on the application of a systematic approach to the organization of information and analytical support for financial regulation processes at the corporate level. This approach covers all stages of managing the financial activities of the enterprise and involves the formation of an integrated mechanism for information support for making management decisions.

Financial controlling should be considered as a key component of the corporate financial regulation system, which ensures the coherence of financial policy and the overall business strategy of the enterprise, increases the ability of business entities to respond promptly to transformations of the external and internal environment, contributes to the creation and preservation of economic added value, and also creates the prerequisites for increasing the transparency of activities and strengthening trust from stakeholders [2].

The effectiveness of financial controlling is largely determined by the level of organization and integration of its information support system, which forms an analytical basis for making informed management decisions. Information support for financial controlling creates conditions for continuous monitoring and assessment of financial flows, timely identification of potential risks, and coordination of management actions with the strategic guidelines of the enterprise's development.

The close relationship between controlling processes and structured information flows determines the ability of a business entity to quickly adapt to transformations of the external environment, while ensuring the effective implementation of financial strategies and increasing the efficiency of corporate governance. It is the quality of information and analytical support that allows an enterprise to maintain the proper level of financial stability and competitiveness in the conditions of dynamic market processes.

In the system of corporate financial regulation, financial controlling performs the function of supporting the process of forming and implementing the enterprise's financial development strategy. Its purpose is to provide comprehensive support for strategic management decisions by integrating the assessment of financial indicators, risk analysis and determination of the resource potential of business entities.

The strategy of financial regulation of corporate enterprise development and financial controlling are based on a common methodological toolkit, the basis of which is a system of key indicative indicators. It is through the assessment and control of deviations of actual results from the established target parameters that the possibility of timely adjustment of management decisions is ensured in accordance with changes in the external and internal environment of the enterprise's functioning. Such a mechanism contributes to increasing the adaptability of the financial strategy, ensures flexibility of management processes and creates the prerequisites for achieving strategic development goals, in particular in the field of preserving and increasing the market value of corporate enterprises.

The feasibility of using the integrated EVA-ERM system is determined by its ability to combine the strategic principles of value-oriented management, based on the concept of economic value added (EVA), with a comprehensive approach to enterprise risk management (ERM). Such integration creates a basis for increasing the efficiency of financial regulation of the development of business entities, since it allows simultaneously assessing the effectiveness of financial activities and taking into account the impact of risk factors on the formation of the market value of the enterprise [3].

The use of the EVA-ERM model involves the implementation of a systematic approach to identifying, assessing and monitoring risks at all stages of financial regulation - from strategic planning to current operational control. This provides the opportunity to timely identify potential threats, predict their impact on the financial results of the enterprise and implement preventive management measures aimed at minimizing negative consequences.

The integration of strategic and operational financial controlling based on the EVA-ERM model contributes to the formation of a holistic system of support for management decisions within the framework of the implementation of the strategy of financial regulation of enterprise development. This approach allows for a comprehensive assessment of economic added value, forecasting the impact of risks on prospective financial results, and increasing the validity of management decisions aimed at ensuring long-term financial stability and increasing the value of business entities.

References:

1. Davydenko N., Gordey O., & Novytska O. (2026). FORMATION OF AN ENTERPRISE'S FINANCIAL STRATEGY IN THE CONDITIONS OF MARTIAL ARTS. *Entrepreneurship and Innovation*, (39), 97-102. <https://doi.org/10.32782/2415-3583/39.14>
2. Zymovets V. V., Danylenko A. I., Tereshchenko O. O. (2019). *Finansy pidpriemstv korporatyvnoho sektora ekonomiky Ukrainy: monohrafiia*. [Corporate Sector Enterprise Finance in the Economy of Ukraine: Monograph] Kyiv: NAN Ukrainy. Available at: <http://ief.org.ua/docs/mg/311.pdf>
3. Sereda O. (2025). INFORMATION SUPPORT OF FINANCIAL CONTROL IN THE SYSTEM OF FINANCIAL REGULATION OF THE DEVELOPMENT OF CORPORATE ENTERPRISES. *Economy and Society*, (78). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-78-146>

Buriak D. I.,

PhD student,

State Tax University,

Ukraine

ORCID ID 0009-0009-0903-6820

DEVELOPMENT OF FINANCIAL LEASING IN UKRAINE

Abstract. *The article examines the development of financial leasing in Ukraine in the context of economic instability and martial law. The trends in the functioning of the leasing services market in 2020–2024 are analyzed in terms of the number of contracts, their value and term structure. The importance of digitalization, the implementation of ESG approaches, increasing financial awareness of business and state support for stimulating the development of financial leasing is substantiated.*

Keywords: *financial services, financial leasing, leasing companies, financial leasing market, ESG principles, financial instrument.*

Financial leasing is an effective financial instrument that allows enterprises to obtain the necessary assets for use without significant one-time capital investments. In conditions of martial law and economic instability, this becomes especially relevant for enterprises with limited access to traditional financing.

The institutional and legal support of financial leasing in Ukraine has significantly transformed from fragmented regulation to centralized management by the National Bank of Ukraine. Since 2024, all leasing companies have received the status of financial companies, which has strengthened supervision and increased requirements for transparency of activities.

Currently, the financial leasing market in Ukraine is regulated by the Law of Ukraine “On Financial Leasing”, adopted in 2021. It defines the basic principles and requirements for conducting leasing transactions, and also protects the rights of the parties [2]. In addition, the Law of Ukraine “On Financial Services and Financial

Companies" plays a significant role in regulating the market and maintaining its financial stability [3].

The latest innovations are the changes provided for by the NBU resolutions, which regulate the requirements for the ownership structure, capitalization and financial reporting of leasing companies. This allowed creating an effective regulatory system that supports the development of the leasing market in Ukraine, guaranteeing the transparency and reliability of this financial service.

As part of the implementation of the sustainable financing policy, the NBU will gradually introduce a comprehensive ESG risk management system in the financial sector in 2025–2027.

In particular, it is planned to prepare recommendations for banks and non-bank financial institutions, including leasing companies, on developing ESG risk management strategies and improving corporate governance. In 2026, it is planned to approve regulatory acts that will determine the requirements for the ESG risk management structure, assessing their materiality and integration into the overall risk management system.

During 2026–2027, the NBU will also develop recommendations on collecting and verifying data on ESG risks, preparing reports in accordance with the government's Strategy for the Introduction of Sustainable Development Reporting, and unifying approaches to surveying clients of financial institutions. From 2027, it is planned to include the assessment of ESG risk management in the process of supervisory assessment of financial institutions' activities, which effectively integrates the principles of sustainable development into the financial system of Ukraine [4]. From 2020 to 2024, the number of financial companies in Ukraine that had licenses to provide financial leasing services decreased from 521 to 141 [5].

This sharp reduction was due to several factors. First, the market was significantly affected by the COVID-19 pandemic and a full-scale war, which reduced demand for financial services and led to the loss of assets and the closure of companies. Second, the NBU has strengthened regulatory supervision, and some institutions have voluntarily given up their licenses. It is also important to note that from January 1, 2024, legal entities-lessors acquired the status of financial companies.

The dynamics of financial leasing agreements in Ukraine in 2020–2024 demonstrates a significant change in trends. There was an increase from 13,498 agreements in 2020 to a record 18,350 agreements in 2021 due to the recovery from the pandemic and the increase in demand for alternative financial instruments. In 2022, there was a sharp decrease to 5,860 agreements due to military operations and economic instability. In 2023, the market began to recover, and in 2024 the number of agreements reached 10,517. Such growth was a consequence of market regulation and increased business interest in using financial leasing as a tool for updating production capacities [5].

Analysis of the value of financial leasing agreements in 2020–2024 shows similar dynamics to the number of agreements concluded. In 2020, their total value was UAH 26,069 million, in 2021 it increased to a maximum of UAH 41,214 million. In 2022, there was a significant reduction to UAH 12,335 million, after which a gradual

recovery was observed: in 2023 – UAH 20,914 million, and in 2024 – UAH 23,531 million [5].

In 2022, the financial leasing market in Ukraine decreased by 70% due to the war, the decline in economic activity and the destruction of infrastructure. The segments of buildings and structures (-97%) and railway transport (-85.5%) were most affected due to the destruction of facilities and the decrease in demand for long-term assets. A significant drop was recorded in agricultural machinery (-73%) and freight transport (-44.5%) due to disruption of logistics and occupation of territories. In 2023, the market grew by 72%, with the fastest recovery in the passenger car (+146%) and freight transport (+40%) segments due to the need to update fleets for operation in war conditions [5; 1].

Analysis of the structure of financial leasing agreements by terms in 2020–2024 shows significant changes: by 2023, agreements for 3–5 years dominated (the share increased from 36.6% to 45.9%), while short-term (1–3 years) gradually decreased. In 2024, 95.5% of agreements were concluded for a period of up to 1 year, which reflects the market's reorientation towards short-term agreements due to increased risks [5].

Financial leasing in Ukraine has significant potential for development in the post-war recovery, as it allows small and medium-sized enterprises to obtain the necessary equipment without large initial costs and an increase in debt burden [1]. Insufficient awareness of entrepreneurs about financial leasing limits its spread among small and medium-sized businesses. Awareness can be increased through information campaigns, online platforms, NBU webinars and cooperation with business associations [4].

The financial leasing market in 2020–2024 underwent significant structural changes: there was a significant reduction in the number of licensed companies, but the volume of transactions demonstrates recovery trends with a reorientation towards short-term agreements. The development of financial leasing is constrained by the following factors: low level of awareness of entrepreneurs, complexity of administrative procedures, weak digitalization of the industry and limited state support. Promising areas include the implementation of information campaigns, ESG principles, adaptation to the successful experience of EU countries, digitalization of processes, and the introduction of subsidy programs to increase the use of leasing as a tool for economic recovery.

References:

1. Belianko L. Potential for the development of financial leasing in Ukraine. *Scientia fructuosa*. 2024. No153(1). C. 127-142.
2. On financial leasing: Law of Ukraine dated 04.02.2021 No. 1201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#Text> (date of access: 18.03.2026).
3. On financial services and financial companies: Law of Ukraine dated 14.12.2021 No. 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text> (date of access: 18.03.2026).
4. Sholoyko A., and Klymenko D. (2025) "Development of financial leasing in Ukraine based on ESG principles", *Economy and Society*, (79). doi: 10.32782/2524-0072/2025-79-19.

5. Supervisory statistics of the National Bank of Ukraine: indicators of the activities of financial companies and lessors. Official website of the NBU. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (access date: 18.03.2026).

Давиденко Н. М.,
к.е.н., професор,
Державний податковий університет,
Україна
ORCID ID 0000-0001-7469-5536

Ярова К.В.,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
Україна

СУЧАСНІ ЗМІНИ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У тезах розкрито основні зміни на фінансовому ринку України в умовах повномасштабної війни. Проаналізовано трансформацію банківського сектору, зокрема розвиток цифрових послуг і безготівкових розрахунків, а також зміни у споживацькій поведінці населення. Висвітлено роль регуляторних рішень у забезпеченні стабільності фінансової системи та адаптації банків до кризових умов. Обґрунтовано, що сучасні трансформації мають системний характер і формують передумови для подальшого розвитку фінансового ринку України.

Ключові слова: фінансовий ринок, банківський сектор, цифровізація, споживацька поведінка, безготівкові розрахунки, воєнний стан, фінансова стабільність.

Повномасштабне вторгнення, яке розпочалося у 2022 році, істотно вплинуло на функціонування фінансового ринку України. Умови його діяльності різко ускладнилися: зросла невизначеність, посилилися ризики, з'явилася потреба у швидкому реагуванні на нові виклики. У цих обставинах фінансова система стала не лише інструментом забезпечення грошового обігу, а й важливим чинником підтримання економічної стабільності та суспільної довіри. Банківський сектор, який займає провідне місце у структурі фінансового ринку, зазнав помітних змін. Вони стосувалися як спектра послуг, так і способів їх надання та взаємодії з клієнтами. При цьому споживацьку поведінку доцільно трактувати як

сукупність дій, спрямованих на задоволення потреб, що формуються під впливом як раціональних, так і емоційних мотивів.

Особливо відчутні трансформації відбулися у банківському секторі, який є ключовою складовою фінансового ринку. Йдеться не лише про зміну спектра послуг, що надаються, а й про переосмислення механізмів їх реалізації, каналів комунікації з клієнтами та принципів обслуговування. Водночас суттєвих змін зазнає і споживацька поведінка, яку доцільно розглядати як сукупність рішень і дій суб'єкта, спрямованих на задоволення власних потреб, що формуються під впливом як раціональних розрахунків, так і емоційних чинників.

Фінансовий ринок України нині функціонує в умовах складного макроекономічного середовища, для якого характерними є інфляційний тиск, обмеженість ресурсів, зниження платоспроможності окремих категорій населення та необхідність постійного реагування на зовнішні виклики. За таких умов банки перестають бути виключно фінансовими посередниками. Вони дедалі частіше виконують функції провідників державної економічної політики, каналів фінансової підтримки реального сектору економіки та інструментів збереження заощаджень населення. Паралельно трансформується і поведінка споживачів фінансових послуг: змінюються моделі витрат, зростає обережність у прийнятті фінансових рішень, підвищується рівень довіри або недовіри до окремих установ, а також посилюється готовність до використання цифрових сервісів.

Одним із найбільш помітних напрямів розвитку стала цифровізація банківських послуг. Упродовж останніх років банки значно розширили можливості дистанційного обслуговування клієнтів, що особливо актуалізувалося в умовах воєнного часу. Зокрема, у період з 2020 по 2023 роки понад 2,1 млн банківських рахунків було відкрито дистанційно з використанням цифрових документів [5]. Така динаміка свідчить про поступове формування нової моделі взаємодії між банком і клієнтом, у якій фізична присутність втрачає визначальне значення. Сьогодні більшість банків забезпечує можливість повноцінного доступу до фінансових операцій через мобільні застосунки та інтернет-банкінг, що дозволяє здійснювати платежі, контролювати рахунки, оформлювати послуги та отримувати консультації без відвідування відділень.

Паралельно з цим спостерігається суттєве зростання популярності безготівкових розрахунків. За даними Mastercard, у 2025 році 61% українців регулярно використовують цифрові картки для оплати, що значно перевищує показники довоєнного періоду [1]. Водночас 41% користувачів повністю відмовилися від фізичних карток, надаючи перевагу виключно цифровим інструментам. Ці тенденції свідчать не лише про технологічний прогрес, а й про глибші зміни у фінансовій культурі населення, яка поступово адаптується до нових умов. Банківські сервіси водночас еволюціонують у напрямі універсальних платформ, що поєднують платіжні функції з інструментами фінансового планування, аналітики та управління особистими фінансами.

Водночас істотні зміни відбуваються і в регуляторному середовищі. Одним із ключових рішень стало запровадження повної гарантії банківських депозитів фізичних осіб на період воєнного стану, що сприяло зміцненню довіри до

банківської системи та зменшенню ризиків відтоку коштів. Крім того, впровадження принципів відкритого банкінгу відповідно до стандартів PSD2 створює передумови для розвитку конкуренції на фінансовому ринку та його інтеграції з європейським простором [3].

Значних змін зазнала і кредитна політика банків. У відповідь на виклики воєнного часу фінансові установи були змушені адаптувати підходи до оцінки ризиків, переглянути умови кредитування та впровадити додаткові механізми підтримки клієнтів. Йдеться, зокрема, про реструктуризацію заборгованості, запровадження кредитних канікул та інші інструменти, спрямовані на зниження фінансового навантаження [8]. Паралельно банки активно долучаються до реалізації державних програм фінансування, орієнтованих на підтримку малого і середнього бізнесу, а також на відновлення інфраструктури [2; 6].

Війна істотно вплинула і на поведінку споживачів фінансових послуг. Дослідження засвідчують зміну структури витрат населення: скорочення частоти придбання товарів супроводжується зростанням витрат на базові потреби, передусім продукти харчування та медикаменти [4]. Водночас зростає роль онлайн-покупок та безготівкових розрахунків як більш безпечних і зручних форм взаємодії.

Фінансові стратегії домогосподарств також зазнали трансформацій. В умовах нестабільності доходів і зростання ризиків населення дедалі частіше вдається до диверсифікації заощаджень, поєднуючи банківські депозити з іншими фінансовими інструментами. Зростає інтерес до фінансової грамотності, що свідчить про поступове формування більш відповідального ставлення до управління власними ресурсами. У відповідь на ці запити банки розширюють функціональні можливості своїх сервісів, пропонуючи клієнтам інструменти аналізу витрат, планування бюджету та контролю фінансових потоків [7].

У цілому фінансовий ринок України демонструє здатність до адаптації навіть в умовах тривалого кризового впливу. Поєднання цифрових інновацій, регуляторних реформ і змін у поведінці споживачів формує нову модель його функціонування. Війна виступила каталізатором цих процесів, значно прискоривши ті зміни, які в мирний час відбувалися б поступово.

Таким чином, сучасні трансформації фінансового ринку України мають системний характер і визначаються взаємодією технологічних, інституційних та поведінкових чинників. За умови подальшої стабілізації економічного середовища, підвищення рівня фінансової грамотності населення та послідовного впровадження європейських стандартів ці процеси можуть стати основою для формування більш стійкої та конкурентоспроможної фінансової системи у післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Вартанова О., Цалко Т. Споживча поведінка: ревіталізація концепції і стрижневі моделі. *Економіка та суспільство*. 2023. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/2393/2314> (дата звернення: 22.04.2026)

2. Владика Ю., Турова Л., Тарасенко Т. Адаптація кредитної політики комерційних банків в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/3809/3729> (дата звернення: 22.04.2026)
3. Верховна Рада України. Закон України № 2180-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб» від 1 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2180-20> (дата звернення: 22.04.2026)
4. Кіберстійкість 2024: секрети сталості роботи банківського сектору України в умовах загроз воєнного часу. *Delo.ua*. 2024. URL: <https://delo.ua/opinions/kiberstiikist-2024-sekreti-stalosti-roboti-bankivskogo-sektoru-ukrayini-v-umovah-zagrozh-vojenного-casu-433061/> (дата звернення: 22.04.2026)
5. Кравчук Н., Луцишин О. Фінансовий ринок України під час війни: реалії функціонування. *Світ фінансів*. 2022. № 4(73). URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstreams/d9f0da67-0405-49c7-b867-fa1cd120186a/download> (дата звернення: 22.04.2026)
6. Сідельник О., Сарахман О. Основні засади ризик-менеджменту в банку. *Фінансовий простір*. 2025. № 1–2(55). С. 127–137. URL: <https://fp.lnu.edu.ua/index.php/fp/article/download/1008/1343> (дата звернення: 22.04.2026)
7. Українці, попри війну, продовжують довіряти банківській системі — думка експерта. *Finance.ua*. 2025. 12 черв. URL: <https://news.finance.ua/ua/ukrainci-popry-viynu-prodovzhuyut-doviryaty-bankivs-kiy-systemi-dumka-eksperta> (дата звернення: 22.04.2026)
8. CEE Legal Matters. Open banking to launch in Ukraine on 1 August 2025. 2025. URL: <https://ceelegalmatters.com/briefings/30411-open-banking-to-launch-in-ukraine-on-1-august-2025> (дата звернення: 22.04.2026)

Vysochanska A.V.

PhD Applicant (Educational and Scientific Level)

State Tax University,

Ukraine

ORCID ID 0009-0002-1661-4835

FINANCIAL IMPACT OF COLLECTIVE INVESTMENT INSTITUTIONS ON STRUCTURAL CHANGES IN CAPITAL MARKETS

Abstract. *The theme is dedicated to analyzing impact of collective investment institutions (CIIs) on structural changes in capital markets and development of financial infrastructure. An example of development of investment funds in Ukraine and Bulgaria has been presented in the context of integration of European standards. Importance of a regulated and transparent market infrastructure for development of capital markets in Ukraine was emphasized.*

Keywords: *collective investment institutions, capital markets, stock market, collective investment, European integration.*

Development of capital markets in today's environment depends greatly on efficient functioning of collective investment institutions (CIIs) that facilitate mobilization of investment resources and their redistribution across economic sectors. This issue is particularly pressing for Ukraine, given the current state of martial law, economic instability, and the need to rebuild the financial system.

OECD studies indicate that development of institutional investors and financial infrastructure are key factors in the structural transformation of capital markets and in stimulating economic development [1]. Silvia Trifonova's research also confirms that development of financial infrastructure and integration of EU financial markets are crucial factors in structural transformation of capital markets and in enhancing efficiency of institutional investors [2]. Structural changes in capital markets occur through redistribution of investment resources by collective investment institutions. In Bulgaria, for instance, a significant share of UCITS assets is invested in exchange-traded instruments, which contributes to development of the stock market and increased liquidity. As Stefan Petranov notes, growth of non-bank institutional investors and Bulgaria's integration into the European financial space have facilitated transition from a predominantly bank-based financing model to capital market financing, which, in turn, has had a positive impact on capital market liquidity and development of exchange infrastructure [3].

In Ukraine, however, dominance of venture capital funds and focus on government bonds hinder development of new market instruments and limit participation of investment companies in creation of a fully-fledged exchange environment. The Ukrainian collective investment market is characterized by high concentration of assets in closed-end venture capital funds and predominance of low-risk financial instruments, primarily government bonds [4]. This model ensures relative asset stability but at the same time hinders development of the stock market and investment instruments diversification.

According to analytical data from the Ukrainian Association of Investment Business (UAIB), limited development of public investment funds reduces participation of a broad range of investors and hinders development of the exchange-traded segment of the capital market [5]. At the same time, by adopting the European UCITS and AIFMD standards, Bulgaria integrated its national capital market into the EU's investment fund regulatory framework, which helped increase the transparency of UCITS operations and foster development of market-based financial instruments [6].

According to the Bulgarian National Bank, exchange-traded and other market-based financial instruments account for a significant share of the asset structure of Bulgarian investment funds [7], whereas in Ukraine, closed-end venture capital funds and illiquid assets predominate.

At the same time, both countries face common challenges related to low public trust in financial institutions, market dependence on macroeconomic stability, and the need to improve financial literacy. It is important for Ukraine to draw on Bulgaria's experience in harmonizing legislation with the European standards developing open-ended investment funds and encouraging individuals to participate in collective investment. This will help increase liquidity of capital markets, promote development of

exchange-traded instruments, and foster sustainable structural changes in the country's financial system.

References:

1. OECD. *OECD Science, Technology and Innovation Outlook 2021*. Paris: OECD Publishing, 2021. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2021/01/oecd-science-technology-and-innovation-outlook-2021_3f424d14/75f79015-en.pdf (website: OECD).
2. Trifonova S. *Challenges to Financial Infrastructure and Economic Growth in Bulgaria*. URL: https://www.researchgate.net/publication/316076521_key_trends_in_the_integration_process_of_the_large-value_payment_systems_in_bulgaria_into_the_european_payment_infrastructure (website: ResearchGate).
3. Petranov S. *Capital Markets Union and the Prospect for Bulgaria*. Yearbook of the Faculty of Economics and Business Administration, Sofia University. 2018. Vol. 16(1). P. 217–230. URL: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/92966/> (website: MPRA Repository).
4. Khorinovtseva L., Verheliuk Y., Kovalenko Y. *Government bonds as an investment tool in periods of financial instability*. Market infrastructure. 2023. № 73. URL: https://www.researchgate.net/profile/Yuliia-Verheliuk/publication/377188779_Derzavni_obligacii_ak_investicijni_instrument_v_periodi_finansovoi_nestabilnosti/links/659935af6f6e450f19ce6319/Derzavni-obligacii-ak-investicijni-instrument-v-periodi-finansovoi-nestabilnosti.pdf (website: ResearchGate).
5. Ukrainian Association of Investment Business. Analytical data on the structure of CII assets. URL: <https://www.uaib.com.ua> (website: UAIB).
6. European Securities and Markets Authority. *Investment funds statistics in EU member states*. URL: https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/esma50-165-1734_asr_aif_2021.pdf (website: ESMA).
7. Bulgarian National Bank. *Investment funds and financial market development indicators*. URL: https://bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_download/202412_s_if_press_a1_en.pdf (website: Bulgarian National Bank).

Ключка О.В.,
к.е.н., доцент,
Державний податковий університет,
Україна
ORCID ID 0000-0003-3903-7487

Богріновцева Л.М.,
к.е.н., доцент,
Національна академія статистики, обліку та аудиту,
Україна
ORCID ID 0000-0001-9597-1085

ВПЛИВ FINTESН НА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У роботі досліджено вплив фінансових технологій (FinTech) на систему управління ризиками в банківській діяльності. Розглянуто основні напрями розвитку FinTech, зокрема використання штучного інтелекту, Big Data, RegTech та цифрових платформ у процесі оцінювання, моніторингу й мінімізації ризиків. Визначено переваги FinTech-орієнтованого підходу порівняно з традиційними методами ризик-менеджменту, а також проаналізовано основні виклики цифровізації банківського сектору. Зроблено висновок про зростання ролі фінансових технологій у забезпеченні ефективності, безпеки та стабільності банківської системи.

Ключові слова: FinTech, банківська діяльність, ризик-менеджмент, фінансові технології, штучний інтелект, Big Data, RegTech, цифровізація банків, кібербезпека, управління ризиками.

Цифровізація фінансового сектору суттєво змінює підходи до функціонування банківської системи. Одним із ключових чинників цих змін є розвиток фінансових технологій (FinTech), які поєднують сучасні інформаційні рішення з фінансовими послугами. Використання штучного інтелекту, машинного навчання, Big Data, блокчейну, хмарних технологій та автоматизованих платформ сприяє підвищенню ефективності банківської діяльності та вдосконаленню системи управління ризиками.

У сучасних умовах банки стикаються з великою кількістю викликів: нестабільністю фінансових ринків, кіберзагрозами, посиленням регуляторних вимог та зростанням конкуренції. Традиційні підходи до ризик-менеджменту вже не забезпечують достатньої швидкості аналізу та реагування, тому банки активно інтегрують FinTech-рішення у свою діяльність [1].

FinTech дозволяє автоматизувати процеси оцінювання ризиків, здійснювати моніторинг операцій у режимі реального часу, прогнозувати ризикові події та мінімізувати вплив людського фактора. Разом із перевагами

цифровізація створює нові ризики, пов'язані із захистом даних, кібербезпекою та технологічною залежністю.

FinTech – це комплекс інноваційних технологій, які використовуються для оптимізації фінансових послуг та підвищення ефективності фінансових операцій. Спочатку фінансові технології використовувалися переважно для автоматизації банківських процесів, однак з часом вони трансформувалися у масштабний сектор цифрових фінансових послуг.

Серед основних напрямів розвитку FinTech можна виокремити такі напрями (рис. 1).

Рис. 1. Основні напрями розвитку FinTech

Джерело: побудовано авторами на основі [3].

Використання таких технологій дає змогу банкам підвищити швидкість обробки інформації, зменшити операційні витрати, покращити якість обслуговування клієнтів та посилити контроль за ризиками.

Управління ризиками є одним із ключових напрямів діяльності банківських установ. FinTech змінює підходи до оцінювання, моніторингу та прогнозування ризиків завдяки використанню цифрових технологій і автоматизації. На рис. 2 наведено FinTech-технології, які мають найбільший вплив на ризик-менеджмент.

Завдяки аналітиці великих обсягів даних банки можуть швидше оцінювати кредитоспроможність клієнтів, виявляти підозрілі транзакції та прогнозувати можливі ризикові ситуації. Алгоритми штучного інтелекту дозволяють автоматично аналізувати поведінкові моделі клієнтів і визначати рівень ризику в режимі реального часу [7].

Важливе значення мають RegTech-рішення, які допомагають автоматизувати дотримання нормативних вимог та здійснювати моніторинг фінансових операцій відповідно до стандартів KYC та AML.

Світова практика демонструє активне використання FinTech у банківському секторі. Банки Великої Британії, США та Сінгапуру широко застосовують системи штучного інтелекту для аналізу кредитних ризиків, автоматизований моніторинг транзакцій та хмарні платформи для обробки фінансових даних [5].

Рис. 2. Основні FinTech-технології, що мають найбільший вплив на ризик-менеджмент у банківській діяльності

Джерело: побудовано авторами.

Важливе значення мають RegTech-рішення, які допомагають автоматизувати дотримання нормативних вимог та здійснювати моніторинг фінансових операцій відповідно до стандартів KYC та AML.

Світова практика демонструє активне використання FinTech у банківському секторі. Банки Великої Британії, США та Сінгапуру широко застосовують системи штучного інтелекту для аналізу кредитних ризиків, автоматизований моніторинг транзакцій та хмарні платформи для обробки фінансових даних [5].

В Україні цифровізація банківської системи значно активізувалася після 2020 року. Банки активно впроваджують мобільний банкінг, чат-боти, дистанційну ідентифікацію клієнтів та автоматизовані системи ризик-менеджменту [4]. Водночас залишаються невирішені питання, пов'язані з кібербезпекою, нестабільністю регуляторного середовища та потребою у висококваліфікованих ІТ-фахівцях [6].

На відміну від фрагментарних методів, сучасний ризик-менеджмент характеризується комплексним та інтегрованим підходом із широким використанням цифрової автоматизації. Порівняльну характеристику ефективності традиційного та FinTech-орієнтованого підходів до управління ризиками в банківській діяльності наведено на рис. 3.

КРИТЕРІЙ	ТРАДИЦІЙНИЙ ПІДХІД	FINTESCH-РІШЕННЯ
 Швидкість аналізу	 Висока трудомісткість	 Аналіз у реальному часі
 Обсяг даних	 Обмежений	 Великі обсяги та альтернативні джерела
 Людський фактор	 Значний вплив	 Мінімізація через автоматизацію
 Витрати	 Високі	 Нижчі завдяки оптимізації
 Гнучкість	 Низька	 Висока адаптивність
 Точність прогнозування	 Обмежена	 Висока завдяки AI та ML
 Реакція на загрози	 Повільна	 Швидка та автоматизована
 Інтеграція з регуляторами	 Паперова звітність	 RegTech-автоматизація
 Стійкість до кіберризиків	 Середній рівень	 Багаторівневий захист
 Доступ до даних	 Обмежений	 Розширена цифрова ідентифікація

Рис. 3. Порівняння традиційного та FinTech-орієнтованого підходів
Джерело: побудовано авторами.

Традиційна система управління ризиками базувалася переважно на ручній обробці інформації, експертних оцінках та аналізі історичних даних. Такий підхід потребував значних часових і фінансових ресурсів [2].

FinTech-орієнтований підхід має низку переваг, які наведено на рис. 4.

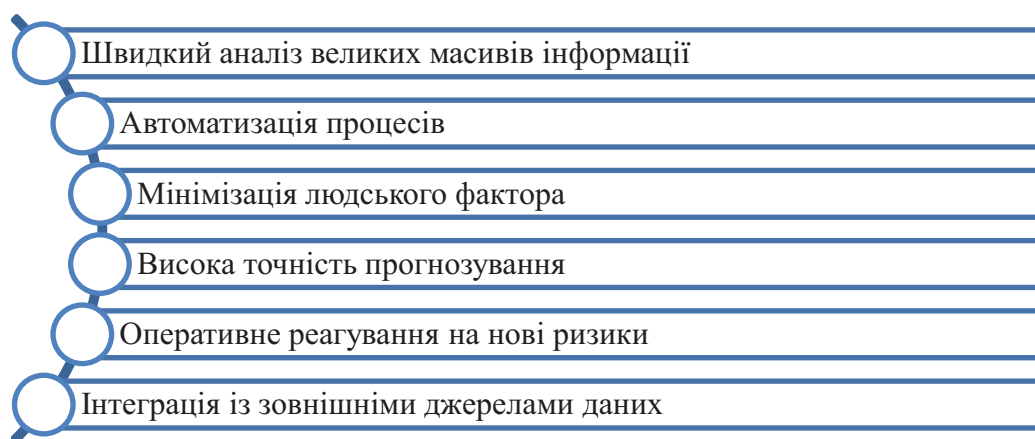

Рис. 4. Переваги FinTech-орієнтованого ризик-менеджменту в банках
Джерело: побудовано авторами.

Завдяки сучасним цифровим рішенням банки можуть здійснювати аналіз ризиків у режимі реального часу та швидко приймати управлінські рішення. Використання машинного навчання підвищує точність прогнозування дефолтів і допомагає ефективніше протидіяти фінансовому шахрайству.

Вплив FinTech-технологій на окремі види банківських ризиків наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Вплив FinTech на окремі види ризиків у банківській діяльності

Види ризиків	Вплив FinTech на ризик
Кредитний ризик	Алгоритми машинного навчання та альтернативні джерела даних дають змогу більш точно оцінювати платоспроможність клієнтів і прогнозувати ймовірність дефолту.
Операційний ризик	Автоматизація банківських процесів та цифрова ідентифікація клієнтів знижують ризик помилок, пов'язаних із людським фактором.
Кіберризик	Зростання цифровізації потребує посилення кіберзахисту. Банки використовують багатофакторну автентифікацію, поведінкову біометрію та блокчейн-технології для захисту інформації.
Репутаційний ризик	Активна цифрова присутність банків робить їх більш вразливими до витоків інформації, технічних збоїв та негативних інформаційних кампаній.
Комплаєнс-ризик	RegTech дозволяє автоматизувати перевірку відповідності нормативним вимогам та зменшити ризик порушень і штрафних санкцій.

Джерело: складено авторами на основі [3].

Водночас впровадження FinTech супроводжується певними викликами (рис. 5).

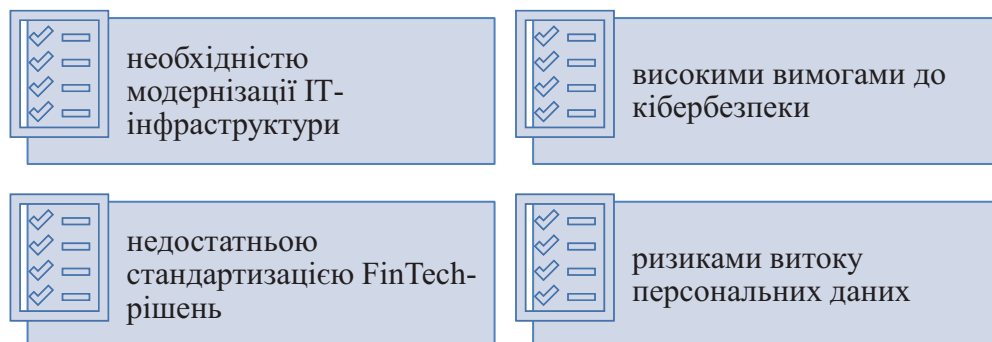

Рис. 5. Основні виклики використання FinTech в управлінні ризиками у банківській діяльності

Джерело: побудовано авторами.

Тому банки мають забезпечити баланс між інноваційністю та безпекою, впроваджуючи сучасні технології відповідно до вимог регуляторів і стандартів інформаційного захисту.

У майбутньому роль FinTech у системі управління ризиками продовжуватиме зростати.

Особливого значення набуде створення комплексних цифрових платформ ризик-менеджменту, які забезпечуватимуть автоматизований контроль транзакцій, оцінювання ризикових профілів клієнтів та постійний моніторинг фінансової стабільності банків.

Отже, FinTech суттєво трансформує систему управління ризиками у банківській діяльності, підвищуючи швидкість, точність та ефективність аналізу ризиків. Використання штучного інтелекту, Big Data та RegTech сприяє автоматизації фінансового моніторингу та вдосконаленню процесів прийняття рішень. Водночас цифровізація створює нові виклики, пов'язані з кібербезпекою, захистом даних і регуляторною відповідністю. Тому подальший розвиток банківської системи потребує поєднання інноваційних технологій із надійними механізмами контролю та безпеки.

Список використаних джерел:

1. Зубова В.В. Розробка методів та моделей прийняття рішень по управлінню ризиками в діяльності банків. *Академічні візії*. 2025. Вип. 39. С. 1-9. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15057832>
2. Ключка О. Активізація ринку банківського кредитування в Україні для підтримки стратегічних галузей економіки в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2025. №76. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-76-96>
3. Березовик В.М., Свистун А.О., Сухолиткий А.Д. Розвиток фінансових технологій в Україні як драйвер модернізації банківського сектору. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. №9. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15013392>
4. Ключка О.В., Глінський Д.Г. Вплив цифровізації на ефективність банківської діяльності. *Актуальні проблеми економіки*. 2024. №3 (273). с.128-134. URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/03/3.24._topic_Olga-V.-Kliuchka-Dmytro-G.-Glinskyi-128-134.pdf
5. Давиденко, Н., Ключка, О. (2025). Роль блокчейну в оптимізації бізнес-процесів цифрової економіки. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. Вип. 63. С. 28-32. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/index.php/archive-2025>
6. Агрес О.Г., Дубинецька П.П., Содома Р.І. Ризики банківського сектору в умовах макроекономічної нестабільності. *Економіка та суспільство*. 2025. №71. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-151>
7. Ключка О. В., Богріновцева Л.М., Федорчук Н. М. Особливості використання сучасних банківських продуктів та технологій в діяльності банків як суб'єктів фінансового ринку. *Актуальні проблеми економіки*. 2023. №12 (270). С. 86-93. URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2023/12/12.23._topic_Olha-V.-Kliuchka-Liudmyla-M.-Bohrinov-tseva-Natalia-%D0%9C.-Fedorchuk-86-93.pdf

Гудзь О. Є.,
д.е.н., професор
Державний податковий університет,
Україна
ORCID ID 0000-0002-9982-7328

ФІНАНСОВІ ЕКОСИСТЕМИ МАЙБУТНЬОГО: ЦИФРОВІ ПЛАТ- ФОРМИ ЯК ДРАЙВЕР ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ

***Анотація.** Здійснена оцінка тенденцій формування сучасних фінансових екосистем, які перебувають у фазі глибокої цифрової трансформації, що дало змогу розкрити чинники впливу та обґрунтувати ключові напрями їх майбутнього розвитку, які включають інтеграцію інноваційних технологій, розширення доступу до фінансових ресурсів та формування нових моделей взаємодії бізнесу, держави й суспільства що стають інструментом фінансової взаємодії та стратегічним драйвером підприємницької резильєнтності.*

***Ключові слова:** фінансові екосистеми, цифрові платформи, підприємницька резильєнтність, цифровізація, фінансові взаємодії.*

У сучасних умовах глобальної турбулентності та постійних викликів для економічних систем питання підприємницької резильєнтності набуває особливої ваги. Війни, пандемії, кліматичні ризики та технологічні зрушення формують нову архітектуру світового господарства, де здатність бізнесу адаптуватися, відновлюватися та розвиватися стає ключовим чинником виживання. У цьому контексті фінансові екосистеми майбутнього постають не лише як інфраструктурна основа підприємницької діяльності, але й як стратегічний ресурс для забезпечення її стійкості. Водночас, цифрові платформи, що інтегрують фінансові послуги, інноваційні технології та мережеві ефекти, дедалі більше визначають траєкторію розвитку бізнесу. Вони створюють нові можливості для доступу до капіталу, оптимізації транзакцій, управління ризиками та формування партнерських взаємовідносин та зв'язків. Саме цифровізація фінансових процесів стає драйвером підприємницької резильєнтності, оскільки забезпечує швидкість реагування на зміни, гнучкість бізнес-моделей та інклюзивність економічної взаємодії. Таким чином, дослідження взаємозв'язку між розвитком цифрових платформ та підприємницькою резильєнтністю має не лише теоретичне, але й практичне значення. Воно дозволяє окреслити перспективи модернізації фінансової екосистеми, визначити механізми підтримки бізнесу в умовах невизначеності та сприяти формуванню стратегій сталого економічного зростання.

Розгляд проблем майбутніх фінансових екосистем на підґрунті цифрових платформ зумовило дискусійне обговорення на численних наукових форумах, зокрема цікаві пропозиції представили: Н. Антипенко, А. Буряк, О. Гордей, Н. Давиденко, С. Король, С. Онишко, Т. Соломатіна, А. Яковів, Robert C. Merton та інші. Переважно наукова спільнота підтримує тезу, що сьогодні «фінансові технології (фінтех) мають потенціал значно знизити транзакційні витрати, подолати

географічні бар'єри та підвищити прозорість фінансових операцій» [1], а також, що цифрові платформи не лише кардинально трансформують фінансові операції, а й «створюють нові вектори конкуренції на фінансовому ринку. Серед яких: зростання ролі фінтеху, застосування аналітики даних, гарантування цифрової безпеки та адаптація управлінських практик до нових технологічних реалій» [2].

І дійсно, сучасні фінансові екосистеми перебувають у фазі глибокої цифрової трансформації: фінтех, необанки та BigTech активно змінюють конкурентне середовище, а цифрові платформи стають ключовим інструментом для підвищення підприємницької резильєнтності.

Так, ми сьогодні спостерігаємо: модернізацію фінансових ринків під впливом цифрових технологій, що змінює традиційні інститути та інструменти; зростання ролі підприємницької стійкості як передумови економічного відновлення та розвитку в умовах кризових потрясінь; необхідність інтеграції інноваційних фінансових рішень у стратегії бізнесу для забезпечення конкурентоспроможності на глобальному рівні; формування нових моделей взаємодії між державою, бізнесом та суспільством у межах цифрових фінансових екосистем.

Фактично, фінансові екосистеми майбутнього, де цифрові платформи виступають драйвером підприємницької резильєнтності, формуються під впливом комплексу взаємопов'язаних чинників, які можна згрупувати у кілька ключових блоків:

1. Технологічні чинники, що включають: штучний інтелект і машинне навчання, що забезпечують автоматизацію фінансових процесів, прогнозування ризиків, персоналізація послуг; блокчейн і смарт-контракти, які підтримують прозорість транзакцій, зниження витрат на посередників, підвищують рівень партнерської довіри; Big Data і аналітика, що дають можливість швидко реагувати на зміни ринку, формувати адаптивні бізнес-моделі; кібербезпеку, що гарантує захист даних і транзакцій як основу довіри до цифрових платформ.

2. Економічні чинники, що включають: доступ до фінансування –на основі розвитку краудфандингу, peer-to-peer кредитування, цифрових банківських сервісів; інтеграцію вітчизняних фінансових ринків та бізнесу у світові платіжні системи та інвестиційні платформи; здатність фінансових екосистем забезпечувати швидке відновлення бізнесу після кризових потрясінь.

3. Соціальні чинники, що включають: фінансові інклюдії, які забезпечують розширення доступу до фінансових послуг для малого бізнесу, стартапів та населення у віддалених регіонах; зміну підприємницької культури з орієнтацією на гнучкість, інноваційність та колективну взаємодію; зростання довіри користувачів через прийняття цифрових платформ як надійного середовища для фінансових операцій.

4. Регуляторні та інституційні чинники, що включають: державну політику цифровізації, підтримку фінтех-ініціатив, створення сприятливого правового поля; дотримання міжнародних стандартів та регулювання через гармонізацію регламентів для транскордонних платежів і цифрових активів; посилення партнерства держави та бізнесу за допомогою спільних програм розвитку фінансової інфраструктури.

5. Глобальні виклики та тренди, які включають кліматичні й геополітичні ризики, що вимагають використання фінансових інструментів для управління ризиками щодо забезпечення стійкості бізнесу; моделі поствоєнної відбудова національної економіки, за яких цифрові платформи стануть ключовим механізмом залучення інвестицій та підтримки підприємництва; еволюцію споживчих очікувань на швидкі, прозорі та персоналізовані фінансові послуги.

Тобто, фінансові екосистеми майбутнього формуються на перетині технологічних інновацій, економічних потреб, соціальних трансформацій та регуляторних рішень. А, основні напрями майбутнього розвитку фінансових екосистем майбутнього включають: інтеграцію інноваційних технологій, розширення доступу до фінансових ресурсів та формування нових моделей взаємодії бізнесу, держави й суспільства на основі цифрових платформ як драйверу підприємницької резильєнтності.

Цифрові платформи стають не лише інструментом фінансової взаємодії, а й стратегічним драйвером підприємницької резильєнтності, забезпечуючи адаптивність бізнесу до кризових умов та відкриваючи нові горизонти й можливості розвитку для фінансування й сприяння інклюзивному економічному поступу. Для України це означає не лише модернізацію фінансової екосистеми, але й стратегічну інтеграцію у глобальний цифровий простір.

Список використаних джерел:

1. Король С., Яковів А. Аналіз цифрових фінансових платформ як засіб зменшення фінансової нерівності в Україні. *Економічний аналіз*. 2025. Том 35. № 1. С. 246-254. URL: <https://doi.org/10.35774/econa2025.01.246>
2. Соломатіна Т. Вплив цифрових платформ на конкуренцію в банківській сфері та фінансових послугах. *Економіка та суспільство*. 2025. № 77. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-25>

Онишко С.В.,
д.е.н., професор,
Державний податковий університет,
Україна
ORCID ID 0000-0001-5811-2724

ДО ПИТАННЯ КООРДИНАЦІЇ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Анотація. Розглянуто й визначено місце фінансової стабільності у тенденціях розвитку світової економіки, що визначається нерівномірністю фінансової глобалізації у розрізі окремих економік та стосовно реального і фінансових секторів. Вказано на потенціал цифровізації, здатної сприяти вирішенню наявних проблем та наголошено на важливості скоординованої активізації процесів цифровізації в реальному та фінансовому секторах як базису фінансової стабільності.

Ключові слова: фінансова стабільність, фінансова глобалізація, цифровізація, реальний сектор, фінансовий сектор, комплексний підхід, координація.

Світові тенденції розвитку, незважаючи на притаманні кожній із країн специфічні риси та наростання суперечностей, викликаних різною мірою впливу на них глобалізації, разом з тим, диктують спільні завдання. Одне з них лежить у площині досягнення фінансової стабільності. Саме фінансова глобалізація стала важливою тенденцією розвитку сучасної світової економіки, посилення взаємодії національних економік. Проте, внаслідок нерівномірності в процесах фінансової глобалізації в розрізі окремих економік, це здатне призвести до посилення напруженості та періодичного перегляду міжнародних домовленостей, узгодження принципів регулювання. Відтак, проблема забезпечення фінансової стабільності постає впливовим фактором, здатним сприяти вирішенню багатьох проблем у межах як окремої країни, так і на міжнародному рівні.

В цих умовах особливої ваги набуває реалізація причинно-наслідкових зв'язків, що мають місце в ході фінансової глобалізації стосовно реального та фінансового секторів, враховуючи їх тісний взаємозв'язок та одночасно нерівномірність глобалізаційних процесів у кожному із них. Внаслідок вищої мобільності фінансових активів вищими темпами відбувається глобалізація фінансового сектора, однак в окремих випадках глобалізація розпочинається з ринків товарів і послуг при збереженні відносної незалежності фінансових процесів. В підсумку такі процеси не сприяють формуванню фінансової стабільності, що негативно торкається обох секторів.

Важливий потенціал розв'язання таких протиріч містить цифровізація, здатна бути каталізатором процесів глобалізації в обох секторах і кардинально впливати на активізацію таких процесів. Щодо виробничої глобалізації, це стосується, насамперед, ведення бізнесу у тому числі й у міжнародному середовищі, транскордонного зв'язку і транзакцій з клієнтами інших країн. Стотно

фінансової глобалізації це сприятливі фінансові умови для полегшення і пришвидшення проведення транзакцій, розширення прямих іноземних інвестицій, зростання потоків інформації, що посилює вплив на рух капіталів, широке впровадження криптоактивів, штучний інтелект для розробки фінансових стратегій. Одночасно розвиток мережевої економіки і платформних бізнес моделей прискорив об'єднання реальних секторів окремих країн та зрощування їх з фінансовим на цифрових бізнес платформах та маркет-плейсах. В той же час, за цілого ряду переваг подібних процесів не можна ігнорувати й низку ризиків для фінансової стабільності, втілених у розвитку системних проблем, які можуть прискорити передачу кризових впливів і посилити вплив макроекономічної невизначеності на глобальну фінансову стабільність.

В таких умовах особливого значення набуває асоціація України з Європейським Союзом, спрямована на розвиток цифрового середовища. Позитивні перспективи таких кроків пов'язані з низкою положень, що містяться в Угоді про асоціацію. Поряд з уніфікацією і гармонізацією законодавства, заходи спрямовані як на реальний, так і фінансовий сектори економіки. Щодо реального сектора звертає увагу положення, спрямоване на доступ до ринку Європейського Союзу, що розширює можливості українських компаній. Це також положення про електронну торгівлю, що стосується введення електронних платіжних систем та заходи щодо захисту прав споживачів. Загалом основні положення зазначеної Угоди торкаються розвитку цифрового середовища у площинах реального та фінансового секторів одночасно. Це можна засвідчити змістом положень про захист персональних даних і умов приватності, про антимонопольні правила, про інновації та дослідження. Такий комплексний підхід відповідає сучасній парадигмі глобального економічного розвитку, що враховує і національні особливості соціально-економічних відносин, і вимоги глобального ринку.

В умовах воєнного стану значно посилюється потреба значної централізації щодо нагромадження та перерозподілу ресурсів, що не втратить свого значення і в період післявоєнної відбудови. Однак і за таких умов орієнтиром державної політики залишається формування фінансових відносин з орієнтацією на максимальне використання потенціалу цифрової трансформації скоординовано в реальному та фінансовому секторах. Сучасність переконливо доводить, що саме за такого підходу створюються нові можливості акумуляції та інвестування коштів в усіх секторах економіки, що стане базисом фінансової стабільності та економічного зростання.

Maslak N.,

Candidate in Economics, Associate Professor,
Sumy National Agrarian University,
Ukraine

Doctoral candidate at the Department of Public Finance,
State Tax University,
Ukraine

ORCID ID 0000-0003-1482-4118

INSTITUTIONAL BARRIERS TO GREEN BOND DEPLOYMENT IN UKRAINE'S AGRARIAN SECTOR

Abstract. *This paper examines the potential of green bonds as a financial instrument for channelling capital into sustainable agricultural projects in Ukraine within the EU integration context. The study identifies key institutional barriers—underdeveloped capital market infrastructure, absence of accredited verifiers, limited ESG adoption in the banking sector, and wartime fiscal constraints—that impede green bond issuance for agri-environmental purposes. By analysing the EU Green Bond Standard (Regulation 2023/2631) and its 15% flexibility pocket for agriculture, the paper proposes a roadmap for adapting this framework to Ukraine's agrarian sector, leveraging the State Agrarian Register as a digital conditionality platform.*

Keywords: *green bonds, sustainable finance, agricultural sector, EU integration, ESG, State Agrarian Register, EU Green Bond Standard.*

The global green bond market reached a record USD 1 trillion in cumulative issuance in 2024, yet Ukraine's participation remains negligible. Since the adoption of the Law on Green Bonds in 2021, only two issuances have occurred, both in the energy sector, with none targeting agriculture [1]. This disproportion is particularly concerning given that agriculture accounts for approximately 10% of Ukraine's GDP and is simultaneously one of the largest sources of greenhouse gas emissions, making it a priority sector for climate-aligned financial instruments.

The purpose of this study is to assess institutional barriers preventing the deployment of green bonds in Ukraine's agricultural sector and to propose mechanisms for their integration within the EU accession framework. The research draws on regulatory analysis, comparative methodology, and the author's ongoing doctoral research on financial mechanisms for sustainable agricultural development.

The EU Green Bond Standard (EuGB), established by Regulation (EU) 2023/2631 and applicable from December 2024, introduces a voluntary but highly prescriptive labelling system aligned with the EU Taxonomy. A critical feature for agriculture is the 15% "flexibility pocket," which permits allocation of proceeds to economic activities not yet fully covered by Taxonomy screening criteria—including agriculture [2]. This provision creates a transitional window for Ukrainian agricultural issuers seeking access to European capital markets during the pre-accession period.

However, several institutional barriers constrain Ukraine's capacity to utilise this mechanism. First, the capital market infrastructure remains underdeveloped. The National Securities and Stock Market Commission (NSSMC) has undergone legislative reform (Law No. 5865, 2024), but significant gaps remain relative to IOSCO standards [3]. The absence of accredited EuGB external reviewers on the domestic market further restricts issuance capacity. Second, ESG integration in the banking sector is at an early stage: the National Bank of Ukraine introduced ESG disclosure and risk assessment guidelines only between 2022 and 2024, and the range of green financial products remains narrow [1]. Third, the ongoing war creates fiscal pressure that diverts public resources from environmental conditionality infrastructure toward defence spending.

Despite these constraints, Ukraine possesses a unique institutional asset: the State Agrarian Register (DAR), a digital platform for beneficiary verification and budget subsidy distribution. The DAR's functionality—which includes farm-level data aggregation, compliance monitoring, and subsidy conditionality enforcement—can be repurposed as a green bond verification infrastructure. By linking green bond use-of-proceeds requirements to DAR-verified environmental conditionalities (soil conservation practices, emission reduction commitments, organic transition plans), Ukraine could build a credible, technology-enabled verification mechanism that partially compensates for the absence of formal EU Taxonomy-aligned verifiers [5].

The proposed roadmap includes three stages. At the first stage (2025–2026), a pilot framework should be developed for agricultural green bonds under ICMA Green Bond Principles, using DAR as the reporting backbone. At the second stage (2027–2028), alignment with the EuGB flexibility pocket should be achieved, supported by NSSMC capacity-building and the training of domestic external reviewers with ESMA-compatible methodologies. At the third stage (2029+), full EuGB compliance should be targeted as the EU Taxonomy's agricultural screening criteria are progressively developed.

International financing programmes already operating in Ukraine—including those by the World Bank, EBRD, EIB, USAID, and KfW—provide a foundation for this transition, as many of these programmes incorporate green conditionality elements [1]. The planned Emissions Trading System (ETS), with its pilot phase scheduled for 2026, will create additional demand for verifiable carbon reduction instruments in agriculture, further strengthening the case for green bond deployment [4].

In conclusion, green bonds represent a viable but institutionally constrained mechanism for financing sustainable agricultural development in Ukraine. The EuGB's flexibility pocket provides a regulatory pathway for agricultural issuance, while the State Agrarian Register offers a scalable digital infrastructure for green bond verification. Overcoming the barriers of capital market underdevelopment, ESG capacity gaps, and wartime fiscal constraints requires a phased, institutionally anchored strategy that aligns Ukraine's agricultural finance architecture with EU standards. This approach simultaneously advances the country's EU integration agenda and strengthens the financial foundations for climate-resilient agriculture.

References:

1. Ukraine country report: Green finance in the agricultural sector of Ukraine. PROGRESS stocktaking for the country framework on financing climate change adaptation and resilience in the agricultural sector. 2024. ResearchGate. URL: <https://www.researchgate.net/publication/394493264>
2. Regulation (EU) 2023/2631 of the European Parliament and of the Council of 22 November 2023 on European Green Bonds and optional disclosures for bonds marketed as environmentally sustainable and for sustainability-linked bonds. Official Journal of the EU. L, 2023/2631, 30.11.2023. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/2631/oj/eng>
3. Investment Climate Statements - 2025: Ukraine. U.S. Department of State. URL: <https://www.state.gov/reports/2025-investment-climate-statements/ukraine>
4. OECD (2025). Ukraine: Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2025. OECD Publishing. URL: <https://www.oecd.org/en/publications/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2025>
5. Maslak, N.H. (2026). Innovatsiini finansovi instrumenty klimatychno-orientovanoho ahro-sektoru: adaptatsiia dlia Ukrainy [Innovative financial instruments for climate-oriented agricultural sector: adaptation for Ukraine]. Derzhava ta rehiony. Seriia: Ekonomika ta pidpriemnytstvo, 1(139), 59–66. <https://doi.org/10.32782/1814-1161/2026-1-8>

Мартиненко В. В.,
д.е.н., професор,
Державний податковий університет,
Україна
ORCID ID 0000-0001-9078-8345

БАНКІВСЬКИЙ СЕКТОР У СИСТЕМІ ФІНАНСУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Анотація. Розглядається роль банківського сектору як ключового посередника у мобілізації фінансових ресурсів для досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР). Визначено основні інструменти сталого банківського фінансування та обґрунтовано необхідність їх адаптації до умов воєнного та повоєнного розвитку України. Обґрунтовано, що системна інтеграція принципів ESG у кредитну діяльність банків є необхідною умовою відповідності України стандартам ЄС та прискорення відновлення.

Ключові слова: сталий розвиток, банківський сектор, ESG-фінансування, зелені облігації, повоєнне відновлення, євроінтеграція.

Проблема фінансового забезпечення Цілей сталого розвитку (ЦСР) ООН набуває особливої гостроти для України в умовах повномасштабного воєнного вторгнення та необхідності інтеграції до Європейського Союзу. Якщо публічні фінанси традиційно розглядаються як основний інструмент реалізації державної стратегії ЦСР, то банківський сектор залишається недостатньо дослідженим, але

надзвичайно важливим суб'єктом цього процесу. Банки здатні трансформувати довгострокові пріоритети сталого розвитку в конкретні фінансові продукти: зелені кредити, соціальні облігації, інфраструктурні позики. Водночас масштабні руйнування інфраструктури, скорочення активів банківської системи та висока невизначеність щодо повоєнного сценарію значно ускладнюють реалізацію цих інструментів. Потреба в нових підходах до залучення банківського капіталу на цілі сталого відновлення України є очевидною і практично значущою.

Проблематика ESG-фінансування та ролі банківського сектору у досягненні ЦСР активно досліджується у науковій літературі. Дослідники І. Васильчук, О. Тулай, О. Лабенко розробляли теоретичні засади фінансів сталого розвитку та досліджували джерела фінансування ЦСР для країн, що розвиваються [1; 2; 3]. Роль банківської системи у просуванні принципів ESG обґрунтовують у своїх роботах М. Дзямулич [4], О. Ляхович та ін. [5]. Натомість специфіка застосування сталих фінансових інструментів саме в умовах воєнної та постконфліктної відбудови залишається малодослідженою, що визначає актуальність і наукову новизну пропонованого дослідження.

Банківський сектор України налічує близько 60 діючих банків із сукупними активами, що перевищують 3 трлн грн станом на початок 2026 року [6]. Попри значні втрати через воєнні ризики, системні банки зберегли платоспроможність і залишаються провідними посередниками у розподілі фінансових ресурсів в економіці. Це визначає їх потенційну роль як інституційних партнерів у реалізації Цілей сталого розвитку.

Відповідно до структури 17 ЦСР, банківський сектор може забезпечувати фінансове підґрунтя щонайменше для восьми з них – насамперед тих, що охоплюють сфери інфраструктури (ЦСР 9), доступної енергії (ЦСР 7), гідної праці та економічного зростання (ЦСР 8), скорочення нерівності (ЦСР 10) та партнерства (ЦСР 17). Інструментами реалізації цієї місії є: зелені кредити та зелені облігації, механізми публічно-приватного партнерства, соціально орієнтоване іпотечне кредитування, мікрофінансування малого і середнього бізнесу.

Актуальним у контексті євроінтеграції є запровадження в Україні стандартів ESG-звітності для банків, передбачених Директивою ЄС про корпоративну звітність зі сталого розвитку (CSRD). Цей крок дозволить підвищити прозорість банківського кредитування, залучити іноземних інвесторів і сприятиме доступу українських банків до ресурсів Європейського інвестиційного банку та Фонду відновлення України. Слід підкреслити, що ESG-принципи – це не лише корпоративна відповідальність, а й прагматичний інструмент зниження кредитних ризиків, адже кліматичні та соціальні фактори безпосередньо впливають на кредитоспроможність позичальників в умовах воєнної і постконфліктної нестабільності.

Одним із перспективних напрямів є розвиток ринку зелених та відновлювальних облігацій як механізму довгострокового залучення ресурсів для фінансування екологічних проєктів у рамках повоєнної відбудови. Досвід Болгарії та країн ЄС свідчить, що саме поєднання державних гарантій і банківського капіталу через механізм зелених облігацій дозволяє залучати приватних

інвесторів до проектів у сфері відновлюваної енергетики, зеленого будівництва та сталої інфраструктури. Для України, де обсяг руйнувань оцінюється у сотні мільярдів доларів, цей досвід є не лише корисним, а й критично необхідним.

Не менш важливою є роль банків у фінансуванні малого і середнього підприємництва – ключового суб'єкта відновлення місцевих економік і територіальних громад. Доступні кредитні ресурси під державні гарантії в рамках програм на кшталт «Доступні кредити 5–7–9» [7] безпосередньо сприяють досягненню ЦСР 8 та ЦСР 10. Розширення таких програм із одночасним впровадженням критеріїв ESG для позичальників – це шлях до системного поєднання економічного відновлення і сталого розвитку.

Значна роль у фінансовому забезпеченні ЦСР належить також небанківським фінансовим інституціям – страховим компаніям, недержавним пенсійним фондам та кредитним спілкам. Страхування є невід'ємним елементом системи управління ризиками сталого розвитку: агостраховування підтримує продовольчу безпеку (ЦСР 2), медичне страхування – здоров'я населення (ЦСР 3), а страхування від кліматичних катастроф – стійкість громад (ЦСР 11, ЦСР 13). Розбудова комплексної системи сталого фінансування в Україні вимагає синергії банківського і страхового секторів, об'єднаних спільними ESG-стандартами та стимулами з боку держави.

Отже, банківський та страховий сектори є не лише джерелами фінансових ресурсів, а й стратегічними партнерами держави у досягненні Цілей сталого розвитку. В умовах євроінтеграційного курсу України та необхідності повоєнного відновлення системне впровадження ESG-стандартів, розвиток ринку зелених облігацій і розширення кредитних програм для сталого бізнесу є ключовими заходами фінансової політики. Залучення банків до реалізації ЦСР здатне принципово змінити масштаб і швидкість відновлення України відповідно до стандартів Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Васильчук І.П. Фінанси сталого розвитку як відповідь на виклики постіндустріальної економіки. *Проблеми економіки*. 2015. № 2. С. 213–218. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pecon_2015_2_32
2. Тулай О. Фінансове забезпечення державних соціальних програм у контексті досягнення цілей сталого розвитку України. *Світ фінансів*. 2020. Вип. 4(65). С. 8–22. DOI: <https://doi.org/10.35774/sf2020.04.008>
3. Лабенко О. М. Фінансове забезпечення сталого розвитку суспільства. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2023. № 1(63). С. 88–97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2023_1_9
4. Дзямулич М. Фінансове забезпечення сталого розвитку регіону. *Економічний форум*. 2023. Т. 1. № 3. С. 128–133. DOI: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2023-3-16>
5. Liakhovych O., Dziurakh Yu., Kucher A., Vilhutska R., Luchko H. Security dimension of financial support for the sustainable development of Ukrainian regions. *European Journal of Sustainable Development*. 2023. Vol. 12. № 2. P. 245–261. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2023.v12n2p245>
6. Кількість банків в Україні (2008-2026). Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/>

7. «Доступні кредити 5-7-9%»: щотижнева статистика. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/788527c7-8557-4691-92d6-2c7de8445c97?lang=uk-UA&isSpecial=True&title=DostupniKredit>

Кучеренко Н. П.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний науково-дослідний інститут інформатизації
і моделювання економіки,
Україна
ORCID 0000-0002-6369-5554

ЕФЕКТИВНІСТЬ КРЕДИТНОГО КАНАЛУ ТРАНСМІСІЙНОГО МЕХАНІЗМУ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

***Анотація.** У дослідженні проаналізовано ефективність кредитного каналу трансмісійного механізму монетарної політики України в умовах війни. Встановлено, що у 2022–2025 роках його дія зазнала деформацій під впливом воєнних ризиків, що обмежило повноцінну передачу монетарних сигналів. Процентна складова зберігається, але є неповною та асиметричною, тоді як кредитна активність значною мірою залежить від нецінових чинників. Доведено, що ефективність каналу є помірною та потребує посилення через інституційні механізми підтримки фінансування й економічного відновлення.*

***Ключові слова.** кредитний канал; трансмісійний механізм монетарної політики; облікова ставка НБУ; банківське кредитування; воєнна економіка; монетарна трансмісія; кредитний портфель; процентна політика; державні кредитні програми; економічне відновлення України.*

Кредитний канал трансмісійного механізму монетарної політики є тим сегментом передавання рішень центрального банку, через який зміна облікової ставки, ліквідності банківської системи, вартості фондування та оцінки ризику впливає на обсяг і структуру банківського кредитування реального сектору. У нормальних умовах підвищення облікової ставки має підвищувати кредитні ставки, стримувати попит на позикові ресурси й послаблювати інвестиційну активність; зниження ставки, навпаки, має здешевлювати кредит і підтримувати економічну динаміку. В умовах війни цей зв'язок не зникає, але істотно деформується, оскільки процентна ставка перестає бути єдиним або навіть головним обмежувачем кредитування. На перший план виходять фізична безпека активів, платоспроможність позичальників, якість застави, державні гарантії, програми компенсації ставок, валютні очікування та здатність банків оцінювати майбутній грошовий потік підприємств.

Для оцінки ефективності кредитного каналу доцільно розглядати не лише формальну реакцію кредитних ставок на облікову ставку, а три взаємопов'язані ознаки: по-перше, силу процентного перенесення від рішень НБУ до вартості нових кредитів; по-друге, реакцію кредитного портфеля нефінансових корпорацій; по-третє, здатність кредитування переходити від короткого оборотного фінансування до інвестиційних і довгострокових позик. Дані НБУ дають змогу зіставити інфляцію, облікову ставку, середньозважені ставки за новими гривневими кредитами бізнесу та залишки кредитів нефінансовим корпораціям; НБУ публікує відповідні ряди у блоках макроекономічної статистики, фінансового сектору та процентних ставок. Архів рішень НБУ фіксує, що після підвищення ставки до 25% у 2022 році відбулося поступове пом'якшення у 2023–2024 роках, а в 2025 році ставка знову була підвищена до 15,5% на кінець року.

Таблиця 1

Окремі індикатори кредитного каналу монетарної трансмісії в Україні у 2021–2025 роках

Рік	Інфляція, грудень до грудня, %	Облікова ставка НБУ на кінець року, %	Середня ставка за новими гривневими кредитами бізнесу, %	Валові кредити нефінансовим корпораціям, млрд грн	З них у гривні, млрд грн	Зміна валового кредитного портфеля, % р/р
2021	10,0	9,0	9,7	752,3	484,1	-
2022	26,6	25,0	16,5	754,4	504,3	+0,3
2023	5,1	15,0	19,4	735,3	495,4	-2,5
2024	12,0	13,5	16,1	782,2	531,4	+6,4
2025	8,0	15,5	15,9	775,9	490,3	-0,8

Джерело: розраховано за статистичними даними НБУ [1; 2]

Дані таблиці показують, що в 2022 році кредитний канал спрацював передусім як канал подорожчання грошей, але не як класичний канал різкого стиснення валового корпоративного кредитного портфеля. Облікова ставка зросла до 25%, інфляція досягла 26,6%, однак середня ставка за новими гривневими кредитами бізнесу підвищилася не пропорційно, а з 9,7% у 2021 році до 16,5% у 2022 році. Така неповна передача є закономірною для воєнної економіки. Банківська система функціонувала в умовах значної ліквідності, адміністративно підтримуваної курсової стабільності, державних програм кредитної підтримки та високої ролі вже наданих кредитів. Відтак процентний сигнал НБУ впливав на нові рішення банків, проте його дія частково послаблювалася неціновими чинниками.

У 2023 році проявився відкладений ефект воєнного ризику. Попри зниження інфляції до 5,1% і поступове пом'якшення монетарної політики наприкінці року, середня ставка за новими гривневими кредитами бізнесу досягла 19,4%, а валовий портфель кредитів нефінансовим корпораціям скоротився на 2,5%. Така асинхронність свідчить, що банки оцінювали кредитний ризик не лише через поточну інфляцію чи формальну облікову ставку, а через очікування щодо воєнної тривалості, якості застави, галузевих втрат, логістичних обмежень і майбутньої виручки підприємств. У цьому сенсі ефективність кредитного

каналу була обмеженою: монетарний сигнал передавався в ціну кредиту, але не створював достатнього імпульсу для розширення кредитної пропозиції.

У 2024 році кредитний канал почав частково відновлюватися. Облікова ставка на кінець року становила 13,5%, середня ставка за новими гривневими кредитами бізнесу знизилася до 16,1%, а валовий портфель кредитів нефінансовим корпораціям зріс на 6,4%. Саме 2024 рік можна розглядати як період відносного повернення процентного каналу до економічної логіки: здешевлення ресурсів поступово підтримало кредитування. Водночас таке відновлення не означало повної нормалізації трансмісії. Зростання портфеля відбувалося нерівномірно, а значна частина кредитної активності залишалася залежною від державних програм, галузевої структури попиту й готовності банків кредитувати підприємства з прийнятним рівнем прозорості та прогнозованості.

У 2025 році картина стала складнішою. Формально облікова ставка на кінець року зросла до 15,5%, тоді як середня ставка за новими гривневими кредитами бізнесу залишилася близькою до рівня попереднього року — 15,9%. Валовий портфель кредитів нефінансовим корпораціям дещо зменшився. Проте показник валового портфеля не повністю відображає якісні зміни в кредитуванні. За даними НБУ, у III кварталі 2025 року чисті гривневі кредити бізнесу продовжували інтенсивно зростати, у річному вимірі приріст становив 30,8%, а довгострокові кредити на капітальні інвестиції збільшилися на 59,8% р/р; частка довгострокових кредитів у чистому гривневому портфелі бізнесу зросла до 25,5%. Важливо й те, що, за оцінкою НБУ, кредитне зростання дедалі більше відбувалося поза програмою «Доступні кредити 5-7-9%»: чисті гривневі кредити в межах програми зросли лише на 1,5%, тоді як поза нею – на 11,4% [2; 3]. Це означає, що у 2025 році кредитний канал уже не можна оцінювати лише за агрегованим валовим залишком кредитів.

Особливість воєнного періоду полягає в тому, що кредитний канал монетарної політики працює асиметрично. Підвищення ставки досить швидко стримує ризикову кредитну експансію, підтримує привабливість гривневих інструментів і допомагає стабілізувати інфляційні та валютні очікування. Натомість зниження ставки не автоматично відновлює інвестиційне кредитування, оскільки банки й підприємства реагують не тільки на вартість грошей, а й на ймовірність руйнування активів, переривання виробництва, втрати ринків збуту або мобілізаційні обмеження на ринку праці. Отже, у воєнній економіці кредитний канал є сильнішим у стримувальному вимірі, ніж у стимулювальному.

Державні кредитні програми також мають подвійний вплив. З одного боку, вони пом'якшують провали ринку, коли приватні банки не готові приймати воєнний ризик у повному обсязі. Наприклад, Міністерство фінансів повідомило, що за підсумками 2025 року за програмою «5-7-9%» підприємці отримали 30 тис. доступних кредитів майже на 94 млрд грн. З іншого боку, надмірно широка субсидизація ставок може послаблювати чистоту монетарної трансмісії, бо частина позичальників отримує кредит не за ринковою ціною ризику. Тому такі програми мають бути не універсальною заміною кредитного каналу, а селективним інструментом для сфер, де суспільна віддача перевищує приватну готовність банків до

ризик: оборонно-промисловий комплекс, енергетика, агропереробка, експортно орієнтоване виробництво, відновлення пошкоджених виробничих ланцюгів.

Виходячи з наведених даних, ефективність кредитного каналу монетарної політики України в умовах війни можна визначити як помірну, структурно обмежену, але не нівельовану. Його процентна складова збереглася: зміни облікової ставки впливали на вартість нових кредитів бізнесу, хоча передача була неповною та запізнілою. Його кількісна складова була слабшою: валовий корпоративний кредитний портфель у 2022–2025 роках не демонстрував стійкого й потужного розширення, а динаміка залежала від ризиків, державної підтримки, якості позичальників і структури портфеля. Його інвестиційна складова почала відновлюватися лише у 2024–2025 роках, коли з'явилися ознаки зростання чистих гривневих кредитів бізнесу та довгострокових позик на капітальні інвестиції.

Як висновок, кредитний канал у воєнній економіці України не може бути оцінений за довоєнними критеріями. У мирних умовах його ефективність вимірюється швидкістю перенесення ставки НБУ у вартість кредиту та подальшою реакцією інвестицій. В умовах війни визначальним стає інше питання: чи здатна банківська система, зберігаючи макрофінансову стабільність, кредитувати ті сектори, де кредит перетворюється на виробництво, експорт, енергетичну стійкість і зайнятість. Саме за цим критерієм кредитний канал України у 2022–2025 роках пройшов етап виживання, часткової стабілізації та обережного відновлення, але ще не став повноцінним механізмом масштабного інвестиційного відновлення. Для посилення його дієвості потрібні не лише коректні рішення щодо облікової ставки, а й страхування воєнних ризиків, портфельні гарантії, прозора робота з непрацюючими кредитами, розвиток довгострокового фондування та узгодження монетарної політики з інструментами відбудови.

Список використаних джерел:

1. Офіційні статистичні дані: макроекономічні показники, статистика фінансового сектору, архів рішень з монетарної політики. Національний банк України. Київ, 2026. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial>;
2. Огляд банківського сектору. Листопад 2025 року. Національний банк України. Київ: НБУ, 2025. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-bankivskogo-sektoru-listopad-2025-roku>.
3. Підсумки 2025: за держпрограмою «5-7-9%» підприємці отримали 30 тис. доступних кредитів на майже 94 млрд гривень. Міністерство фінансів України. Київ, 2026. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/pidsumki_2025_za_derzhprogramoiu_5-7-9_pidpriiemtsi_otrimali_30_tis_dostupnikh_kreditiv_na_maizhe_94_mlrld_griven-5528.

Скрипник Г.О.,
к.е.н., доцент,
Державний податковий університет,
Україна
ORCID ID 0000-0003-1246-1122

Шепиленко В. Ю.,
старший викладач,
Державний податковий університет,
Україна
ORCID ID 0000-0002-6418-3147

ДЕРЖАВНИЙ КРЕДИТ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Анотація. Досліджено економічну сутність державного кредиту як важливого інструменту забезпечення фінансової стабільності держави, його основні функції та роль у формуванні доходів бюджету в умовах воєнного стану. Проаналізовано динаміку бюджетного кредитування в Україні протягом 2021–2024 років, виявлено тенденцію до скорочення його обсягів та зміну структури державної фінансової підтримки з переорієнтацією на соціальні потреби населення. Обґрунтовано, що в умовах зростання державного боргу особливої актуальності набуває підвищення ефективності управління державними запозиченнями, оптимізація їх структури, забезпечення фіскальної стійкості та мінімізація боргових ризиків у довгостроковій перспективі.

Ключові слова: державний кредит, бюджет, державний борг, доходи бюджету, фіскальна стійкість, бюджетний дефіцит, запозичення.

В умовах повномасштабної війни, що триває п'ятий рік, державний кредит в Україні перетворився на один із визначальних інструментів забезпечення фінансової стабільності держави та покриття дефіциту бюджету. Його роль суттєво зросла у зв'язку з необхідністю фінансування пріоритетних видатків, насамперед оборонного, соціального та відновлювального характеру. Активне залучення державних запозичень дало змогу забезпечити безперервність виконання державою своїх функцій в умовах різкого скорочення економічної активності, зменшення податкових надходжень та посилення макроекономічних ризиків. Водночас така практика супроводжується істотним зростанням державного боргу, підвищенням витрат на його обслуговування та посиленням боргового навантаження на бюджетну систему країни.

У сучасних умовах особливої актуальності набуває дослідження впливу державного кредиту на формування доходів бюджету та забезпечення фіскальної стійкості держави. Залучені кредитні ресурси, хоча і не належать до доходів бюджету в класичному розумінні, фактично розширюють фінансові можливості держави, забезпечуючи виконання бюджетних зобов'язань за умов недостатності

податкових і неподаткових надходжень. Разом із тим державні запозичення формують довгострокові боргові зобов'язання, обслуговування та погашення яких здійснюється за рахунок майбутніх бюджетних доходів. Унаслідок цього виникає необхідність оцінювання ефективності використання кредитних ресурсів, їх впливу на податковий потенціал, структуру доходів бюджету та рівень боргової безпеки держави.

Державний кредит є важливою складовою фінансової системи та одним із ключових інструментів реалізації бюджетної і боргової політики. Його економічна сутність полягає у мобілізації державою тимчасово вільних фінансових ресурсів юридичних та фізичних осіб, банківських установ, міжнародних фінансових організацій і урядів іноземних держав для фінансування суспільних потреб. У науковій літературі державний кредит розглядається як специфічна форма фінансових відносин між державою та кредиторами, що виникають у процесі формування, розподілу й використання централізованих грошових фондів та безпосередньо пов'язані з функціонуванням бюджету і державного боргу. Такої позиції дотримуються, зокрема, В. Опарін, В. Федосов та С. Юрій, які наголошують на визначальній ролі державного кредиту у забезпеченні фінансової рівноваги держави [1, 2].

Економічна сутність державного кредиту проявляється через реалізацію його основних функцій: фіскальної, регулюючої та розподільчої. Фіскальна функція полягає у забезпеченні додаткових фінансових ресурсів для покриття дефіциту бюджету та фінансування суспільно важливих видатків. Особливого значення вона набуває в умовах економічної нестабільності, воєнних дій та зростання потреб у державному фінансуванні. Регулююча функція державного кредиту реалізується через вплив на грошово-кредитний ринок, рівень інвестиційної активності, обсяг грошової маси та макроекономічну стабільність. Розподільча функція пов'язана з перерозподілом фінансових ресурсів між різними секторами економіки та поколіннями платників податків, оскільки витрати на обслуговування державного боргу переносяться на майбутні бюджетні періоди.

У контексті формування доходів бюджету державний кредит має подвійний характер впливу. З одного боку, державні запозичення дозволяють оперативно акумулювати значні фінансові ресурси та забезпечувати фінансування видатків у періоди кризових явищ, економічних спадів або надзвичайних ситуацій. З іншого боку, збільшення обсягів державного боргу зумовлює зростання видатків на його обслуговування, що в перспективі може обмежувати можливості фінансування соціальних програм, інвестиційних проєктів та інших пріоритетних напрямів державної політики. У цьому аспекті державний кредит виступає не лише джерелом фінансування бюджетного дефіциту, але й чинником довгострокового впливу на структуру та збалансованість державних фінансів.

Науковці зазначають, що надмірне зростання державних запозичень супроводжується посиленням боргових ризиків та підвищенням навантаження на дохідну частину бюджету. Зокрема, І. Луніна акцентує увагу на тому, що збільшення витрат на обслуговування державного боргу поступово витісняє соціально орієнтовані та інвестиційні видатки бюджету, що негативно

позначається на економічному розвитку держави та рівні добробуту населення [3]. Для України ця проблема є особливо актуальною, оскільки в умовах воєнного стану державний кредит став одним із головних джерел фінансування бюджетного дефіциту, що супроводжується суттєвим нарощуванням державного та гарантованого державою боргу.

Важливим інструментом реалізації державної фінансової політики виступає кредитування з Державного бюджету України. Упродовж 2021–2024 років спостерігалися значні зміни в обсягах та структурі бюджетного кредитування, що було зумовлено впливом воєнних дій, економічної нестабільності, трансформації бюджетних пріоритетів та необхідності концентрації ресурсів на забезпеченні обороноздатності держави. Аналіз динаміки бюджетного кредитування дозволяє оцінити напрями державної підтримки окремих сфер економіки та визначити особливості трансформації фінансової політики в кризових умовах.

Протягом 2021–2024 років загальний обсяг кредитування з Державного бюджету України скоротився з 4531,44 млн грн до –5469,29 млн грн. Абсолютне відхилення становило –10000,73 млн грн, що свідчить про суттєве зниження масштабів бюджетного кредитування та перехід до від’ємного сальдо. Така тенденція відображає зміну підходів до фінансування державних потреб, посилення дефіциту бюджетних ресурсів та переорієнтацію державної політики на першочергове фінансування критично важливих видатків [4].

Найбільше скорочення кредитування спостерігалось у сфері економічної діяльності, де обсяг фінансування зменшився на 9038,4 млн грн, або майже у п’ять разів. Зокрема, у паливно-енергетичному комплексі зниження становило 813,37 млн грн, а у транспортній галузі — 3172,69 млн грн. Така динаміка може свідчити про зміну державних пріоритетів та скорочення фінансування інфраструктурних і капіталомістких проєктів у зв’язку з необхідністю концентрації ресурсів на потребах оборони та соціального захисту населення.

Водночас позитивна динаміка спостерігалася у сфері соціального захисту та соціального забезпечення, де обсяги кредитування зросли на 378 млн грн, або на 124,38 %. Особливо суттєвим було збільшення фінансування програм, пов’язаних із вирішенням житлових проблем населення, що зумовлено зростанням кількості внутрішньо переміщених осіб, руйнуванням житлової інфраструктури та необхідністю забезпечення соціальної підтримки громадян у період воєнного стану [4].

Таким чином, проведений аналіз свідчить про суттєве скорочення загального рівня бюджетного кредитування та зміну його функціональної структури. У сучасних умовах держава поступово зменшує кредитування більшості галузей економіки, концентруючи фінансові ресурси на соціальних напрямках та забезпеченні першочергових потреб суспільства. Така тенденція відповідає принципам функціонування державних фінансів в умовах воєнного часу та необхідності забезпечення макрофінансової стабільності.

В умовах воєнного стану державний кредит набуває особливого значення як інструмент покриття дефіциту бюджету та підтримання фінансової стійкості держави. Однак ефективне використання цього інструменту потребує посилення

координації бюджетної та боргової політики, оптимізації структури державного боргу, мінімізації вартості його обслуговування та підвищення прозорості боргових операцій. Недостатня узгодженість цих елементів може призвести до подальшого зростання боргового навантаження, погіршення показників фінансової стійкості та зниження ефективності державної фінансової політики.

Підвищення прозорості та результативності використання державних кредитних ресурсів є однією з ключових передумов забезпечення фінансової безпеки держави, зниження боргових ризиків та зміцнення довіри з боку громадян, інвесторів і міжнародних фінансових організацій. У сучасних умовах важливими напрямками удосконалення системи управління державним кредитом мають стати підвищення ефективності моніторингу використання залучених коштів, удосконалення механізмів оцінювання боргових ризиків, розширення інструментів внутрішніх державних запозичень, активізація співпраці з міжнародними фінансовими інституціями та впровадження сучасних підходів до середньострокового й довгострокового боргового планування.

Отже, державний кредит у сучасних умовах виступає не лише джерелом фінансування бюджетного дефіциту, але й важливим елементом забезпечення економічної та фінансової стабільності держави. Водночас його ефективність значною мірою залежить від рівня збалансованості бюджетної політики, ефективності використання залучених ресурсів та здатності держави забезпечувати належний рівень боргової безпеки. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають заходи щодо оптимізації структури державного боргу, зниження вартості його обслуговування, розвитку внутрішнього ринку державних запозичень і посилення контролю за їх використанням, що є необхідною умовою забезпечення фінансової стійкості держави та макрофінансової стабільності у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Фінанси : підручник / С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко та ін.; за ред. С. І. Юрія., В. М. Федосова. 2-ге вид., переробл. і доповн. К.: Знання, 2012. 688 с.
2. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія) : навч. посібник. 4-те вид., без змін. К.: КНЕУ, 2007. 240 с.
3. Луніна І. О. Концептуальні засади стійкості державних фінансів . *Фінанси України*. 2019. № 11. С. 97-109.
4. Показники фінансування Державного бюджету України за період до 2024 року. *Офіційний веб-портал відкритих даних OpenBudget*. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/finance?class=debts> (дата звернення: 18.05.2026).

Шелудько С.А.,
к.е.н., доцент, докторант,
Державний податковий університет,
Україна
ORCID ID 0000-0003-0636-4940

ІМПЕРАТИВИ ФІСКАЛЬНОЇ СПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

***Анотація.** Досліджено сутність фіскальної спроможності держави в умовах повномасштабного вторгнення та обґрунтовано її значення як орієнтира управління фінансовою безпекою України. Запропоновано трирівневу модель структури фіскальної спроможності, що охоплює емпіричний, фактичний і реальний рівні фінансового буття. Проаналізовано структуру та динаміку доходів державного бюджету України у 2011–2025 рр., виявлено трансформацію джерел бюджетних надходжень у період активних бойових дій, зокрема зростання ролі неподаткових доходів та міжнародної фінансової допомоги. Доведено, що збільшення частки доходів бюджету у ВВП в умовах війни відображає не посилення фіскальної спроможності, а мілітаризацію та одержавлення економіки.*

***Ключові слова:** фіскальна спроможність; фінансова безпека; державний бюджет; податкові надходження; фінансовий суверенітет*

Повномасштабне вторгнення спричинило безпрецедентні перетворення у публічних фінансах України, актуалізувавши проблему забезпечення належного рівня фіскальної спроможності держави. В умовах воєнного стану саме здатність органів фіскальної влади мобілізувати внутрішні бюджетні ресурси, підтримувати ліквідність і забезпечувати безперервне фінансування критичних видатків стала однією з ключових передумов збереження фінансового суверенітету України. Водночас структурні зміни у формуванні доходів державного бюджету, зростання залежності від зовнішньої фінансової допомоги та посилення ролі неподаткових джерел потребують переосмислення місця фіскальної спроможності в системі фінансової безпеки держави. Відтак актуальними є дослідження структури та емпіричних проявів фіскальної спроможності України.

Розглядаючи внутрішню сутнісну будову фіскальної спроможності на засадах критичного реалізму, її структуру можна представити у вигляді трирівневої моделі (табл. 1). Структура фіскальної спроможності може бути визначена в двох основних площинах. Відносно підсистем фіскальної системи доцільно виділяти податкову, митну, внутрішньо-боргову та казначейську спроможність. В управлінському розрізі варто відокремлювати фіскальний потенціал, фіскальну ліквідність та фіскальну продуктивність.

Таблиця 1

Структура сутності фінансової спроможності

Рівень фінансового буття	Сутність фінансової спроможності
Емпіричний	Стан формування, мобілізації та використання бюджетних ресурсів, що відображає ліквідність державних фінансів у певний момент часу в межах спостережуваних проявів
Фактичний	Фактична здатність органів фінансової влади забезпечувати мобілізацію, акумулювання та ефективне використання внутрішніх джерел бюджетних ресурсів, що відображає продуктивність фінансового адміністрування
Реальний	Досяжний рівень охоплення та ефективності мобілізації внутрішніх джерел бюджетних ресурсів, зумовлений чинними інституціональними, структурно-економічними та макрофінансовими механізмами, що відображає потенціал фінансової системи

Джерело: власна розробка автора.

Інтерпретація фінансової спроможності як здатності органів фінансової влади з певним рівнем ефективності формувати, мобілізувати та акумулювати внутрішні джерела бюджетних ресурсів, забезпечуючи їхнє раціональне використання, потребує критико-реалістичної корроборації, наріжним каменем для реалізації якої є з'ясування основного внутрішнього джерела наповнення державного бюджету України. Аналіз структури та динаміки доходної частини головного кошторису країни беззаперечно демонструє його податкову спеціалізацію (рис. 1).

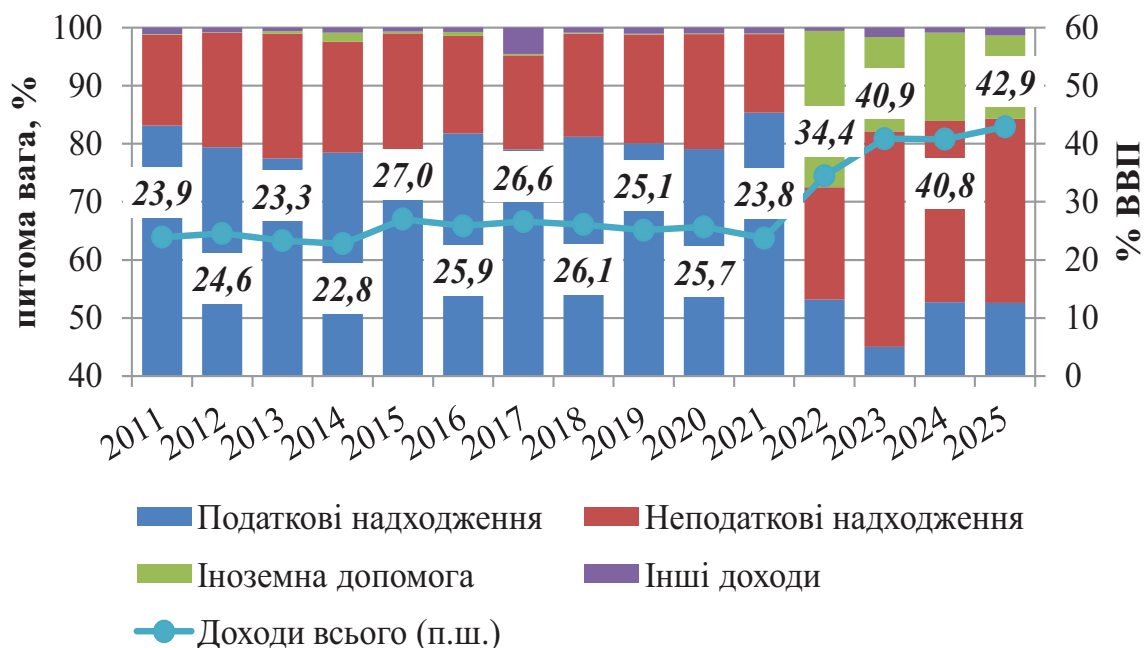

Рис. 1. Структура та динаміка доходів державного бюджету України в 2011 – 2025 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [1–2].

З представлених на рис. 1 даних випливає, що основним джерелом доходів державного бюджету протягом усього аналізованого періоду залишалися податки та збори, причому до початку повномасштабного вторгнення їхня частка стабільно трималася біля позначки 80 % (навіть в умовах анексії Криму та гібридної агресії проти України на Сході). Від 15 % до 20 % у той же час займали неподаткові надходження, що переважно формуються з надходжень від підприємств, установ і організацій у державній власності, а також з адміністративних стягнень. Питома вага інших джерел доходів держбюджету заледве перевищувала 1 %. Неспровокований напад на Україну спричинив суттєві зміни в структурі дохідної частини державного бюджету, найбільш помітною з яких стало суттєве скорочення питомої ваги податкових надходжень (зокрема, в 2023 р. – до 45 %). Вищого значення в умовах війни набули доходи з неподаткових джерел, на які протягом останніх 4 років припадало близько третини всіх надходжень. Це стало можливим через суттєве зростання (практично втричі) емісійного доходу НБУ, а також внаслідок активної компанії зі збору благодійної допомоги на потреби Сил оборони, що в бюджетній класифікації відображається за статтями власних надходжень бюджетних установ. Не менш важливою для підтримки фіскальної ліквідності в умовах активних бойових дій стала іноземна допомога від країн-донорів і міжнародних фінансових організацій, яка в 2022 р. забезпечила до 27 % надходжень до державного бюджету, а в подальші роки скоротила питому вагу до 14 %.

Війна показово позначилася на відношенні доходів держбюджету до ВВП: якщо в передвоєнні роки цей показник коливався в межах 23 % – 27 %, то під час активних бойових дій стрімко зріс до 43 %. В умовах мирного часу це можна було би вважати посиленням фіскальної спроможності. Однак наразі така тенденція є нічим іншим, як прямою ознакою одержавлення економіки внаслідок мілітаризації, оскільки приріст частки доходів державного бюджету побічно свідчить про синхронне пригнічення ролі приватного сектору в масштабуванні національного господарства.

Отже, фіскальна спроможність є важливим орієнтиром в управлінні фінансовою безпекою, поєднуючи міру здатності держави мобілізувати внутрішні ресурси та ефективно ними розпоряджатися. Динаміка її індикаторів засвідчує істотний вплив війни та повільне відновлення, що підкреслює потребу в її посиленні як бази фінансового суверенітету.

Список використаних джерел:

1. Open budget: Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/>
2. Міністерство фінансів України: Дані та аналітика. URL: <https://www.mof.gov.ua/>

George Abuselidze,
Professor of Department of Finance,
Banking and Insurance
Batumi Shota Rustaveli State University,
Georgia
ORCID ID 0000-0002-5834-1233

Gia Zoidze,
Doctor of Business Administration, A
ssociate Professor,
Batumi Shota Rustaveli State University,
Georgia
ORCID ID 0000-0002-0155-5775

THE INFLUENCE OF FINANCIAL MARKETS ON THE COUNTRY'S LONG-TERM GROWTH

Abstract.

Relevance of the work. A necessary prerequisite for the perfect functioning of the financial system is the formation of an effectively functioning financial market, which allows attracting the necessary resources in the economy. The development of the country, ensuring economic growth and raising the standard of living of the population are directly related to the development of the financial market. For the stabilization and development of the financial system, it is important to study and analyze the functioning mechanism of financial institutions.

Ensuring financial stability is one of the most important challenges in the reality of Georgia. The financial sector is of great importance for the country's economy, as it plays the role of the most effective intermediary between creditors and borrowers. Unlike ordinary companies, the challenges of commercial banks or other representatives of the financial sector have an immediate impact on the economy. Therefore, it is necessary to constantly monitor the risks of the financial sector.

The aim of the paper is to study the theoretical-methodological foundations of the role and importance of financial intermediaries, as well as to develop relevant proposals and recommendations based on the analysis of the financial market activity and efficiency.

Based on the objectives of the research, **the task of the research** is an overview of the functioning of the financial markets and an analysis of the current situation.

Subject and object of research. The subject of research is the place and importance of financial intermediaries in the development of the financial market; And the object of research is the activity of financial intermediaries in the financial market.

Methodology. The work is based on the main aspects of economic theory; Georgian and foreign economists' works on financial market challenges; recommendations of international organizations; normative acts of Georgia and foreign countries; Data of the Department of Statistics of Georgia, the National Bank of Georgia, various

services and organizations. Based on the practical importance of the work, the logical-historical analysis of the generalization of specific statistical data is used in the research process.

Findings and conclusions. Financial intermediaries play a special role in the development of the securities market. Therefore, the intermediary business is the basis of the development of the economy, since the full-fledged development of the securities market improves the financial sphere together with the banking sphere. Today, the development of the securities market in Georgia lags behind the level of development of the banking sector, which ultimately hinders the development of the banking sector. The paper describes the reasons that hinder the proper functioning of the securities market as the most important investment mechanism. That is why it is necessary to expand the scope of activities of securities market participants and improve services, as well as to ensure the transparency, openness, organization and reliability of the securities market.

References:

1. Abuselidze, G., & Zoidze, G. (2023). Competitive Environment Problems and Challenges in the Pre-Pandemic and Post-Pandemic Society. *Economic Themes*, 61(3), 289-306.
2. Abuselidze, G., & Zoidze, G. (2021). The gravity of cryptocurrency and prospects in a post-pandemic economy. *SHS Web of Conferences*, 126, 04001.
3. Abuselidze, G., Reznik, N., Slobodanyk, A., & Prokhorova, V. (2020). Global financial derivatives market development and trading on the example of Ukraine. *SHS Web of Conferences*, 74, 05001.
4. Abuselidze, G., Mohylevska, O., Merezhko, N., Reznik, N., & Slobodanyk, A. (2019). Risks of Traders on the World Stock Market on the Example of Ukraine. *SHS Web of Conferences*, 67, 06001.
5. Albulescu, C. T. (2021). COVID-19 and the United States financial markets' volatility. *Finance research letters*, 38, 101699.
6. Ang, A., & Timmermann, A. (2012). Regime changes and financial markets. *Annu. Rev. Financ. Econ.*, 4(1), 313-337.
7. Bai, J., Philippon, T., & Savov, A. (2016). Have financial markets become more informative. *Journal of Financial Economics*, 122(3), 625-654.
8. Bond, P., Edmans, A., & Goldstein, I. (2012). The real effects of financial markets. *Annu. Rev. Financ. Econ.*, 4(1), 339-360.
9. Cavalcante, R. C., Brasileiro, R. C., Souza, V. L., Nobrega, J. P., & Oliveira, A. L. (2016). Computational intelligence and financial markets: A survey and future directions. *Expert Systems with Applications*, 55, 194-211.
10. De Haan, J., Schoenmaker, D., & Wierdsma, P. (2020). *Financial markets and institutions: A European perspective*. Cambridge University Press.
11. Junior, L. S., & Franca, I. D. P. (2012). Correlation of financial markets in times of crisis. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, 391(1-2), 187-208.
12. Levinson, M. (2014). *The economist guide to financial markets: Why they exist and how they work*. The Economist.
13. Madura, J. (2015). *Financial markets and institutions*. Cengage learning.
14. Pilbeam, K. (2018). *Finance and financial markets*. Bloomsbury Publishing.
15. Reznik, N., Abuselidze, G., Ostapchuk, A., & Tkachuk, V. (2019). Ukrainian Experience of State Regulation of Stock Exchange Activity. *SHS Web of Conferences*, 71, 02002

16. Saunders, A., Cornett, M. M., & Erhemjamts, O. (2012). Financial markets and institutions.
17. Westbrook, D. A. (2015). *Out of crisis: rethinking our financial markets*. Routledge.
18. Zoidze, G. (2023). Strategic directions of balanced economic growth of entrepreneurial entities. *Journal of Innovations and Sustainability*, 7(1), 1-22.

Zharikova O.B.,
PhD., Associate Professor,
National University of Life and Environmental Science of Ukraine,
Ukraine
ORCID ID 0000-0002-1259-1712

Mykhalchyshyna L.H.,
PhD., Associate Professor,
Private Higher Education Institution "Vinnytsia Institute
of Garment Design and Entrepreneurship",
Ukraine
ORCID ID 0000-0002-2579-3313

ECONOMETRIC ASSESSMENT OF THE HOUSING AFFORDABILITY INDEX (HAI) IN UKRAINE: A COMPARATIVE ANALYSIS OF PRIMARY AND SECONDARY REAL ESTATE MARKETS

Abstract. *The article provides an econometric assessment of housing affordability in Ukraine during 2020–2025 using the international HAI index. The research aims to conduct a comparative analysis of primary and secondary real estate market dynamics amidst the pandemic and martial law. The study is based on calculating the time intervals required for households to accumulate funds for property purchase without using credit financing. The results indicate a profound market disparity and the critical role of the "eOselia" program in artificially lowering the financial barrier for the population. It was found that the dominance of state-owned banks (over 90% of the market) ensures the stability of the mortgage sector but requires the activation of commercial lending for the sustainable recovery of the industry.*

Keywords: *Housing Affordability Index (HAI), primary real estate market, secondary real estate market, mortgage lending, "eOselia" program, state-owned banks, econometric analysis, housing policy in Ukraine.*

The relevance of studying mortgage lending in Ukraine is both social and economic factors, as this financing mechanism plays a key role in addressing the population's housing needs. Under the conditions of a full-scale war, accompanied by the

destruction of the housing stock and infrastructure, the issue of housing provision becomes particularly acute and acquires the status of a nationwide challenge. Housing shortages, the displacement of a significant share of the population, and the need to restore damaged properties create serious challenges for both the banking system and the national economy as a whole. The current state of mortgage lending development in Ukraine is shaped by the combined influence of internal and external factors, including global changes in the banking sector and the domestic economic environment. Despite existing constraints-such as high interest rates, a shortage of long-term financial resources, and the low solvency of the population-mortgage lending retains considerable development potential. Its intensification would contribute to increased economic activity, investment attraction, and enhanced resilience of the financial system. One of the key prerequisites for the sustainable development of mortgage lending is state support, which may be implemented through interest rate compensation mechanisms, the development of long-term refinancing systems, and the creation of favorable conditions for bank participation in housing programs [1-12].

The banking sector, which performs a system-forming role in the country's financial system, faces additional pressure due to the need to mobilize resources to finance the restoration of the housing stock. In this context, mortgage lending serves not only as an instrument of social support for the population but also as an important driver of economic growth and investment stimulation in the construction sector. It promotes job creation, revitalization of business activity, and the recovery of the real estate market's functioning. Providing housing for internally displaced persons is one of the priority objectives of state policy and largely depends on the effective functioning of the mortgage market. Equally important is the implementation of state targeted programs, such as "eOselia", which provides preferential lending terms for certain categories of citizens. Owing to such support, individuals who have lost their housing or have been forced to leave their permanent place of residence are given the opportunity to acquire housing in safer regions of the country.

Providing young families with housing in Ukraine stands as one of the most critical socio-economic challenges in the current stage of societal development. Constrained rates of economic growth and the underdeveloped state of social infrastructure result in a significant portion of the youth population lacking the financial capacity to acquire private real estate. For many households, even renting a home constitutes a substantial financial burden [1-12].

The continuous appreciation of residential real estate values in Ukraine, particularly in metropolitan areas, significantly outpaces the growth rate of household income. This creates a profound imbalance between supply and demand within the housing market and effectively precludes the majority of young families from exercising their right to homeownership [2-7].

To achieve a comprehensive understanding of the residential real estate market, it is expedient to examine price levels across various regions of the country. A

comparative analysis of housing costs in major metropolitan centers facilitates the identification of general real estate market trends and highlights leading regions in terms of transaction volumes within the primary and secondary markets [1-12].

The Residential Property Price Index (RPPI) is a statistical indicator that reflects changes in the average cost of housing over specific periods. Its application enables an assessment of market dynamics and determines whether housing prices are experiencing an upward or downward trend [1-12]. The dynamics of the price index for the primary housing market in Ukraine are presented in Figure 1. This indicator serves as a key instrument for analyzing market trends and forecasting pricing policies within the residential real estate sector. Based on this index, analytical conclusions are formulated regarding the investment attractiveness of both primary and secondary markets, and the affordability of housing for various social groups is evaluated. [1-12]

Furthermore, the price index allows for the identification of the impact of macroeconomic factors, such as inflation rates, household purchasing power, and state regulation of the construction industry. Additionally, its application facilitates the development of effective mechanisms for state housing policy and support for young families. Consequently, the housing price index is not only an indicator of the current market state but also a vital tool for strategic planning in the field of residential construction.

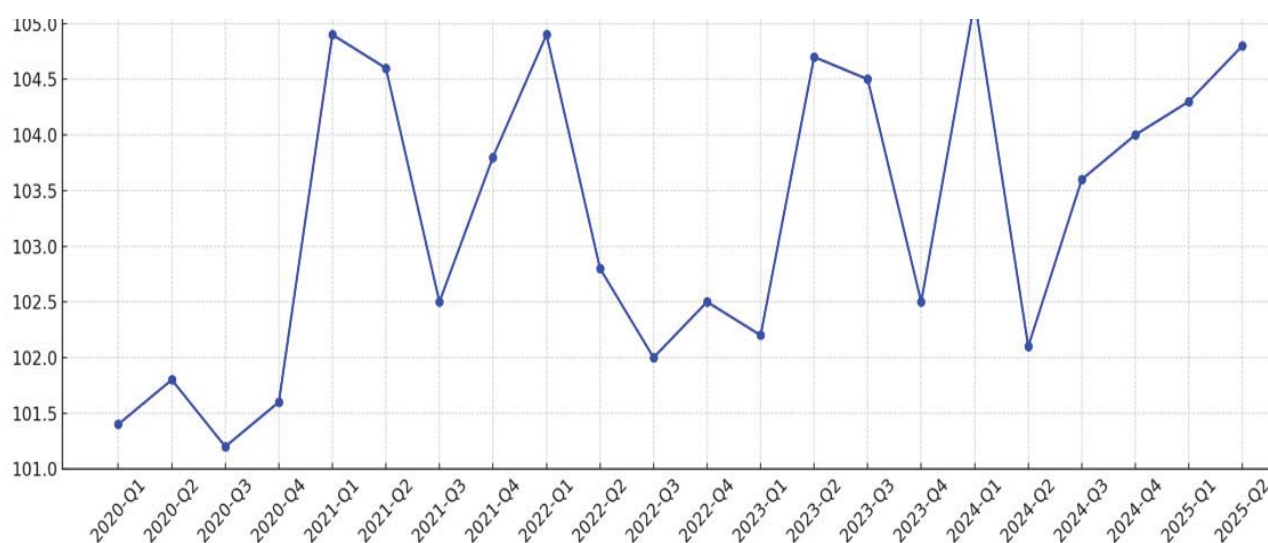

Fig. 1. Dynamics of the price index in the primary housing market of Ukraine from 2020 to Q2 2025

Source: Compiled by the author based on Ministry of Finance data [5-7]

Consequently, based on Figure 1, the dynamics of the price index in Ukraine's primary housing market during the 2020 – Q2 2025 period reflect the impact of macroeconomic factors, including inflationary processes, rising construction costs, and demand fluctuations [1-5]. In 2020–2021, growth rates remained moderate due to economic instability and diminished household purchasing power. Starting in 2022, amidst war-related risks and housing shortages, a sharp increase in prices was observed, which

persisted throughout 2023–2024 [2–6]. In 2025, the index demonstrates a stabilization trend, resulting from market adaptation and the implementation of state mortgage support programs. Thus, while prices in the primary housing market remain elevated, their growth rates are gradually decelerating [1–12].

A separate analysis of price dynamics in the secondary housing market is of particular significance, as it allows for a comprehensive assessment of the state and evolutionary trends of the real estate market. Comparison with the primary segment serves as a crucial tool for identifying structural differences driven by both economic and social factors. Unlike the primary market, the secondary market is characterized by price dependency on the age of the property, infrastructure quality, and location, which directly influences the investment attractiveness of the housing. Studying these characteristics enables more precise forecasting of market fluctuations and the development of effective state regulation strategies. The dynamics of the price index in the secondary housing market of Ukraine are presented in Figure 2 [4, 5, 6, 7, 11].

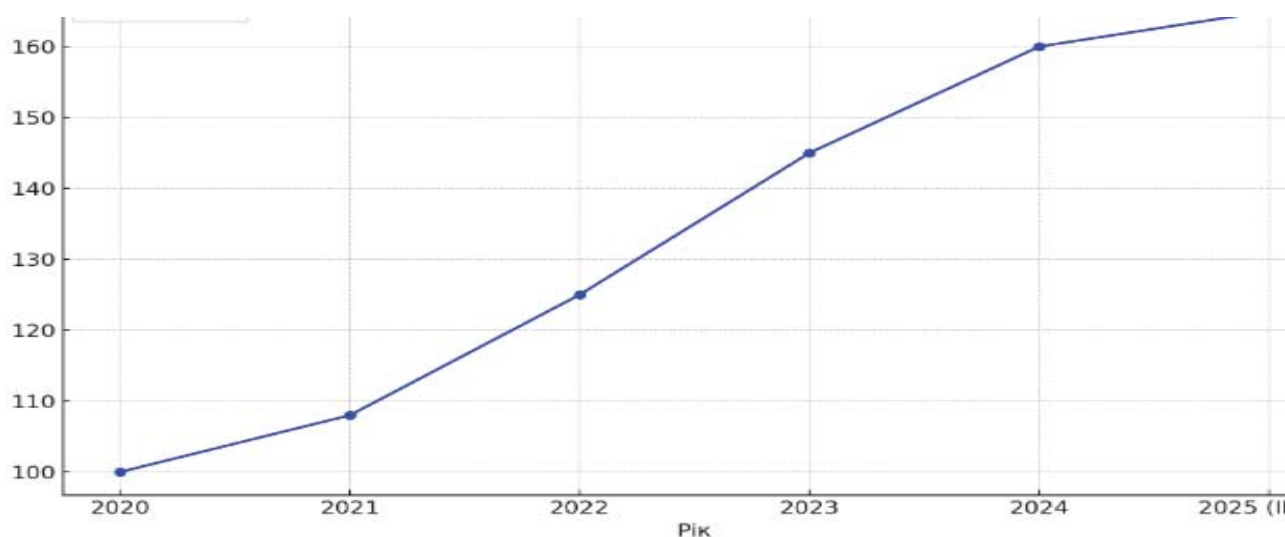

Fig. 2. Dynamics of the price index in the secondary housing market of Ukraine (2020 – Q2 2025)

Source: Compiled by the author based on [Specify Source, e.g., State Statistics Service of Ukraine or Ministry of Finance [5–7]]

Consequently, based on Figure 2, it can be concluded that the analysis of the price index dynamics in Ukraine's secondary housing market from 2020 to Q2 2025 indicates steady price growth, reflecting the impact of macroeconomic factors and structural shifts within the real estate market. In 2020–2021, price increases were relatively moderate, attributed to economic uncertainty and diminished purchasing power. Starting in 2022, growth rates accelerated significantly due to housing shortages, inflationary pressures, and rising property replacement costs.

Throughout 2023–2024, prices continued to climb, demonstrating sustained high demand for housing despite war-related risks. As of Q2 2025, a certain deceleration in growth rates is observed, which may be linked to market adaptation and the intensification of state credit support programs. The secondary market continues to respond more flexibly to changes in the economic environment than the primary market, owing

to factors such as location and property condition. Simultaneously, high price levels maintain barriers to housing affordability for the majority of households. These findings highlight the necessity of a comprehensive state policy to stabilize the market and ensure its balanced development. Thus, in the medium term, a continued trend of gradual appreciation in housing costs is expected, provided there are no significant macro-economic shocks.

The situation in the cities of Eastern Ukraine remains more ambiguous due to the impact of military actions, which have substantially disrupted infrastructure, destroyed a portion of the housing stock, and altered the region's demographic structure. At the same time, even in strategically important urban centers such as Kharkiv, Dnipro, Zaporizhzhia, and Kherson, a gradual recovery of the real estate market is observed. This is manifested in the activation of primary residential construction, increased demand for relatively safe areas, and a steady rise in average housing prices. Such changes indicate the market's gradual adaptation to new conditions and the presence of effective demand among the population, even under challenging socio-economic circumstances.

Assessing housing affordability is an integral component of analyzing the dynamics and resilience of the real estate market. It allows not only for an evaluation of the market's price situation but also for determining the extent to which existing price levels align with the financial capacities of the population. Although the housing price index provides a general overview of property value dynamics, it does not account for individual income levels; therefore, it does not serve as a complete indicator of housing accessibility [4, 5, 6, 7, 11].

The application of the Housing Affordability Index (HAI) is a fundamental aspect of modern macroeconomic analysis, gaining particular urgency in countries with transition economies and high real estate market volatility, such as Ukraine. In both scientific and practical contexts, the HAI serves as an integral indicator that allows for an assessment of the population's real purchasing power by identifying the correlation between real estate price dynamics and actual household incomes. This enables analysts to identify the nature of price fluctuations: whether they result from rising overall prosperity or the formation of speculative "bubbles." In practice, a steady increase in the HAI value indicates a rise in the number of years required to accumulate funds, signaling the displacement of the middle class from the market and a decline in overall social stability.

Econometric analysis utilizing the HAI provides the opportunity for deep comparative analysis of market segments, highlighting structural disparities between the primary and secondary real estate sectors. Specifically, in the primary market, the affordability indicator is traditionally lower due to additional capital investments in renovations, high investment risks, and the sensitivity of developers to exchange rate fluctuations. Meanwhile, the secondary market demonstrates a more stable, "down-to-earth" picture of affordability, which is critical for promptly addressing housing issues during crisis periods. Such analytical data becomes a key argument for state regulators

when justifying subsidy programs, such as "eOselia." When the HAI exceeds a critical threshold (e.g., 10 years), the market effectively becomes blocked for the majority of citizens, forcing the state to implement preferential mortgage rates at 3% or 7% to artificially lower the financial barrier.

The monitoring of the HAI holds particular significance for assessing social stability and migration processes, which is especially relevant for Ukraine in the 2020–2025 period. High levels of housing unaffordability become a powerful driver for youth labor migration and hinder the integration of Internally Displaced Persons (IDPs). During 2022–2023, the index underwent significant shock changes due to falling real incomes and rising military risks, which effectively turned renting into the only accessible way to meet housing needs for a large segment of the population. Furthermore, the index serves a predictive function for banking risks for leading financial institutions, such as PrivatBank or Oshadbank. High HAI values compel banks to adapt their credit products, developing flexible instruments with extended repayment terms of up to 20 years, thereby reducing the monthly debt burden and maintaining borrower solvency even under complex macroeconomic conditions.

For this reason, the application of such a tool as the Housing Affordability Index (HAI) is critically important in analytical practice. It allows for a quantitative assessment of the number of years required for an average household with a steady income to purchase a middle-class home, assuming full payment of the total cost without the use of credit financing.

A scientifically grounded definition of this coefficient involves calculating the ratio of the average housing price to the average annual household income. Thus, the Housing Affordability Index is calculated according to Formula 1:

$$k_d = \frac{GC}{CIN_{fhr}} = \frac{C \cdot S}{CIN_{fhr}}, \quad (1)$$

were, K_d - Housing Affordability Index (HAI), Classification (The Housing Affordability Index (HAI), or the Price-to-Income Ratio, classifies the real estate market according to the degree of financial accessibility for the population");

GC - Average housing cost;

CIN_{fhr} - Median annual household income (represents the median annual household income, reflecting the total financial capacity of the family unit);

C - denotes the average price per square meter of residential property;

S - signifies the standard floor area required for a family (typically ranging from 50 to 70 m² for urban residential units).

According to the methodological recommendations of international organizations (specifically UN-Habitat and the World Bank), a K_d value exceeding 3 indicates low housing affordability. In Ukraine, however, this indicator fluctuates between 5 and 10 points in many cities, signifying exceptionally high barriers to acquiring private property without mortgage lending or other forms of financial support. Consequently, an analysis of the Housing Affordability Index allows for an objective assessment of the socio-economic situation in specific regions, the identification of critical

pressure points, and the formation of a basis for implementing targeted housing construction and credit support programs.

Table 1

Assessment of the Housing Affordability Index (HAI) in Ukraine, 2021–2025

Indicators	2021	2022	2023	2024	2025 (Forecast)	Variance (+/-)
Average annual income of a family of three, UAH	103944	106994,64	114467,68	131 344,00	146000,00	+42056
Total residential floor area, m2	60	60	60	60	60	0
Average price per \$m^2\$ in the primary real estate market, UAH	23352,0	26040,0	33225,0	38232,0	40000,0	+16648
Average price per m2 in the secondary real estate market, UAH	18260,0	22672,0	28904,0	34080,0	36000,0	+17740
Housing Affordability Index (Primary Market)	13,5	14,6	17,4	17,5	16,4	+2,9
Housing Affordability Index (Secondary Market)	10,5	12,7	15,2	15,6	14,8	+4,3

Source: Compiled by the author based on National Bank of Ukraine data [5-7]

The lower the value of the affordability index, the higher the level of financial accessibility of housing for the population. In other words, a low coefficient indicates that an average household requires less time or fewer resources to acquire residential space without seeking additional financing. Conversely, a high level of this indicator signals a substantial burden on the household budget; under such conditions, purchasing a home becomes unfeasible or is deferred indefinitely. This, in turn, may lead to increased social tension and reduced residential mobility among the population. The calculated values of the Housing Affordability Index for the 2021–2025 period for selected regions of Ukraine are presented in Table 1. These figures enable a comparison of housing affordability levels across different cities and regions, as well as an analysis of the indicator's dynamics over time. To enhance housing affordability in Ukraine, particularly for specific categories of citizens, the state has implemented various support instruments, most notably the "eOselia" program. Launched in October 2022, this initiative provides mortgage loans under preferential terms. The program ensures access to housing through low interest rates and a simplified application procedure, which is especially relevant under the conditions of martial law. Although the program was initiated in 2022, its significant scaling and growing popularity among the population have become evident only in recent months. This growth is attributed to active informational support, the expansion of eligible participant categories, and increased state funding.

The key parameters and eligibility criteria for the "eOselia" program are systematized in Table 1, which allows for an evaluation of this instrument's effectiveness in expanding the population's opportunities within the housing sector.

Consequently, the average annual household income is calculated based on the assumption of a 10–12% monthly growth in real income throughout 2025. Prices in the primary and secondary real estate markets maintain an upward trend; however, the growth rates are decelerating due to market saturation and constrained purchasing power.

The analytical data presented in Table 1 are derived using simplified Formula 2. The housing affordability indicator reflects the number of years required for a family with an average income to save for a 60 m² dwelling, assuming that the entire household income is allocated toward the purchase. According to international standards, if $K_d < 3$, housing is considered affordable. If the affordability index $K_d > 5$, the housing is classified as poorly affordable or unaffordable.

The housing affordability index for the primary and secondary real estate markets has been calculated using simplified Formula 2 for the period 2021–2025.

$$k_d = \frac{\text{Average price per m}^2 \cdot 60}{\text{Annual household income}}, \quad (2)$$

Calculation of the Housing Affordability Index (HAI):

1. Calculation for 2021:

Primary Real Estate Market: $K_d = 23\,352 \cdot 60 / 103\,944 = 13,5$

Secondary Real Estate Market: $K_d = 18\,260 \cdot 60 / 103\,944 = 10,5$

2. Calculation for 2022:

Primary Real Estate Market: $K_d = 26\,040 \cdot 60 / 106\,994,64 = 14,6$

Secondary Real Estate Market: $K_d = 22\,672 \cdot 60 / 106\,994,64 = 12,7$

3. Calculation for 2023:

Primary Real Estate Market: $K_d = 33\,225 \cdot 60 / 114\,467,68 = 17,4$

Secondary Real Estate Market: $K_d = 28\,904 \cdot 60 / 114\,467,68 = 15,2$

4. Calculation for 2024:

Primary Real Estate Market: $K_d = 38\,232 \cdot 60 / 131\,344 = 17,5$

Secondary Real Estate Market: $K_d = 34\,080 \cdot 60 / 131\,344 = 15,6$

5. Calculation for 2025 (Forecast):

Primary Real Estate Market: $K_d = 40\,000 \cdot 60 / 146\,000 = 16,4$

Secondary Real Estate Market: $K_d = 36\,000 \cdot 60 / 146\,000 = 14,8$

The calculated values consistently exceed the 'severely unaffordable' threshold, peaking at 17.5 in 2024, which underscores the critical gap between housing prices and household income. Thus, based on the data provided in Table 1, a steady increase in housing prices is observed across both the primary and secondary real estate markets from 2020 to 2025. This trend accelerated notably starting in 2022 against the backdrop of military actions and inflationary processes. Simultaneously, growth rates in household income have lagged behind, leading to a progressive deterioration in housing affordability. The affordability index in the primary market rose from 13.5 in 2021 to a

projected 16.4 in 2025, while in the secondary market, it increased from 10.5 to 14.8 over the same period. This indicates an intensifying financial burden on households when purchasing property. Despite the introduction of state programs such as "eOselia," the overall trend underscores the necessity for additional instruments to stimulate mortgage lending and provide social support to the population (Fig. 3).

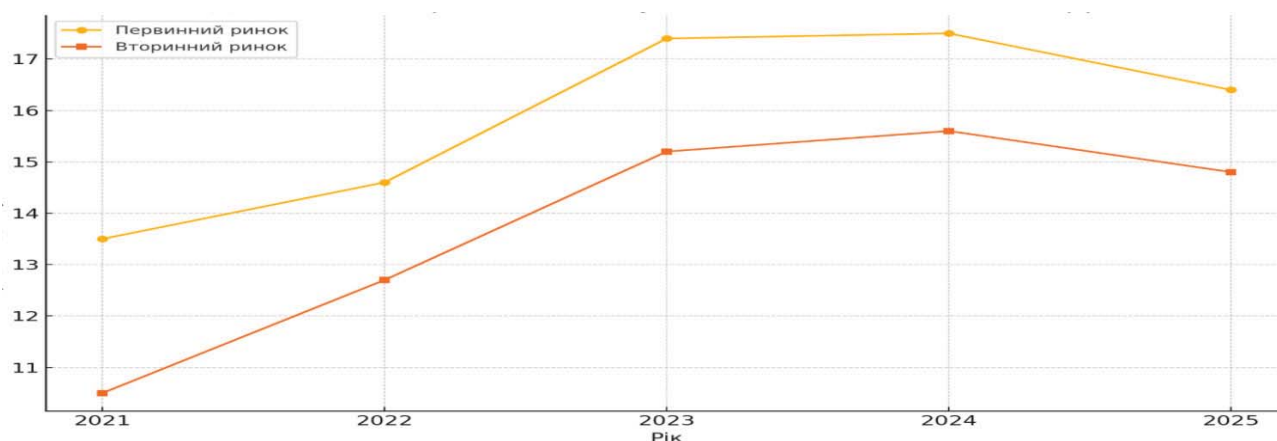

Fig. 3. Dynamics of the Housing Affordability Index, 2021–2025

Source: Compiled by the author based on National Bank of Ukraine data [1, 5, 7]

Figure 3 illustrates the dynamics of the housing affordability index in the primary and secondary markets from 2021 to 2025. As observed, housing affordability is progressively declining (evidenced by rising coefficients), signifying an increasing financial burden on the population regarding property acquisition.

Under current conditions in Ukraine, the state socio-economic program "Credit for Youth" is being implemented. This initiative aims to provide young citizens with affordable housing through a preferential mortgage lending mechanism. The program is an integral part of the state policy to support youth and stimulate housing market development by utilizing budget funds to finance loans for the purchase or construction of residential real estate [2–12].

The key eligibility criteria for participation in the program are as follows:

Age Requirements: Applicants must be no older than 35 years. An exception is granted if one spouse is a scientist aged up to 40 (inclusive) with a Doctor of Sciences degree, provided the other spouse is no older than 35.

Housing Need Status: Applicants must be officially registered as citizens requiring improved housing conditions (either lacking a home or possessing living space below the social norm of 13.65 \$m² per person). This requirement is waived for individuals residing in settlements within combat zones or temporarily occupied territories.

Solvency Threshold: The aggregate average monthly household income, after deducting the monthly mortgage payment, must not fall below the established subsistence minimum for each household member [9].

The fundamental financial terms of the loan include:

Housing Area Limits: The maximum allowable area is 52.5 m² for a single individual or a family of two, with the possibility of an additional 21 m² for each subsequent family member.

Loan Term and Interest Rate: The repayment period can reach up to 20 years, with an annual interest rate of 7%.

Down Payment: The mandatory minimum down payment by the borrower must be at least 6% of the actual cost of the housing (construction or purchase).

The significance of this program lies in its multiplicative effect: it not only improves housing conditions for young people but also activates investment in the construction sector, creates additional jobs, and stimulates economic activity in related industries. Furthermore, state support helps compensate for the market unaffordability of housing for socially vulnerable groups, forming a foundation for the stable development of mortgage lending in Ukraine.

Table 2

Development Trends of Youth Mortgage Lending in Ukraine, 2015–2025

Years	State Budget Funds, UAH thousand	Local Budget Funds, UAH thousand	Equity (SFSYH Funds), UAH thousand	Number of Loans Issued	Volume of Housing Invested, thousand m ²
2015	0	64 694,20	58 956,10	231	14,5
2016	0	94 336,70	34 301,60	254	16,3
2017	0	115 693,10	63 559,30	319	19,7
2018	0	145 679,00	36 968,20	299	19,2
2019	0	155 924,10	67 417,80	351	21,6
2020	0	146 473,20	83 023,80	313	20,3
2021	0	165 272,40	77 405,90	291	19,0
2022	0	0	57 948,70	68	3,8
2023	0	0	240 018,80	167	9,4
2024*	0	50 000,00	260 000,00	220	12,0
2025*	20 000,00	80 000,00	280 000,00	300	15,0

Source: Compiled by the author based on the financial statements of JSC CB "PrivatBank" [5-7]

As demonstrated, Table 2 illustrates the dynamics of the youth housing lending program's implementation for the period 2015-2025, enabling an analysis of the effectiveness of the measures taken and the identification of key trends in this sector.

An analysis of the data in Table 3 indicates that during the 2015–2019 period, there was a steady increase in the funding of youth housing loans from local budgets, which positively influenced both the number of loans issued and the total area of invested housing. The most stable development was observed in 2019, with 351 loans granted and 21.6 thousand m² of housing financed. In 2020–2021, due to economic challenges and the pandemic, financial indicators declined slightly, although the market remained relatively active. In 2022, funding from local budgets ceased entirely, leading to a sharp decline in the number of loans to 68 and a reduction in invested housing volume to 3.8 thousand m². Conversely, in 2023, a partial market recovery was observed, driven by a significant increase in the fund's own equity, which allowed the number of loans to rise to 167.

Table 3

Terms and Procedures for Granting Loans Under the "eOselia" Program in 2025

<i>Provision Criteria</i>	<i>Lending Conditions and Requirements</i>
Borrower Categories	Citizens of Ukraine aged 18+ who do not own housing or possess living space below the normative limit (52.5 \$m ² for a single person/couple + 21 \$m ² for each additional family member).
Preferential Categories (3%)	Military personnel, law enforcement officers, healthcare professionals, educators, and scientists.
General Categories (7%)	All other citizens meeting the general program eligibility requirements.
Interest Rates	Preferential: 3% for the first 10 years, then 6% p.a. General: 7% for the first 10 years, then 10% p.a.
Loan Term	Up to 20 years (240 months).
Down Payment	Standard: 20% of property value; For youth (under 25) and IDPs: 10%.
Maximum Loan Amount	Up to UAH 5 million in major cities; up to UAH 4 million in regional areas.
Housing Requirements	Commissioned within the last 3 years (up to 10 years for IDPs); strict adherence to living area norms
Application Procedure	Application via "Diia" → preliminary bank offers → document submission → property appraisal → contract signing → fund transfer to the seller.
2025 Statistics	Over 3,600–3,700 families; total loan volume exceeding UAH 6.6 billion. Cumulative (since launch): approx. 15,000 loans totaling UAH 22–24 billion.

Source: Compiled by the author based on the financial statements of JSC CB "PrivatBank" [5, 6, 7]

The forecast for 2024–2025 anticipates a gradual restoration of support from both state and local budgets. This recovery is expected to facilitate an increase in the number of issued loans to 300 and a growth in invested housing area to 15 thousand \$m² by 2025. Overall, there is a clear trend toward gradual market recovery following the 2022–2023 crisis period. Key factors for further development will be the volumes of funding and the efficiency of the implementation of state and local programs.

An economic analysis of the lending terms under the "eOselia" program in 2025 demonstrates its strategic focus on enhancing housing affordability for the population and stimulating the mortgage market. The established preferential interest rates of 3% for specific categories (military personnel, healthcare workers, educators, etc.) provide significant financial support for socially essential professions and mitigate the debt burden. For other citizen categories, the 7% rate remains substantially lower than market averages, making mortgage loans relatively accessible [5, 6, 7].

The provision for a reduced down payment of 10% for youth and IDPs serves as an additional incentive to engage a broad segment of the population, fostering social mobility and lowering barriers to property acquisition. Simultaneously, maximum loan amounts of up to UAH 5 million in major cities and UAH 4 million in regional areas align with actual market values, ensuring the program's economic viability. The long-term maturity of up to 20 years ensures an optimal distribution of the financial burden

on households, thereby enhancing solvency and reducing default risks. Furthermore, the automated application procedure via the "Diia" portal minimizes transaction costs and simplifies access to financing. Consequently, the terms of the "eOselia" program in 2025 not only improve housing affordability for citizens but also bolster the construction industry and stimulate economic growth by activating mortgage lending.

The "eOselia" state support program demonstrates stable development dynamics. Thanks to favorable conditions, an increasing number of Ukrainians are gaining the opportunity to purchase their own homes. Growing demand for the program has led to an expansion of participating banks. Figure 3, presents a list of the financial institutions that have issued the highest number of mortgage loans within this program. As of mid-2025, over 17,341 families have utilized the program, with the total volume of loans issued exceeding UAH 28.7 billion. In the first five months of 2025 alone, 2,334 loans were granted, totaling UAH 4.3 billion [2-5, 6, 7].

The program accounts for 97–98% of the Ukrainian mortgage market; practically the entire volume of market lending is implemented through "eOselia." Eleven partner banks have joined its implementation—a significant increase compared to the beginning of 2025, when only five banks participated (Table 4). Oshadbank has issued 37% of all loans within the program, totaling 6,358 loans with an average amount of UAH 1.6 million, making it the leading participant in terms of activity. Oshadbank plays a pivotal role, accounting for more than one-third of all program loans; it actively provides credit to citizens and has secured housing for over 4,000 children through the "eOselia" initiative [2-5, 6, 7].

The data in Table 4 highlights a high level of market concentration, with the top three state-owned banks (Oshadbank, PrivatBank, and Ukrgasbank) accounting for 90% of all mortgage loans issued under the 'eOselia' program in 2025. PrivatBank, Ukrgasbank, and other state-owned banks constitute over 90% of the "eOselia" lending portfolio.

Table 4

Market Share of Mortgage Loans Issued by Ukrainian Commercial Banks in 2025, %

Bank Name	Market Share, %	Number of Loans (approx.)
JSC Oshadbank	37 %	6 358
JSC PrivatBank	30 %	5 200
JSC Ukrgasbank	23 %	4 000
Other Banks	10 %	1 783
Total	100 %	17 341

Source: Compiled by the author based on the financial statements of JSC CB "PrivatBank" [5-7]

As significant players, PrivatBank and Ukrgasbank, together with Oshadbank, cover approximately 90% of the "eOselia" mortgage market. Other participating banks (such as Globus, Sky Bank, Sense, Credit Dnipro, BIS, Radabank, etc.) hold smaller but notable shares, serving as complementary participants to the market leaders. Consequently, the "eOselia" program has convincingly demonstrated its effectiveness in stimulating housing demand in Ukraine. It functions successfully as a vital instrument for supporting citizens seeking to acquire their own homes, particularly under martial

law and during the post-war reconstruction period. Through the "eOselia" program, thousands of Ukrainian families have already gained the opportunity to secure their own living space, significantly improving their housing conditions and enhancing social stability.

Conclusions. However, its impact extends far beyond individual households. The program also facilitates the revitalization of the construction industry, which is a cornerstone of the country's economic development. Steady housing demand incentivizes developers to commission new projects, create jobs, and attract investment-factors that are critical for Ukraine's economic recovery. Nevertheless, to ensure further development and maximize the program's potential, continued refinement and optimization are essential.

The conducted research allows for the following generalized conclusions regarding the dynamics and factors of housing affordability in Ukraine during the 2020–2025 period:

1. *Effectiveness of HAI as an Analytical Tool.* It has been proven that the Housing Affordability Index (HAI) serves as a key macroeconomic indicator that integrates the state of the labor market, the financial sector, and the construction industry. Amidst the high volatility of the Ukrainian economy, the HAI allowed for the identification of critical periods of "housing stress," particularly during 2022–2023, when the decline in real income combined with security risks led to the effective blockage of the purchase-and-sale market for the middle class.

2. *Market Disparity.* A comparative analysis indicates a profound gap in affordability between the primary and secondary markets. Lower housing affordability in the primary market is driven by rising construction costs and currency risks, whereas the secondary market proved to be more adaptive to changes in demand, although it demonstrated price anomalies in safer regions of the country.

3. *The Role of State Programs.* It was established that the "eOselia" program became a decisive factor in supporting the mortgage market in 2024–2025. Through the implementation of preferential rates (3% and 7%), it was possible to artificially lower the HAI value for priority categories and youth, bringing it closer to the normative indicators of developed countries (3–5 years). This enabled over 17,000 families to gain access to financing that would have been unattainable under average market conditions.

4. *Dominance of the State Banking Sector.* The analysis confirmed an ultra-high level of market concentration, with over 90% of the mortgage portfolio formed by state-owned banks (Oshadbank, PrivatBank, Ukrgasbank). This indicates a critical dependence of housing affordability on state budgetary support and the stability of state financial institutions.

5. *Prospects and Recommendations.* To further enhance housing affordability, it is necessary not only to expand the funding volumes of "eOselia" but also to stimulate competition among commercial banks and implement military risk insurance instruments for objects in the primary market. This will facilitate a natural reduction of the HAI by activating market mechanisms and attracting investment into the construction sector.

References:

1. O.B. Zharikova, O.V. Pashchenko, T.A. Grebenyuk (2023). *Mortgage real estate market: household creditation by commercial banks of Ukraine during martial arts*. Economics and business management scientific journal, vol. 15, no. 1, 2024. Retrieved from: <https://economicscience.com.ua/uk/journals/t-15-1-2024.7>
2. Koval, V., Mikhno, I., Zharikova, O., Metil, T., Nitsenko, V. (2023). *Investment management and financial development in infrastructure renovation of a sustainable-built environment*. Naukovyi visnyk natsionalnoho hirnychoho universytetu, no. 2, pp. 91–97. (Q2). Retrieved from: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57227407600>
3. O. Faichuk, O. Pashchenko, O. Zharikova, N. Kovalenko, O. Faichuk (2024). *Economic efficiency of the ghg emissions from energy use in agriculture: comparative analysis of Ukraine and the EU member states*. Technology. Resources. Proceedings of the 15th international scientific and practical conference, vol. 1, pp. 149–153. Rezekne, Latvia. Retrieved from: <https://journals.rta.lv/index.php/ETR/article/view/7986>
4. Zharikova, O. (2024). Adaptation of foreign experience in the development of housing mortgage as one of the most important economic and social tasks of the modern world in Ukraine. Ukraine, Bulgaria, EU: economic, financial, technical and social development trends: materials of the VIII international scientific and practical conference (Burgas, Bulgaria, July 1–2, 2024). Burgas: Avangard Prima, pp. 76–81.
5. Law of Ukraine *On mortgage* dated 28 August 2025 (as amended by Law No. 4196-IX). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15?lang=en>
6. Decree of the President of Ukraine dated 08.04.2009 No. 231/2009 *On some measures to promote the completion of residential facilities*.
7. Law of Ukraine *On banks and banking activities* dated 07.12.2000 No. 2121-III. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 2001, no. 5–6, p. 30.
8. O. Faichuk, O. Pashchenko, O. Zharikova, V. Sotnyk, O. Faichuk (2025). *Economic and environmental aspects of agri-food system in the EU member states and Ukraine in context of the European green deal objectives*. Technology. Resources, vol. 1, pp. 185–189. doi: 10.17770/etr2025vol1.8675. (Q2).
9. Nehoda, Y., Tkachuk, V., Kostiuk, V., Zharikova, O., Bytiutskyi, I. (2025). *Green energy funding in Ukraine*. Rural sustainability research, vol. 53(348), pp. 100–108. (Q3).
10. Yana Ishchenko, Tetiana Mulyk, Olena Zharikova (2025). *Biological assets of organic production in the system of accounting categories and concepts*. Baltic journal of economic studies, vol. 11, no. 1.
11. Financial support recovery and development of the economy of Ukraine: monograph / ed. by Davidenko N., Kosova T., Melnyk S., Sholoiko A., Onyshko S., Zharikova O. Nuremberg: SWG Imex GmbH, 2024. 384 p. Chapter 2, para. 2.4, pp. 222–281. ISBN 978-3-9819288-9-2.
12. Economic Security and Innovation in Condition of Transformation : Monograph / N. Davidenko, S. Melnyk, A. Sholoiko, S. Onyshko, O. Zharikova. Nuremberg, Germany : Verlag SWG imex GmbH, 2025. 296 p. ISBN 978-3-9819298-9-1.

Koreniak V.,
PhD student,
Private higher educational institution "European University",
Ukraine
ORCID ID 0009-0009-1496-7822

ENTERPRISE CAPITALISATION WITHIN THE FRAMEWORK OF FINANCIAL STABILITY AND MARKET VALUE

Abstract. *The article examines the theoretical and practical aspects of enterprise capitalisation as an integrated indicator of financial stability, investment attractiveness, and market value. It is established that market capitalisation reflects not only the market value of a company but also the efficiency of its financial, investment, managerial, and operational activities. The study substantiates the importance of capitalisation as a strategic benchmark for business development and a key criterion for evaluating a company's ability to create long-term value for shareholders and other stakeholders.*

Particular attention is paid to the relationship between market capitalisation, financial performance, corporate governance quality, information transparency, and investor confidence. It is determined that profitability growth, effective capital management, implementation of international corporate governance standards, and high levels of corporate transparency contribute to increasing a company's market value and strengthening its competitive position. The role of signaling theory in explaining the impact of information disclosure on investor behavior and stock market performance is also analyzed.

The study highlights the significance of the financial market as the environment in which enterprise capitalisation is formed and investment attractiveness is assessed. It is argued that market capitalisation serves as an important indicator for investment decision-making, reflecting the company's financial stability, growth potential, and risk profile. The research confirms that sustainable growth in market capitalisation enhances access to financial resources, supports long-term business development, and increases shareholder wealth. It is concluded that enterprise capitalisation should be considered a comprehensive measure of corporate performance and a critical factor in ensuring financial stability and sustainable economic growth.

Keywords: *enterprise capitalisation; market capitalisation; financial stability; market value; investment attractiveness; corporate governance; financial market; shareholder value; investor confidence; corporate transparency; capital management; business valuation.*

A company's market capitalisation is a complex economic concept that reflects the results of a business entity's economic activities, its level of financial stability, investment attractiveness and market value. In the current context of corporate sector development, capitalisation is viewed not only as a measure of a company's value, but

also as an important indicator of the effectiveness of its resource management, its ability to generate profitable operations, and to create added value for shareholders.

From an economic perspective, capitalisation characterises the market value of a company's equity and its ability to generate returns for shareholders and potential investors. At the same time, it is a multi-level process encompassing the financial, investment, managerial and market aspects of a company's operations. It is for this reason that the study of capitalisation provides a deeper understanding of the economic processes taking place both at the level of an individual company and within the national economy as a whole.

Ensuring growth in market capitalisation requires the elimination of factors that negatively impact a company's market value. First and foremost, this concerns poor corporate governance, inefficient use of assets, a low level of transparency, and a lack of investor confidence. Under such conditions, the implementation of international corporate governance standards takes on particular importance, as these standards help to improve the quality of management decisions, enhance financial performance and foster a positive corporate image in the financial market [2]. Growth in a company's profitability and assets strengthens investor confidence, enhances its investment appeal and creates the conditions for a further increase in its market value.

In business management practice, the accounting aspect of capitalisation is also of great importance. In this context, it is regarded as an accounting method that involves classifying certain costs as assets, with their subsequent gradual write-off over their useful life. The basis of this approach is the concept of materiality, according to which insignificant costs may be recognised as expenses of the reporting period without being capitalised. To this end, a capitalisation threshold is established — a defined limit below which costs are automatically charged to the company's expenses. The application of this approach ensures the optimisation of accounting procedures and enhances the reliability of financial statements. Thus, capitalisation serves a dual function: on the one hand, it is an important accounting tool, and on the other, a mechanism for the effective management of the company's financial resources [4].

The financial market serves as the environment in which the market capitalisation of corporate enterprises is formed; it facilitates the valuation of businesses and determines their level of investment attractiveness. The development of the financial market is an important indicator of the state of the national economy, as it contributes to increased investment volumes, the growth of shareholder wealth and the strengthening of financial stability. It is on the financial market that both the capitalisation of an individual enterprise and the total market capitalisation of all companies listed on the organised and unorganised segments of the stock market are formed [1].

Market capitalisation is one of the key indicators for assessing a company's performance, as it combines financial results, investor expectations, the level of confidence in the company and its prospects for development. It serves not only as a quantitative measure of a business's market value, but also reflects how the company is perceived by investors and other financial market participants.

Corporate transparency plays a particularly important role in the process of determining market capitalisation. The relationship between market capitalisation, the

level of disclosure, and the stock market's reaction is explained by the principles of signalling theory. According to this theory, companies send certain signals to potential investors regarding their financial condition, quality of management and prospects for development. Positive signals include the implementation of high standards of corporate governance, the functioning of an independent board of directors, the publication of financial statements confirmed by an independent audit, and the implementation of a long-term development strategy. Such actions are perceived by investors as confirmation of the company's reliability and contribute to increased demand for its shares, which has a positive impact on market capitalisation.

At the same time, negative signals—such as financial scandals, frequent changes in management, a lack of transparency, or a deterioration in financial performance—can lead to a decline in investor confidence, a fall in the market value of shares, and a reduction in the company's market capitalisation. Thus, market capitalisation is shaped not only by financial indicators but also depends on the information environment and the company's reputation in the market.

For investors, market capitalisation is an important criterion for making investment decisions, as it allows them to assess the scale of the company's operations, its level of financial stability, growth potential and investment risks. High market capitalisation generally indicates business stability and a high level of investor confidence, whereas low market capitalisation may indicate financial problems or a high level of risk [3].

Market capitalisation is influenced by a wide range of factors, the most significant of which include the company's financial performance, profitability and return on investment, revenue growth, industry trends, the macroeconomic and political situation, the quality of corporate governance, transparency, and the company's business reputation.

The effectiveness of a corporate enterprise's economic activities depends to a large extent on the effectiveness of capital management. Monitoring the capital structure, optimising financial resources and ensuring stable growth in assets and profitability create the conditions for increasing the enterprise's market value and strengthening its competitive position.

Market capitalisation is also an important indicator of the effectiveness of a joint-stock company's corporate and marketing policies. It characterises the enterprise's ability not only to ensure profitable operations but also to meet consumer needs by producing high-quality, competitive and socially significant products. A derivative indicator of market capitalisation is the market price of shares, which reflects the company's performance in the consumer market, the level of consumer satisfaction, product quality, and its environmental friendliness and reliability.

Furthermore, market capitalisation is widely used by professional financial market participants as an indicator of the effectiveness of a company's financial, investment, issuance and dividend policies. It serves as the basis for formulating investment strategies, assessing companies' growth prospects and making capital investment decisions. State regulation plays a key role in ensuring the transparency of the stock market and protecting investors' rights; in Ukraine, this is carried out by the National

Securities and Stock Market Commission, which oversees the activities of joint-stock companies and other professional capital market participants.

Thus, a company's market capitalisation is an important integrated indicator that characterises its level of financial stability, investment attractiveness and market value. It is shaped by a combination of financial, managerial, investment and market factors, among which profitability, the quality of corporate governance, information transparency and the level of investor confidence are of particular importance. An increase in market capitalisation indicates improved operational efficiency, a strengthening of the company's competitive position and greater opportunities to attract financial resources. In today's environment, market capitalisation serves not only as an indicator of a business's market valuation but also as a strategic benchmark for the company's development, reflecting its ability to create long-term economic value for shareholders and other stakeholders.

References:

1. Velikaya Yu.M., Tesheva L.V., Vysochin Z.V. (2018) Upravlinnia optymizatsiiei struktury kapitalu pidpriemstva [Management of enterprise capital structure optimization]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, vol 29, pp. 68-72.
2. Davydenko N.M. (2016) Kapitalizatsiia v konteksti finansovoi stabilnosti ta konkurentos-promozhnosti pidpriemstv [Capitalization in the context of financial stability and competitiveness of enterprises]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli*, vol 1(73), pp. 9 -15.
3. Davydenko N.M. (2016) Kontseptualni pidkhody do kapitalizatsii pidpriemstv [Conceptual approaches to enterprise capitalization]. *Ekonomichnyi chasopys Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu im. Lesi Ukrainy*, Lutsk: «Vezha-Druk, vol. 1(5), pp. 62-67.
4. Davydenko N.M. Kulbach Yu.O. (2017) Teoretychni aspekty sutnosti vartosti pidpriemstva [Theoretical aspects of the essence of enterprise value]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky*, Is. 2, vol.2, pp. 32 – 38.

Malashchuk O.,

PhD student,

Private higher educational institution "European University",

Ukraine

ORCID ID 0009-0008-0940-944X

CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF FINANCIAL RISK INSURANCE AND THE DIRECTION OF ITS DIGITAL TRANSFORMATION

Abstract. *The article examines current trends in the development of financial risk insurance and identifies the key directions of its digital transformation under conditions of increasing economic uncertainty, military risks, and the digitalization of financial markets. It is established that financial risk insurance plays a significant role in ensuring business financial stability by protecting enterprises against credit,*

investment, operational, and other financial losses. The study analyzes the current state of financial risk insurance in Ukraine and highlights the main insurance products offered by domestic insurance companies. Particular attention is paid to the impact of digital technologies on the insurance industry. It is determined that the implementation of artificial intelligence, machine learning, Big Data analytics, and blockchain technologies contributes to more accurate risk assessment, the personalization of insurance products, improved underwriting processes, and enhanced efficiency of insurance portfolio management. The paper substantiates the necessity of expanding insurance coverage to include war, cyber, investment, and operational risks, which have become increasingly relevant under conditions of martial law. Strategic priorities for the development of financial risk insurance in Ukraine are identified, including the digital transformation of insurance companies, the introduction of innovative InsurTech solutions, the development of war-risk reinsurance mechanisms, and the harmonization of the regulatory framework with international standards. It is concluded that the implementation of modern digital technologies and the modernization of insurance mechanisms will contribute to strengthening the financial resilience of businesses, increasing the competitiveness of the insurance sector, and facilitating its integration into the global financial environment.

Keywords: *financial risk insurance; digital transformation; InsurTech; artificial intelligence; machine learning; Big Data analytics; blockchain; war risks; cyber risks; insurance market; risk management; financial stability.*

Against a backdrop of martial law, increasing macroeconomic instability and rising uncertainty, the issue of insuring against financial risks is becoming particularly pressing. For businesses, financial risks are becoming one of the key factors leading to a loss of financial stability, as they can manifest themselves in the form of non-repayment of receivables, failure by counterparties to fulfil contractual obligations, loss of investments, suspension of production activities or bankruptcy. At the same time, traditional insurance protection mechanisms often fail to provide an adequate level of adaptation to new challenges arising from the digitalisation of the economy, the globalisation of financial markets and military risks [4].

Global practice demonstrates the active adoption of innovative technologies in the field of financial risk insurance. The use of artificial intelligence, machine learning, big data analysis and blockchain solutions enables insurance companies to improve the accuracy of risk assessment, develop personalised insurance products and ensure more effective management of insurance portfolios. In this context, researching the current state of financial risk insurance in Ukraine and identifying promising areas for its development are of significant theoretical and practical importance [2].

The financial risk management mechanisms currently available on the domestic insurance market remain relatively limited and are primarily geared towards meeting traditional customer needs. Most insurance products focus on compensating for the consequences of risk events that have already occurred, whereas the modern concept of risk management involves their timely identification, forecasting and prevention. This issue becomes particularly relevant in times of war, when the impact of political,

currency, credit, investment and operational risks on business operations increases significantly.

On the Ukrainian market, some insurance companies are already offering products designed to protect against financial risks. For example, the insurance company 'VUSO' provides credit insurance, or trade credit insurance, which enables businesses to minimise the risk of non-payment and maintain an appropriate level of financial stability. The insurance company 'INGO' provides trade credit insurance and customs payment guarantees, helping to enhance the financial security of businesses and their investment attractiveness. A broader range of insurance cover for financial risks is offered by the insurance company 'Promyslovyyi Alianc UA', whose activities cover insurance against investment, operational and structural risks, as well as the risks of bankruptcy, production stoppages and non-performance of contractual obligations by counterparties [1].

At the same time, an analysis of international experience shows that the key trend in the development of the modern insurance market is the personalisation of insurance products. Through the use of big data technologies, insurers are able to tailor insurance offers based on a client's financial behaviour, transaction history, business model characteristics and specific risks. This approach facilitates a more accurate determination of insurance premiums, increases the accessibility of insurance cover and reduces information asymmetry between the insurer and the policyholder.

The use of artificial intelligence and machine learning technologies enables insurance companies not only to assess current risk levels, but also to predict how these will change in the future. Machine learning algorithms are capable of analysing vast amounts of data in real time, identifying hidden patterns and generating forecasts regarding the likelihood of insurance claims occurring. This ensures more effective management of insurance reserves and improves the quality of management decision-making.

Blockchain technology creates additional opportunities for the development of financial risk insurance, ensuring the transparency of insurance operations, data protection and the automation of contractual obligations through smart contracts. The implementation of such solutions helps to reduce transaction costs, speed up claims settlement procedures and boost trust among insurance market participants [3].

Given current trends in the global insurance market, the strategic priorities for the development of financial risk insurance in Ukraine should be the digital transformation of insurance companies, the integration of innovative technologies into risk management processes, and the harmonisation of the regulatory environment in line with international standards. Implementing these priorities will help to enhance the competitiveness of the domestic insurance sector and its integration into the global financial landscape.

Addressing these challenges requires a comprehensive modernisation of the financial risk insurance system in Ukraine, taking into account current global trends in the digital transformation of the insurance industry. First and foremost, it is advisable to expand the range of insurance products by including cover for war, cyber, investment and operational risks, the significance of which has grown substantially in the

context of full-scale war and economic instability. Given the high level of uncertainty in the economic environment, insurance companies need to move away from the traditional model of loss compensation towards preventive risk management, which involves the use of modern digital tools for monitoring, assessing and forecasting risks.

The active implementation of artificial intelligence, machine learning and big data analytics should become a key area of development for financial risk insurance. The use of these technologies will enable insurers to develop personalised insurance products tailored to the client's individual risk profile, improve the accuracy of underwriting and reduce information asymmetry between parties to insurance contracts. At the same time, this will contribute to a more informed setting of insurance premiums, increased accessibility of insurance services and greater trust in the insurance sector among policyholders.

Given the specific nature of the Ukrainian economy's operation under martial law, an important area for improving the financial risk insurance system is the development of mechanisms for reinsuring war risks with the participation of the state, international financial organisations and foreign reinsurance companies. Such an approach will allow excessive risks to be distributed among various market participants and ensure an adequate level of insurance protection for businesses. Alongside this, it is necessary to further improve the regulatory framework of the insurance market by harmonising national legislation with European standards, which will help to enhance the financial stability of insurance companies, strengthen the competitiveness of the domestic insurance sector and facilitate its integration into the international financial landscape.

The study found that the current state of financial risk insurance in Ukraine is characterised by the gradual development of insurance products; however, their level of technological maturity and adaptability to new economic challenges remains insufficient. Existing insurance protection mechanisms are predominantly focused on traditional risks and do not fully account for the consequences of military action, the digitalisation of the economy and the rise of cyber threats.

It has been established that the leading trend in the global insurance market is the use of artificial intelligence, machine learning, Big Data Analytics and blockchain solutions, which ensure more accurate risk assessment, personalisation of insurance products and improved efficiency in the management of insurance processes. Adapting these approaches to Ukrainian conditions will help to improve the financial stability of businesses, reduce information asymmetry and strengthen confidence in the insurance sector.

The prospects for the development of financial risk insurance in Ukraine are linked to the digital transformation of the insurance market, the expansion of the range of insurance services, the introduction of innovative InsurTech solutions, and improvements to state regulation. Implementing these measures will improve the effectiveness of the financial risk management system, enhance the investment attractiveness of the national economy and ensure the integration of the domestic insurance market into the global financial landscape.

References:

1. Bogrinovtseva L. M., Chamor G. S. (2019) Napriamky vdoskonalennia finansovoi stiikosti strakhovykh kompanii Ukrainy [Areas for improving the financial stability of insurance companies in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Universytetu derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrainy*, vol. 2, pp. C. 20-32.
2. Boiko A. O. (2010) Teoretychni osnovy ta praktychnyi dosvid zabezpechennia finansovoi stiikosti strakhovoi kompanii [Theoretical foundations and practical experience in ensuring the financial stability of an insurance company]. *Ekonomichni nauky. Seriia Oblik i finansy*, vol. 7 (25), part. 4, pp. 36-50.
3. Davydenko N.M. (2016) Stratehiia zabezpechennia finansovoi stiikosti pidpriemstv v umovakh suchasnykh vyklykiv ta zahroz [Strategy for ensuring financial stability of enterprises in the face of modern challenges and threats]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia «Ekonomika»*, vol. 1(47), part 1, pp. 350 – 353.
4. Davydenko N.M. (2009) Finansova stiikist korporatyvnoho pidpriemstva ahrarnoi sfery [Financial stability of corporate enterprises in the agricultural sector]. *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu: Naukovyi zbirnyk Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu im. Vasylia Stefanyka*, vol. V, part 2, pp. 110 – 116.

Lasha Beridze,

Doctor of Business Administration, Professor,
St. Tbel Abuserisdze University, Khichauri,
Georgia

ORCID ID 0009-0007-4733-2212

Ramin Tsinaridze,

Shota Rustaveli Batumi State University, Batumi,
Georgia

ORCID ID 0000-0002-0444-9740

FINANCIAL SUPPORT FOR INDUSTRIAL ACTIVITIES IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION (GEORGIAN EXPERIENCE)

Abstract

Relevance. Financial support for manufacturing activities is becoming increasingly relevant against the backdrop of increasing globalization, which is due to changes in the pace of international trade between countries and frequent adjustments in domestic consumption. The result of industrial activity is the consumption and, accordingly, the incentive, therefore, in conditions of fair competition and globalization, the result of industrial activity is the consumer and, accordingly, the incentive, therefore, in conditions of fair competition and globalization, resident enterprises constantly have to compete with foreign companies in the sale of their goods and services, added to this is the fact that resident enterprises are often limited in the availability and optimization

of resources, primarily in terms of financial provision and the introduction of technologies.

Today, when globalization appears as a large-scale process, the desire for globalization of national economies deepens the interconnection of the economies of countries, accelerates the formation of both commodity and financial markets. Since trade and globalization are the powerful driving forces of economic and social development in the modern world, support for industrial activity by the state through special programs is on the agenda. Limited natural resources and technological backwardness constantly push states to create programs that will allow resident enterprises to fill such deficits.

Georgia does not have such natural resources that would determine the advantage of resident enterprises over goods and services produced by non-resident enterprises, therefore, we constantly have to search and develop a policy that will give local entrepreneurs and investors a competitive advantage over foreign companies. According to the National Statistics Service of Georgia, the number of registered and active entities in Georgia as of April 1, 2026 is as follows: registered entities - 1,116,541, and active entities - 305,502, i.e. only 1 out of 3.65 registered enterprises continues to operate.

The level of interest rates, which is characteristic of Georgia as a developing economy, complicates and increases the operating costs of enterprises. According to the National Bank of Georgia, the volume of loans issued (excluding loans issued to banks) is 72.7 billion GEL, of which 46.7% falls on legal entities, which is 33.9 billion GEL, and the weighted average interest rate is within 13.02%. In total, the volume of business loans issued to legal entities and households is 41.2 billion GEL.

Although global geopolitical changes and ongoing conflicts have significantly increased Georgia's role as a "middle corridor", businesses (enterprises) in Georgia will still find it difficult to compete with non-resident enterprises and replace imports under autonomous conditions. To achieve this goal, the Georgian government has developed a number of state support programs, in particular, within the framework of "Enterprise in Georgia", the state has developed:

1. Business Development Programs:
 - 1.1 Business Universal, Credit-Grant Scheme;
 - 1.2 Government Program "Mortgage subsidy";
 - 1.3 Film in Georgia;
 - 1.4 The Capital Market Support Program;
 - 1.5 Micro-Entrepreneurship Support Program.
2. Invest in Georgia;
3. Export Support (Support and Development, Export Stimulation).

It should also be noted that state and private funds are also launching programs to support enterprises for large investment projects. Among the state funds, we must definitely mention the "Georgian Development Fund", which offers enterprises several products to expand their activities, these are: (equity participation, senior loan, subordinated loan, guarantee, mezzanine). From the private investment fund, we should

single out the partnership fund, which was created as a result of the merger of private capital and finances large investment projects mainly in real estate and energy.

The aim of the study is to analyze the programs that financially support industrial activities in the context of globalization, analyze the challenges facing industrial activities (including high interest rates, employee qualifications, lack of financial resources, technological re-equipment), and determine the role of the state in the process of increasing the competitiveness of local enterprises, discuss and evaluate the positive and negative sides of such programs, and identify initiatives for the implementation of new state programs.

Based on the existing goals, we have formulated the following **research objectives**:

- To investigate how globalization and international trade change the demand for goods and services of resident enterprises, what advantages local enterprises may have compared to foreign ones;
- To analyze the ratio of registered and active enterprises in dynamics based on statistical data and identify ways of "survival" (continuation of activities) of businesses, this will help us to more accurately determine the needs of industrial activity;
- To assess in dynamics the interest rates on business loans and their impact (cost) on business development trends;
- To discuss in detail the programs, schemes existing within the framework of "Enterprise in Georgia" and their role in increasing exports and replacing imports.
- To formulate recommendations for creating a competitive advantage for resident enterprises based on the results of the study.

Subject and object of research. The subject of the research is state programs that financially support industrial activities in Georgia, in particular, the impact of the "Enterprise in Georgia" programs on business, the importance of private and state funds in financing large investment projects, and access to banking resources. The object of the research is the entrepreneurial (business) sector in Georgia and its challenges in the conditions of modern globalization (against the backdrop of current geopolitical changes).

Research methods. Qualitative and quantitative methods will be used in the research: quantitative - analysis of financial indicators in the context of economic sustainability; analytical - for collection, summarization; statistical - during the quantitative assessment of registered and active enterprises, as well as when considering the dynamics of bank interest rates. Comparative - comparison of enterprise financing programs by state and private funds, the effectiveness of their products; generalization - formulation of conclusions based on the research results.

Conclusion. Despite, that Georgia has business support programs that offer both financial and technical and technological support to enterprises, it is still difficult for resident enterprises to gain an advantage over non-resident enterprises, the Georgian economy, which switched to a market economy after the collapse of the Soviet Union, has not yet fully integrated the principles of a market economy into industrial and state activities. It is worth investigating and analyzing the fact that the business sector of developing and developed economies around the world has been struggling for decades

to optimize and implement its own production networks, strictly established supply chains were created, therefore, after gaining independence, the Georgian business sector did not exist and the country became completely import-dependent. It took several years for Georgian resident enterprises (mainly due to political instability) to start producing certain products locally and achieve import substitution.

After achieving relative political stabilization, it turned out that the challenge in Georgia is the qualification of the workforce and access to financial resources, or rather, access to relatively cheap financial resources. The size of bank interest rates directly affects the results of industrial activity, therefore, the availability of finance for resident enterprises, along with technologies, was put on the agenda and still exists. Everyone agrees that in the modern world, if you do not own technologies, then you do not own business, a clear example of this is the economic transformation and technological rise of the People's Republic of China.

Business support programs are in place in Georgia, and many enterprises have benefited from them, and the amount of money disbursed has exceeded several hundred million GEL, but it will still be difficult to assess their effectiveness, because, according to statistical data, this has not led to growth in the local market (taking into account inflation) or import substitution. It is true that exports are at a record high by 2025, but imports and the overall trade balance in goods are also at a record high (net exports for 2025 are -11.3 billion dollars).

Accordingly, along with state programs, schemes should be developed for resident enterprises that will allow local entrepreneurs to continue and expand their activities not once, but permanently, after financing their activities. Such a goal could be achieved by imposing/increasing quotas and taxes on certain imported goods. In addition, technological support should be further increased and resident enterprises should have more opportunities to obtain machinery and equipment for the production process through leasing, and the share of microbank banking products should be increased for small and medium-sized entrepreneurs.

Keywords: *financial support, resident enterprise, globalization, state programs, competition, export.*

References:

1. Abuselidze, G., Tsinaridze, R., Beridze, L. (2025). Analysis of agricultural financial provision and investment challenges at the modern stage. Review of Socio-Economic Perspectives, 10(2): 70-82. DOI: <https://doi.org/10.2478/rsep-2025-0015>
2. Beridze L., Tsinaridze R., Smutchak Z., Japaridze N., Turmanidze G. „Russia-Ukraine conflict and Georgia's export potential vectors", Journal „Business and Law“, №2, 2023, p. 40-52, DOI: <https://doi.org/10.52340/bal/2023.02.05>;
3. Beridze L., (2022) The impact of the Russia-Ukraine war on the trade balance of the world and Georgia, Journal „ECONOMIC PROFILE“, Vol. 17, 2(24), p. 89–103. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2022.24.13>
4. Beridze L., Tsinaridze R., (2024) Challenges of the microbank as a new representative of the financial sector (in English). Economic Profile, Vol. 19, 1(27), p. 42–49. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2024.27.11>
5. Development Fund Of Georgia, (2026), Our Products, <https://fund.ge/en/what-we-offer/our-products/> (04.05.2026)

6. Erkul N., Yildirim E., (2025), US tariffs to shock global trade amid emerging 'new globalization', <https://www.aa.com.tr/en/americas/us-tariffs-to-shock-global-trade-amid-emerging-new-globalization-/3470311> (04.05.2026)
7. Enterprise Georgia, (2026), Business development, <https://www.enterprisegeorgia.gov.ge/en/business-development> (04.05.2026)
8. Kharashvili E., Iobjanidze N. (2024). „Digital Transformation in Small and Medium-Sized Enterprises: Approaches and Challenges (Focus: Agricultural Sector of Georgia)“. Medicon Agriculture & Environmental Sciences 6.1 (2024): 16-26.
9. National Bank of Georgia, (2026), Interactive Statistics, Loans by Institutional Sectors, <https://reports.nbg.gov.ge/fla77cc6-e0e0-4ce1-b184-238b773e44f2/04e86d86-fdf4-40a4-8224-101fc07e93d6> (04.05.2026)
10. National Bank of Georgia, (2026), Interactive Statistics, Foreign Trade - Net Export, <https://reports.nbg.gov.ge/fla77cc6-e0e0-4ce1-b184-238b773e44f2/6368428a-80a0-40c5-8086-9e7aca7179ff> (04.05.2026)
11. Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia, (2024), Economic Forum - „Challenges of Georgian Economy – Geopolitics, Investment and Economic Increase“, <https://www.economy.ge/?page=news&nw=2499&lang=en> (04.05.2026)
12. National Statistics Office of Georgia, (2026), Number of Registered and active Entities by Organizational – Legal Form and Size, <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/67/by-legal-status> , (04.05.2026)
13. Forbes Georgia, (2025), Georgia's Business Landscape: Economic Growth Faces Political, Workforce and Structural Barriers, <https://forbes.ge/en/georgia-s-business-landscape-economic-growth-faces-political-workforce-and-structural-barriers/>, (04.05.2026)
14. Tsinaridze, R., Beridze, L. (2020). Responsible Lending - Results and Prospects. Globalization and Business, №9, pp. 96-103 (In Georgian). <https://doi.org/10.35945/gb.2020.09.012>

Яворська В.О.,

к.е.н., доцент,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

Україна

ORCID ID 0000-0002-2513-8431

ФІНАНСОВІ ДЕРИВАТИВИ В УПРАВЛІННІ ЦІНОВИМИ РИЗИКАМИ ЗА УМОВ ГЛОБАЛЬНОЇ ГЕОПОЛІТИСНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

***Анотація.** Висвітлено основні тенденції міжнародної біржової торгівлі фінансовими деривативами на організованих ринках. Важливу увагу приділено визначенню впливу глобальної геополітичної нестабільності на цінову волатильність на основні види фінансових і товарних біржових активів. Наведено економічну сутність та основні характерні риси фінансових деривативних контрактів та визначено особливості їх використання в управлінні ціновими ризиками. Проведено оцінку показників світової біржової торгівлі деривативними контрактами на організованих ринках. Визначено тенденції останніх років, які*

характеризують поточний стан та перспективи біржової торгівлі фінансовими деривативними контрактами, пов'язані з наслідками глобальних подій.

Ключові слова: *фінансові деривативи, цінова волатильність, міжнародна біржова торгівля, цінові ризики, хеджування, біржові активи.*

Функціонування організованих фінансових і товарних ринків відбувається в умовах безпрецедентної геополітичної турбулентності. Військові конфлікти, торговельні війни, санкційні обмеження та переформатування старих логістичних ланцюгів поставок викликають посилення цінової волатильності на основні види фінансових і товарних біржових активів, серед яких варто відмітити енергоресурси, дорогоцінні метали, валютні курси та криптовалюту.

За таких умов, використання фінансових деривативних контрактів у якості інструментів цінового прогнозування та управління ризиками викликає актуальність, особливо враховуючи те, що дані біржові інструменти вже зарекомендувало себе у міжнародній практиці з позитивної сторони.

Дослідженнями зарубіжного досвіду біржової торгівлі деривативними контрактами на організованих ринках займається значна кількість вітчизняних науковців та практиків, зокрема: А. Масло [2], Л. Примостка, Ю. Рубан [3], М. Солодкий [1; 3], О. Сохацька та інші.

У сучасних умовах біржова торгівля фінансовими деривативними контрактами на організованих ринках є важливим елементом глобальної фінансової системи. Економічна сутність роль і призначення біржових деривативних контрактів визначається через їх функціональне призначення у ринковій економіці. Дані види строкових стандартизованих угод є одним з найефективніших інструментів для управління ціновими ризиками або хеджування. Високий рівень гарантування виконання біржових деривативних контрактів забезпечується через наявність клірингового механізму та фінансових розрахунків [1-3].

За даними статистичних звітів Асоціації ф'ючерсної індустрії з 2020 р. по 2024 р. спостерігався систематичний приріс світової торгівлі деривативними контрактами, натомість у 2025 р. через глобальну геополітичну нестабільність відбувся відтік інвестиційного капіталу з біржових майданчиків, переважно фінансових деривативних контрактів (рис. 1.) [4].

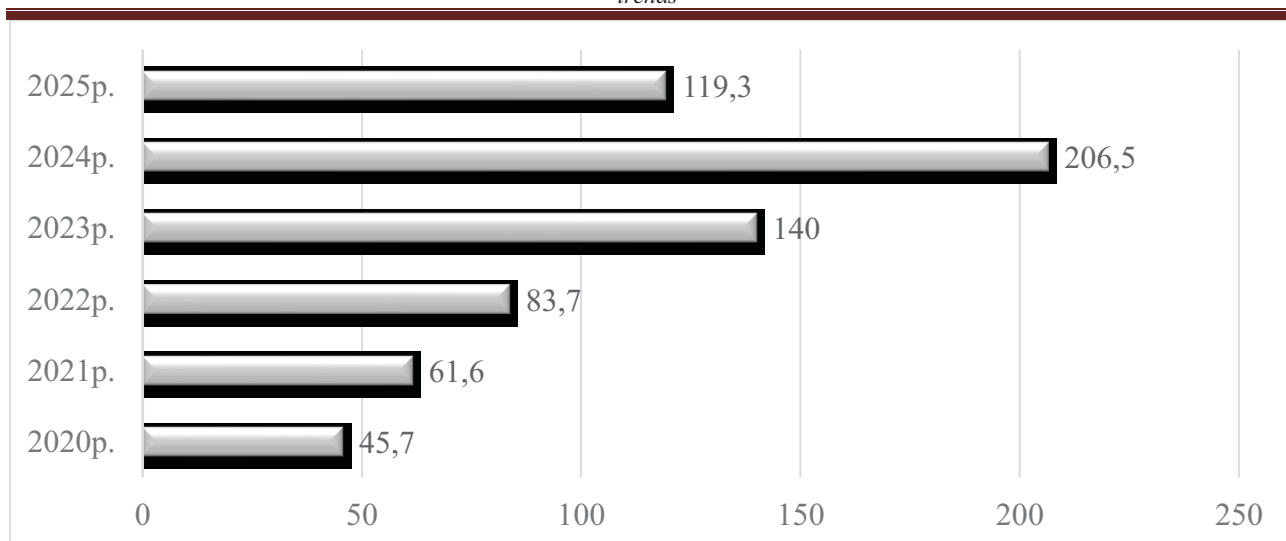

Рис. 1. Обсяги міжнародної біржової торгівлі деривативними контрактами, млрд угод

Джерело: побудовано на основі [4]

Оцінка структури міжнародної біржової торгівлі деривативними контрактами за видами угод свідчить про те, що середній показник за останні п'ять за свідчив домінування частки опціонних контрактів над ф'ючерсними. Важливо відмітити, що біржова торгівля опціонними контрактами на міжнародних біржах здійснюється виключно на ф'ючерсні ціни. Таким чином, ф'ючерсна торгівля відіграє важливу роль у забезпеченні прозорого і конкурентного ціноутворення та виступає основою для розробки спекулятивних та хеджових стратегій з використанням біржових опціонних контрактів (рис. 2.).

Перспективи розвитку міжнародної біржової торгівлі фінансовими деривативними контрактами досить тісно пов'язані з наслідками глобальних подій та реагуваннями на них з боку біржових учасників.

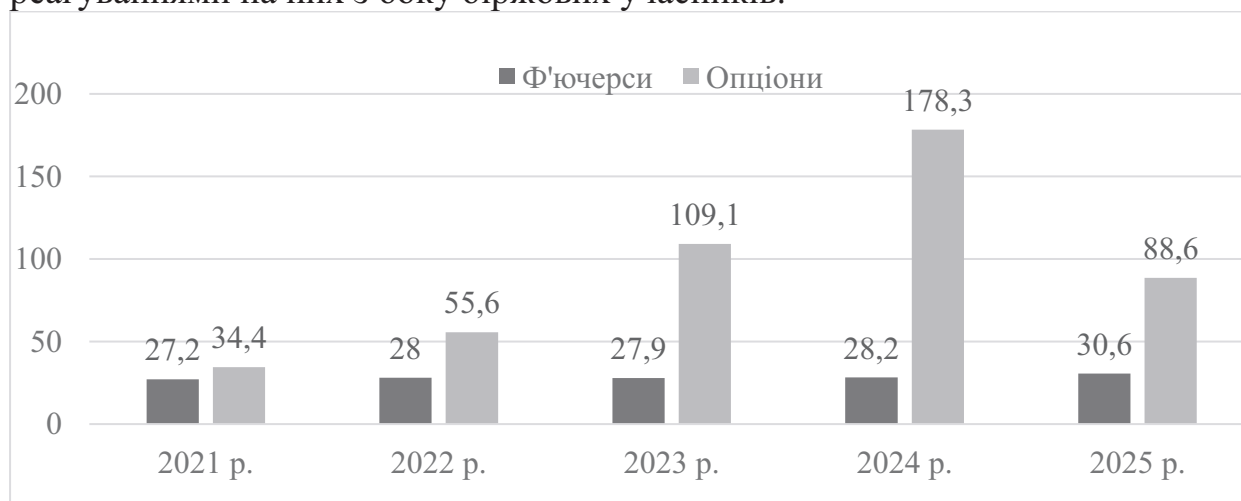

Рис. 2. Структура міжнародної біржової торгівлі, млрд угод

Джерело: побудовано за даними [4]

Незважаючи на високу цінову волатильність та нестабільність на міжнародних біржових ринках, фінансові деривативні контракти залишається

перспективним сектором для організованої торгівлі. Систематичні виклики глобального масштабу посилюють конкуренцію у напрямі удосконалення біржової торгівлі та трансферту інвестиційного капіталу. До першочергових інновацій у біржовій торгівлі фінансовими деривативами сьогодні відноситься імплементація штучного інтелекту у біржові технології торгівлі. Таким чином, використання фінансових деривативних контрактів в умовах глобальної нестабільності поступово перетворюється з інструменту спекуляції на обов'язкову складову системи економічної безпеки усіх ринкових учасників.

Список використаних джерел:

1. Солодкий М.О. Біржова торгівля товарними деривативами: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні: монографія. Київ: ЦП Компринт, 2015. С. 15–46.
2. Масло А.І. Роль та економічне призначення ф'ючерсних контрактів на організованих товарних ринках. *Вісник ШНАУ*. № 2 (102). 2025. С. 13–17.
3. Солодкий М.О., Рубан Ю.В. Хеджування ф'ючерсами і опціонами: навч. посіб. Київ: Компринт, 2018. 398 с.
4. Data resources. URL: <https://www.fia.org>. (дата звернення 30.04.2026 р.).

СЕКЦІЯ 3.
ОБЛІК ТА ОПОДАТКУВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ І
СВІТОВІ ТРЕНДИ

Budilovska V.,
third-level candidate,
State Tax University,
Ukraine
ORCID ID 0009-0000-4972-1069

**ECONOMIC REGULATION OF LAND USE THROUGH TAXATION
MECHANISMS**

Abstract. *This article examines the role of land taxation in the system of economic regulation of land relations and in ensuring the regeneration of land resources. It is argued that the mechanism of land payments serves as an important instrument for realising the economic interests of the state, local authorities, landowners and land users. The economic essence of land payments is defined as a form of realising land rent and a mechanism for redistributing income generated through the use of land resources. The significance of tax instruments in ensuring rational land use, increasing the efficiency of land use and creating the financial conditions for its regeneration is examined. Particular attention is paid to issues concerning the improvement of the normative monetary valuation of land, the inventory of land resources, the reform of the mechanism for collecting land rent, and the introduction of regional tax incentives. It has been established that increasing the transparency of land taxation, digitising land payment administration processes, and improving tax legislation will contribute to strengthening the financial base of local self-government, enhancing the efficiency of land use, and ensuring the sustainable development of land relations.*

Keywords: *land relations; land taxation; land charges; land rent; regulatory monetary valuation of land; land resources; land regeneration; land use; land cadastre; tax instruments; sustainable development; economic regulation.*

One of the key instruments of economic regulation of land relations is the land payment mechanism, which ensures the realisation of the economic interests of the state, local authorities, landowners and land users. Through the system of land payments, the state influences the processes of distribution and redistribution of land resources, encourages their rational use, and creates the financial conditions for the restoration and protection of the land fund. In the current context, land payments fulfil not only a fiscal function but also act as an important economic regulator aimed at improving the efficiency of land use and ensuring environmental safety.

From an economic perspective, land rent is a specific type of cost associated with the use of land as a distinct factor of production. At the same time, it serves as a means of realising land rent, which arises due to differences in land quality, location, natural and climatic conditions, and the level of economic development of the territories. It is precisely through the mechanism of land payments that a portion of rent income is captured and channelled towards financing public needs, developing infrastructure, and implementing environmental protection measures.

Tax instruments play a key role in the system of economic incentives for rational land use. Their application is aimed at creating conditions for the effective regeneration of land resources, increasing the productivity of agricultural land and ensuring its long-term conservation [3]. First and foremost, this involves establishing an objective system for the monetary valuation of land based on a modern land cadastre, which must reflect the qualitative, quantitative and economic characteristics of land resources. The availability of reliable cadastral information provides the basis for fair taxation and the adoption of well-founded management decisions regarding land use.

An important area for improving land taxation is the conduct of an inventory of land resources, regardless of ownership or departmental affiliation. This approach ensures the completeness of land records, identifies underutilised plots, and establishes a transparent mechanism for managing land assets. Alongside this, particular importance is attached to the scientific justification of the feasibility of incorporating specific land parcels into agricultural production, taking into account their natural characteristics, environmental condition and economic efficiency of use [1].

A key element of reforming the land taxation system is the transition from a taxation practice based on the actual level of land use to a normative-valuation approach. The use of a normative monetary valuation as the basis for taxation ensures a more objective distribution of the tax burden among economic entities and takes into account the economic value of land resources. This approach contributes to greater transparency in land relations and creates incentives for the efficient use of land.

The mechanism for collecting land rent plays a special role in the system of economic regulation of land relations. Its improvement should be aimed at ensuring a fair distribution of income derived from the use of land resources between the state, local authorities and land users. The effective functioning of such a mechanism creates additional opportunities for financing land conservation programmes, rural development and the restoration of degraded land.

Equally important is the introduction of a system of regional tax incentives that will take into account the specific characteristics of the socio-economic development of individual territories, soil fertility levels, natural and climatic conditions, and environmental risks [5]. The use of a differentiated approach to land taxation will help to level the playing field and encourage the implementation of measures to preserve soil fertility.

In the current climate, ensuring the transparency and enforceability of land tax collection is of particular importance. The clarity of tax legislation, the elimination of ambiguities in its interpretation, and the digitalisation of payment administration processes create the conditions for improving tax compliance, reducing shadow schemes

of land use, and strengthening the financial base of local self-government. As a result, land taxation is becoming an important tool for ensuring the sustainable development of land relations, effective land use and the restoration of the state's land resource potential [2].

The study found that land taxation is one of the most important instruments of economic regulation of land relations, combining fiscal, incentive and regulatory functions in the sphere of land resource utilisation. It has been established that the land payment mechanism not only contributes to the formation of budget revenues at various levels, but also creates economic incentives for the rational use of land, increasing its productivity and preserving soil fertility.

It is argued that improving the efficiency of land taxation requires refining the system of normative monetary valuation of land, conducting a comprehensive inventory of land resources, ensuring the transparency of cadastral information, and introducing modern digital mechanisms for the administration of land payments [4]. An important area of reform is the improvement of the mechanism for collecting land rent and the introduction of a differentiated approach to land taxation, taking into account regional characteristics, the quality of land resources and environmental risks.

It has been demonstrated that an effective land taxation system creates the financial conditions necessary for the regeneration of land resources, the development of rural areas, environmental protection and the strengthening of the financial capacity of local authorities. In the current climate, improving the economic mechanisms for regulating land relations should become one of the priorities of state policy, aimed at ensuring the sustainable development of land resource potential and enhancing the efficiency of land resource management.

References:

1. Davydenko N.M. (2016). Vplyv podatkovoï reformy na silskohospodarski pidpriemstva [The impact of tax reform on agricultural enterprises]. *Bulletin of Khmelnytsky National University. Economic Sciences*, vol. 1. pp. 250–253.
2. Davydenko N.M., Porokhivnyk Y. O. (2019). Finansove zabezpechennia vyrishennia ekoloho-ekonomichnykh problem zemlekorystuvannia v ahrarnomu sektori ekonomiky Ukrainy. [Financial support for solving environmental and economic problems of land use in the agricultural sector of Ukraine]. *Business navigator*, vol. 4. pp. 146-149.
3. Drobiazko Yu. (2020) Mekhanizm administruvannia zemelnogo podatku v Ukraini: tendentsii ta problemy [The mechanism of land tax administration in Ukraine: trends and problems]. *Finansovyi kontrol – Financial control*. Vol. 1. p. 76–83.
4. Patytska, Kh. (2018) Plata za zemliu v systemi mainovoho opodatkuvannia: osoblyvosti sprav-liannia v Ukraini ta krainakh YeS [Land payment in the property taxation system: features of implementation in Ukraine and EU countries]. *Svit finansiv – World of Finance*. Vol.4 (57), p. 86-98.
5. Veklych O. (2001). Pidvyshchennia stymuliuïuchoï roli ekolohichnoho opodatkuvannia [Increasing the incentive role of environmental taxation]. *Economy of Ukraine*, vol. 12. C. 29 – 37.

Козлов Є. М.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний податковий університет,
Україна
ORCID ID 0009-0000-5655-8044

ПОДАТКОВІ СТИМУЛИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Анотація. У статті досліджується роль податкових стимулів як інструменту формування фінансового потенціалу відновлення України у післявоєнний період. Проаналізовано передумови застосування податкових пільг та преференцій для залучення інвестицій, активізації підприємницької діяльності та стимулювання розвитку пріоритетних галузей економіки. На основі міжнародного досвіду обґрунтовано перспективні напрями вдосконалення системи податкових стимулів в контексті євроінтеграційних зобов'язань України.

Ключові слова: податкові стимули, фінансовий потенціал, відновлення України, податкові пільги, інвестиції, фіскальна політика, євроінтеграція.

Повномасштабне збройне вторгнення Росії в Україну спричинило безпрецедентні руйнування економічної та соціальної інфраструктури країни. За оцінками міжнародних організацій, загальний обсяг потреб у відновленні відновленні та реконструкції на найближчі десять років оцінюються у 588 млрд дол. США [1], що ставить перед фіскальною системою держави принципово нові завдання. В умовах, коли зовнішня фінансова підтримка залишається необхідною, але не може бути єдиним джерелом відновлення, актуалізується питання про ефективне використання внутрішніх важелів мобілізації фінансових ресурсів — зокрема, інструментів податкового стимулювання.

Фінансовий потенціал держави — це не лише сукупність наявних ресурсів, а й здатність системи ефективно їх акумулювати та спрямовувати на цілі соціально-економічного розвитку.

З початком повномасштабного вторгнення у 2022 році фіскальна система зазнала серйозного тиску. Податкові надходження скоротилися до 1,34 трлн грн проти 1,45 трлн грн у 2021 році — внаслідок падіння ділової активності, втрати частини економічного потенціалу на тимчасово окупованих територіях, а також пільгових податкових режимів воєнного часу. Критичну роль у підтримці макрофінансової стабільності відіграла зовнішня допомога: від міжнародних партнерів протягом 2022–3 місяців 2026 рр. Україна отримала понад 174 млрд дол. США у вигляді кредитів та грантів [2]. Проте зростання державного боргу до рівня 101,7 % ВВП наприкінці 2025 року суттєво звужує простір для боргового фінансування відновлення і підвищує значення внутрішніх джерел мобілізації ресурсів.

Податкові стимули — це законодавчо визначені механізми зниження або відстрочення податкового зобов'язання з метою заохочення певних видів економічної діяльності, залучення інвестицій чи підтримки окремих суб'єктів господарювання. За своєю природою вони є інструментом непрямого державного фінансування, оскільки дозволяють економічним агентам зберігати ресурси для реінвестування без їх перерозподілу через бюджет.

В контексті післявоєнного відновлення доцільно виділити кілька ключових груп податкових стимулів. По-перше, інвестиційні пільги — зниження ставок або звільнення від оподаткування прибутку, реінвестованого у відновлення зруйнованих активів чи придбання нового обладнання. По-друге, галузеві преференції — спеціальні податкові режими для пріоритетних секторів: агропромислового комплексу, будівництва, енергетики, IT-індустрії та оборонного виробництва. По-третє, територіальні стимули — спеціальні економічні зони (СЕЗ) або режими пільгового оподаткування для підприємств, що відновлюють діяльність на деокупованих та найбільш постраждалих територіях. По-четверте, стимули для малого та середнього бізнесу — спрощені режими оподаткування з урахуванням євроінтеграційних вимог.

Міжнародний досвід підтверджує ефективність цього підходу. У Західній Німеччині після Другої світової війни в рамках реформ Людвіга Ерхарда (1948) було проведено радикальне зниження граничних ставок податкового податку — з 85 % до 18 % для середньостатистичного платника, а ставку корпоративного податку уніфіковано на рівні 50 %, що стало одним із ключових імпульсів так званого «економічного дива» [3]. У Республіці Корея з початку 1960-х років уряд Пак Чон Хі реалізував модель цільового стимулювання пріоритетних галузей через надання пільгових кредитів, інвестиційних податкових кредитів та прискореної амортизації, що відіграв вирішальну роль у стрімкому промисловому зростанню [4]. Досвід Польщі наочно демонструє роль і дієвість спеціальних економічних зон (СЕЗ) як інструменту залучення ПІІ [5].

Формування ефективної системи податкових стимулів для відновлення України має ґрунтуватися на кількох принципах: цільовій спрямованості (стимули повинні прив'язуватися до конкретних результатів — обсягів інвестицій, створених робочих місць, відновлених потужностей), часовій обмеженості (пільги надаються на визначений строк із чіткими критеріями виходу), прозорості та контрольованості (публічна звітність, незалежний моніторинг ефективності), а також відповідності вимогам ЄС (гармонізація з *acquis communautaire* у сфері державної допомоги та оподаткування).

Особливого значення набуває питання узгодження податкових стимулів з євроінтеграційними зобов'язаннями України. Угода про асоціацію та вимоги країни-кандидата передбачають, зокрема, дотримання норм щодо державної допомоги, обмеження преференційних режимів, що можуть спотворювати конкуренцію, а також імплементацію ключових директив ЄС у сфері корпоративного оподаткування.

Серед першочергових заходів можна виділити такі: запровадження інвестиційного податкового кредиту (відстрочення сплати податку на прибуток в

обсязі підтверджених капітальних інвестицій у відновлення); звільнення від ПДВ операцій із ввезення обладнання для відновлення зруйнованих підприємств на обмежений строк; запровадження «податкових канікул» для нових підприємств на деокупованих територіях терміном до 5 років; прискорена амортизація активів, придбаних з метою заміщення знищеного майна; податкове стимулювання благодійних внесків бізнесу у відновлення громад.

Критично важливим є також питання спрощеної системи оподаткування. Нині вона потребує реформування з метою усунення можливостей для зловживань з боку великого бізнесу, однак при цьому має зберегти свою стимулюючу роль для реального малого і середнього підприємництва — як у відновленні, так і у розбудові нових виробництв.

Податкові стимули є органічним і невід'ємним елементом стратегії формування фінансового потенціалу відновлення України. Разом з тим ефективність податкових стимулів визначається не лише їх конкретним змістом, а й якістю інституційного середовища: рівнем захисту прав власності, прозорістю адміністрування, незалежністю судової системи та стабільністю регуляторної бази. Тому реформування системи податкових стимулів має реалізовуватися у нерозривному зв'язку із суміжними системними змінами та у чіткій прив'язці до євроінтеграційного курсу країни.

Список використаних джерел:

1. Ukraine - Fifth Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA5): February 2022 - December 2025. URL: <https://surl.li/whth1l>
2. Міністерство фінансів України. Фінансування державного бюджету України з початку повномасштабної війни. URL: <https://surl.li/bxbddb>
3. David R. Henderson. German Economic Miracle. URL: <https://surl.li/omyrch>
4. Dong-hyun Lee & Hyun-seok Choi. The Transition of South Korea's Economic Growth Drivers — From Labor-Intensive to Knowledge-Intensive Industries. URL: <https://surl.li/mpcmrz>
5. Beata Ślusarczyk. Tax incentives as a main factor to attract foreign direct investments in Poland. URL: <https://surl.li/lrcmsr>

Логвин А.В.,
доктор філософії з права,
докторант Університету митної справи та фінансів,
начальник відділу правового супроводження діяльності
Східного міжрегіонального управління ДПС
по роботі з великими платниками податків,
Україна
ORCID ID 0000-0003-4373-375X

МИТНА ВАРТІСТЬ ТА ПОДАТОК НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ

***Анотація.** Євроінтеграційна трансформація правової системи України актуалізує необхідність модернізації механізмів податкового та митного адміністрування відповідно до принципів правової визначеності, фіскальної нейтральності та недопущення викривлення економічної конкуренції. Така модернізація має бути спрямована на забезпечення прозорості та правової визначеності процедур адміністрування податків, мінімізацію ризиків помилок і зловживань з боку учасників податкових правовідносин, а також недопущення отримання неправомірної вигоди внаслідок використання недосконалостей нормативного регулювання. Особливої ваги у цьому контексті набуває проблема співвідношення митної вартості товарів та бази оподаткування податком на додану вартість при імпорتنих операціях. Одним із дискусійних аспектів є практика коригування митними органами митної вартості товарів, що імпортуються на митну територію України, та відповідного збільшення бази оподаткування податком на додану вартість. Наслідком такого коригування є не лише збільшення суми податкових зобов'язань імпортера на етапі митного оформлення, але й подальша трансформація параметрів податкового обліку при реалізації імпортованих товарів на внутрішньому ринку. Зазначені процеси мають істотний вплив на структуру доходної частини державного бюджету, однак відповідне збільшення фіскальних надходжень має переважно тимчасовий та умовний характер, оскільки за певних умов формування податкової звітності може виникати право платника податку на бюджетне відшкодування ПДВ.*

***Ключові слова:** митна вартість; податок на додану вартість; податковий кредит; податкові зобов'язання; від'ємне значення; бюджетне відшкодування.*

Нормативна конструкція податку на додану вартість у національному законодавстві ґрунтується на принципі оподаткування операцій виходячи з їх економічного змісту та фактичної вартості господарської операції.

Податковий кодекс України [1] передбачає, що база оподаткування податком на додану вартість при постачанні товарів (активів) визначається виходячи з їх договірної вартості (ціни постачання), яка не може бути нижчою за ціну придбання, звичайну ціну або балансову (залишкову) вартість відповідних активів.

Таким чином, законодавець встановлює мінімальний рівень бази оподаткування для операцій з реалізації товарів.

Водночас чинне податкове законодавство не містить належної дефінітивної деталізації окремих категорій, що використовуються при визначенні мінімальної бази оподаткування. Законодавчо невизначеними залишаються поняття «*ціна придбання*» та «*договірна вартість*», що створює передумови для неоднозначного тлумачення відповідних норм у правозастосовній практиці. Також, Податковий кодекс [1] не містить визначення поняття «*балансова (залишкова) вартість*», оскільки його використання переважно пов'язане із сферою бухгалтерського обліку необоротних активів. Натомість категорія «*звичайна ціна*» отримала нормативне закріплення через прив'язку до ринкового рівня цін за відсутності доказів протилежного [1].

Системний аналіз норм податкового законодавства дає підстави стверджувати, що база оподаткування ПДВ при постачанні товарів на митній території України формується на основі фактичної ціни постачання, яка не може бути нижчою за ціну придбання. При цьому, ціна придбання фактично є вартістю товару, визначеною умовами відповідного договору (контракту) та підтвердженою первинними документами, зокрема інвойсами, рахунками, специфікаціями та видатковими накладними. З економічної точки зору ціна придбання товару має розглядатися як фактичний обсяг витрат суб'єкта господарювання на набуття права власності на відповідний актив

Отже, ціна придбання виконує функцію мінімальної межі бази оподаткування ПДВ при подальшому постачанні товарів. Такий підхід полягає у забезпеченні збалансованості між показниками податкового кредиту та податкових зобов'язань з ПДВ. Реалізація товарів за цінами, нижчими від ціни їх придбання, фактично створює ситуацію, за якої сума податкових зобов'язань є меншою за суму податкового кредиту, сформованого при придбанні таких товарів, що може призводити до зниження обсягів фактичних надходжень до бюджету та виникнення структурних диспропорцій у системі адміністрування ПДВ.

Разом із тим механізм оподаткування імпорتنих операцій має специфічну правову природу. Відповідно до статті 190 Податкового кодексу [1] базою оподаткування ПДВ при ввезенні товарів на митну територію України є договірна (контрактна) вартість, але не нижча за митну вартість таких товарів, визначену згідно з положеннями Митного кодексу України. Отже, законодавець фактично інтегрує інститут митної оцінки у систему непрямого оподаткування, надаючи митній вартості фіскального значення для цілей адміністрування ПДВ.

При цьому митна вартість за своєю економічною сутністю не є тотожною договірній вартості товару. Її функціональне призначення полягає у формуванні бази для нарахування митних платежів та реалізації контрольної функції держави у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Норми Митного кодексу України [2] визначають митну вартість як вартісний показник, що використовується виключно для митних цілей та ґрунтується на ціні, фактично сплаченій або такій, що підлягає сплаті за товар. При цьому митні органи наділені повноваженнями здійснювати контроль

правильності визначення митної вартості декларантом, однак реалізація таких повноважень допускається виключно за наявності обґрунтованих сумнівів щодо достовірності заявлених відомостей та в межах процедур, прямо передбачених законодавством [2, 3].

Практика митного адміністрування свідчить, що одним із найбільш поширених інструментів фіскального впливу є коригування митної вартості у бік її збільшення шляхом застосування другорядних методів митної оцінки. Наслідком таких дій стає зростання бази оподаткування ПДВ при імпорті, що, своєю чергою, призводить до збільшення обсягу податкового кредиту, сформованого на підставі митної декларації.

Однак чинна модель правового регулювання не передбачає автоматичної трансформації скоригованої митної вартості у мінімальну базу оподаткування для операцій з подальшої реалізації імпортованого товару на внутрішньому ринку. Податкові зобов'язання при постачанні таких товарів продовжують визначатися виходячи з договірної ціни реалізації, але не нижче фактичної ціни придбання, встановленої умовами зовнішньоекономічного контракту.

У цьому контексті доцільно розмежовувати поняття договірної вартості та митної вартості. Договірна вартість є базою для визначення податкових зобов'язань з ПДВ при реалізації товарів на внутрішньому ринку, тоді як митна вартість використовується виключно для митних цілей, зокрема для розрахунку митних платежів при імпорті товарів.

Таким чином, у системі адміністрування ПДВ виникає структурна асиметрія між механізмом формування податкового кредиту та механізмом визначення податкових зобов'язань. На стадії імпорту податковий кредит формується з урахуванням митної вартості, яка може суттєво перевищувати фактичну контрактну ціну товару. Водночас при подальшому постачанні податкові зобов'язання визначаються виходячи з реальної економічної вартості товару у господарському обороті.

Наслідком такого дисбалансу є виникнення значних сум від'ємного значення ПДВ, що формуються внаслідок перевищення податкового кредиту над податковими зобов'язаннями. Відповідно до положень статті 200 Податкового кодексу [1] таке від'ємне значення може бути або перенесене на наступні податкові періоди, або заявлене до бюджетного відшкодування.

За своєю економічною природою зазначений механізм нівелює частину фіскального ефекту, досягнутого шляхом збільшення митної вартості. Формальне зростання податкових надходжень на етапі митного оформлення товару фактично трансформується у потенційні бюджетні зобов'язання держави щодо повернення відповідних сум ПДВ у майбутніх податкових періодах. У зв'язку з цим збільшення митної вартості слід розглядати не як стабільне джерело бюджетних надходжень, а як інструмент тимчасового перерозподілу ліквідності між державою та суб'єктами господарювання.

Крім того, акумулювання значних обсягів податкового кредиту та збільшення реєстраційного ліміту в системі електронного адміністрування ПДВ створює додаткові стимули для коригування цінової політики імпортерів. Це може

спричиняти зростання кінцевої вартості товарів на внутрішньому ринку та посилення інфляційного тиску на споживчий сектор економіки.

Також, необхідно враховувати і процесуальний аспект проблеми. Оскарження рішень митних органів щодо коригування митної вартості, як правило, супроводжується необхідністю попередньої сплати визначених митних платежів для забезпечення випуску товарів у вільний обіг. Це обумовлює додаткове фінансове навантаження на імпортерів та впливає на їх ліквідність і оборотний капітал.

Водночас наявна судова практика свідчить, що у значній кількості випадків суди задовольняють позови платників податків про скасування рішень митних органів щодо збільшення митної вартості товарів [4, 5, 6, 7, 8].

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 01.11.2025).
2. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення 01.11.2025).
3. Про затвердження форми рішення про коригування митної вартості товарів, Правил заповнення рішення про коригування митної вартості товарів та Переліку додаткових складових до ціни договору: Наказ Міністерства фінансів України від 24.05.2012 р. № 598. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0883-12#Text> (дата звернення 01.11.2025).
4. Постанова Верховного Суду України від 13.10.2021 р. у справі № 804/15600/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100370717> (дата звернення 01.11.2025).
5. Постанова Верховного Суду України від 21.10.2021 р. у справі № 420/4820/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100512439> (дата звернення 01.11.2025).
6. Постанова Верховного Суду України від 04.11.2021 р. у справі № 120/2634/19-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100856819> (дата звернення 01.11.2025).
7. Постанова Другого апеляційного адміністративного суду від 01.12.2021 р. у справі № 820/4849/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101770984> (дата звернення 01.11.2025).
8. Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 17.01.2024 р. у справі № 640/30482/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116395750> (дата звернення 01.11.2025).

СЕКЦІЯ 4.

СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ КОМП'ЮТЕРНО-ІНТЕГРОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА РОБОТОТЕХНІКИ

Gigov R. Zh.,

PhD in Management, Assistant Professor,
Burgas State University "Prof. Assen Zlatarov",
Bulgaria

ORCID: 0000-0002-3349-4241

THE ROLE OF GENERATION "Z" IN TRANSFORMING THE CORPORATE AGENDA AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract. *This report explores the role of Generation Z (Gen Z) as a primary catalyst for change within the contemporary corporate agenda. Against the backdrop of the global Sustainable Development Goals (SDGs) and the rising prominence of ESG standards, the study analyzes how the values of the youngest generation of employees are transforming management strategies. The objective is to justify the necessity of transitioning from purely economic models toward socially engaged governance. The report establishes that authenticity and "values-alignment" are critical factors for organizational competitiveness in the global war for talent.*

Furthermore, the integration of Generation Z serves a dual purpose: first, it assists corporations in meeting sustainability targets; and second, it provides vital insights into the broader transformational processes and the adaptation of existing personnel to the realities of the nowadays. The conclusion emphasizes that embedding Gen Z priorities into corporate strategy is a strategic imperative for long-term resilience and success.

Keywords: *Sustainable development goals (SDG's), Gen Z, Values-alignment, Greenwashing.*

Introduction. The contemporary business environment stands at the intersection of a large-scale ecological transformation and a fundamental demographic shift. The entry of Generation Z (Gen Z) into the global workforce is far from a statistical event; it is a significant catalyst accelerating the corporate transition toward sustainable development. For these "digital natives", work is no longer measured solely by economic efficiency but by its social impact and ethical footprint.

This new value system of the youngest employees creates a direct link to the United Nations 2030 Agenda, transforming its 17 Sustainable Development Goals (SDGs) into concrete operational priorities. Through the ESG (Environmental, Social, and Governance) framework, Generation Z is imposing new standards for transparency, climate accountability, and social justice.

It is crucial to note that this change has a deeper systemic effect: it not only reforms senior management strategies but also serves as a bridge for the adaptation of the rest of the workforce. Through processes such as “reverse mentoring” and digital innovation, Gen Z helps organizations overcome the inertia of the past and adapt to the new global reality – a reality where sustainability is the only viable path to long-term profitability and legitimacy.

SDGs and ESG Metrics and the Role of Generation Z as a Catalyst

The integration of SDGs (Sustainable Development Goals) and ESG metrics (Environmental, Social, and Governance) is no longer viewed merely as external regulatory pressure, but as an internal response to the demands of the new workforce. Generation Z acts as a catalyst across three core dimensions:

Environmental (E): Gen Z demands radical transparency regarding climate commitments. Their role focuses on reducing Scope 1, 2, and 3 emissions, implementing circular economy principles, and utilizing digital solutions for real-time resource monitoring. For Generation Z, environmental sustainability is a core element of their identity. They are reshaping corporate governance through four pillars of engagement that directly challenge superficial corporate practices:

- *Volunteering:* Gen Z seeks employers who integrate hands-on environmental projects into the corporate culture, moving beyond financial donations to active participation in ecosystem restoration (SDG 15).

- *Corporate Activism & Advocacy:* Young professionals act as internal lobbyists, advocating for stricter environmental standards and pushing management to reject unsustainable suppliers.

- *Resistance to “Greenwashing”:* Gen Z has zero tolerance for deceptive marketing. Their digital fluency allows them to scrutinize environmental claims effectively. They demand radical transparency and are prepared to engage in “conscious quitting” if a company’s actions do not align with its “green” rhetoric.

Representatives of this generation assert that certifications (such as B-Corp or ISO 14001) are mandatory requirements rather than optional preferences.

Social (S): This is the area where Gen Z’s influence is most profound. They redefine corporate culture through Diversity and Inclusion (D&I) indices, employee well-being metrics, and ensuring pay parity across the organization. Generation Z redefines corporate culture by shifting the focus from “perks” to systemic equity and human-centric management. This impact is synthesized into three core areas:

- *From Representation to Belonging (D&I Index):* Beyond filling quotas, Gen Z demands intersectional diversity and quantitative tracking of inclusion at all levels. They view a diverse workforce as a prerequisite for innovation and a moral baseline for any ethical organization (SDG 5 & 10).

- *Holistic Well-being & Psychological Safety:* Gen Z has institutionalized mental health as a corporate priority. They partly reject “hustle culture” in favor of structural flexibility, burnout prevention, and work-life integration, setting new standards for the health and productivity of the entire workforce (SDG 3).

- *Radical Pay Transparency & Equity:* By breaking the silence around salaries, they enforce pay parity audits across gender and ethnic lines. They advocate for a living

wage and ethical labor standards throughout the supply chain, ensuring that financial fairness is verifiable and public (SDG 8).

Governance (G): Gen Z advocates for ethical leadership and accountability. They push for zero tolerance toward corruption and demand that non-financial reporting be transparent, accessible, and integrated into the overall corporate strategy. Generation Z transforms corporate governance from a bureaucratic necessity into a value-driven framework. Their influence is concentrated in three strategic areas:

- *Ethical Integrity & Compliance:* Gen Z demands a zero-tolerance policy toward corruption, bribery, and unethical lobbying. They push for a rigorous Code of Ethics that applies not only to the headquarters but across the entire global supply chain, ensuring institutional integrity (SDG 16).

- *Radical Data Transparency:* They move beyond traditional financial audits by demanding accessible non-financial reporting. This generation requires that ESG data be public, easy to understand, and verifiable, preventing the concealment of risks behind complex corporate jargon.

- *Integrated Strategy & Purpose:* Gen Z advocates for “Stakeholder Capitalism”, where sustainability is not a side-project but is integrated into the core corporate strategy. They expect boards of directors to be accountable for social and environmental impact just as much as for profit margins.

All discussed ESG metrics and their transformation under the influence of the new generation are synthesized and presented in Table 1, which illustrates the link between corporate objectives and the UN Sustainable Development Goals.

Table 1

ESG metrics and their transformation under the influence of the new generation

<i>Category (ESG)</i>	<i>Traditional KPI (Before)</i>	<i>Updated KPI (Gen Z Influence)</i>	<i>SDG Link</i>
<i>Environmental (E)</i>	Direct energy cost reduction.	Percentage of renewable energy use and monitoring of Scope 3 emissions.	SDG 7 & 13
<i>Social (S)</i>	Employee turnover rate.	Employee engagement index and “Sense of Purpose” metrics.	SDG 8
<i>Social (S)</i>	Number of female employees.	Diversity & Inclusion (D&I) Index in board and leadership positions.	SDG 5 & 10
<i>Governance (G)</i>	Annual financial audit.	Integrated sustainability reporting and radical supply chain transparency.	SDG 12 & 16

Conclusion. The entry of Generation Z into the corporate sphere depict the dawn of a new era in international management – one where ethics and sustainability are inseparable from financial performance. This report has demonstrated that this generation acts as a powerful internal catalyst for change, transforming the three ESG pillars from theoretical concepts into operational realities.

Through their active advocacy against “greenwashing”, their demand for social equity, and their insistence on governance transparency, Gen Z does more than just alter internal corporate rules. They serve as a connector, helping the entire workforce adapt to the realities of a nowadays where business legitimacy depends on its contribution to the UN Sustainable Development Goals. Ultimately, aligning with the values

of Generation Z is not merely a talent management choice; it is a strategic imperative for the survival and prosperity of corporations in a world that demands accountability, authenticity, and long-term vision.

References:

1. Deloitte (2025) Gen Z and Millennial Survey: <https://www.deloitte.com/content/dam/assets-shared/docs/campaigns/2025/2025-genz-millennial-survey.pdf>
2. Sengupta, Debashish & Mathews, Manisha & Bridges, La'Sondrick & D'Costa, Roshan & Bastian, Bettina. (2024). Sustainability Orientation of Generation Z and Its Role in Their Choice of Employer – A Comparative Qualitative Inquiry of India and United States. Administrative Sciences. 14. 249. 10.3390/admsci14100249. DOI:10.3390/admsci14100249
3. Retrieved online from the official website of the World Economic Forum: <https://www.weforum.org/videos/future-of-work/>

Гриліцька А.В.,

к.е.н., доцент,

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,

Україна

ORCID ID 0000-0001-6793-2142

ЦИФРОВЕ ЛІДЕРСТВО ЯК НОВА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Анотація. Досліджено сутність цифрового лідерства як нової моделі управління організаціями в умовах цифрової трансформації економіки. Визначено основні підходи до трактування поняття цифрового лідерства у сучасних наукових дослідженнях та проаналізовано його роль у забезпеченні ефективності управлінських процесів. Розкрито значення цифрових технологій, аналітики даних та інноваційних управлінських підходів у формуванні нових моделей організаційного розвитку. Обґрунтовано, що цифрове лідерство сприяє формуванню інноваційної організаційної культури, розвитку цифрових компетентностей персоналу та підвищенню ефективності управлінських рішень. Зроблено висновок про зростання ролі цифрового лідерства у забезпеченні конкурентоспроможності організацій в умовах цифрової економіки.

Ключові слова: цифрове лідерство; цифрова трансформація; управління організаціями; цифрові технології; інноваційний розвиток; стратегічне управління.

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується активним впровадженням цифрових технологій, що суттєво трансформує підходи до управління організаціями. Цифровізація бізнес-процесів, розвиток штучного інтелекту, технологій великих даних, хмарних сервісів та цифрових платформ формують нове середовище функціонування підприємств. У таких умовах

традиційні управлінські моделі поступово трансформуються, що зумовлює появу нових підходів до управління, серед яких важливе місце посідає цифрове лідерство.

Цифрове лідерство розглядається як здатність керівників ефективно використовувати цифрові технології для реалізації стратегічних цілей організації, стимулювання інноваційної діяльності та підвищення конкурентоспроможності підприємств у цифровому середовищі [1].

У сучасних умовах особливого значення набуває здатність керівників інтегрувати цифрові інструменти у процес прийняття управлінських рішень. Як зазначають дослідники Джордж Вестерман, Джеральд Кейн та Ендрю МакАфі, успішність цифрової трансформації організацій значною мірою залежить не від рівня технологічного розвитку, а від ефективності управління та стратегічного лідерства [1].

Вагомий внесок у дослідження проблематики цифрового лідерства зробили такі науковці, як Бернард Аволіо, Марк ван Варт, Чі-Йонг Лю, Недждет Каракьосе, Массиміліано Шума, які досліджували вплив цифрових технологій на розвиток лідерства та управлінських процесів у сучасних організаціях [2; 3].

Таким чином, дослідження цифрового лідерства як нової моделі управління організаціями є надзвичайно актуальним у контексті цифрової трансформації економіки та розвитку інноваційних управлінських підходів.

Цифровізація економіки спричинила суттєві зміни у системі управління організаціями. У сучасних умовах керівники повинні не лише здійснювати управління матеріальними та фінансовими ресурсами, а й забезпечувати ефективне використання цифрових технологій, що сприяють підвищенню результативності діяльності підприємств.

У науковій літературі цифрове лідерство визначається як процес соціального впливу, що реалізується з використанням цифрових технологій та спрямований на досягнення стратегічних цілей організації [2]. На думку дослідників Марка ван Варта, Чі-Йонга Лю та Сяо Вана, цифрове лідерство передбачає використання інформаційно-комунікаційних технологій для координації діяльності працівників, підвищення ефективності управління та формування нових моделей організаційної взаємодії [2].

Важливим елементом цифрового лідерства є формування цифрової культури організації, яка передбачає відкритість до інновацій, підтримку експериментування та розвиток нових компетентностей працівників. Цифрові лідери виступають ініціаторами інноваційних змін, формуючи сприятливе середовище для впровадження сучасних технологій та розвитку творчого потенціалу персоналу.

Дослідник Массиміліано Шума підкреслює, що цифрове лідерство сприяє формуванню інноваційного середовища, яке стимулює створення нових продуктів, послуг і бізнес-моделей [4]. У цьому контексті цифрові лідери відіграють ключову роль у формуванні стратегічного бачення розвитку організації та забезпеченні ефективного управління інноваційними процесами.

Важливим аспектом сучасного цифрового лідерства є використання штучного інтелекту та аналітики даних у процесі прийняття управлінських рішень. Використання технологій штучного інтелекту дозволяє керівникам аналізувати

великі обсяги інформації, прогнозувати тенденції розвитку ринку, оптимізувати бізнес-процеси та підвищувати ефективність діяльності організацій.

У цьому контексті цифрове лідерство передбачає здатність керівників поєднувати людський потенціал і технологічні можливості для досягнення стратегічних цілей підприємства. Використання аналітичних систем, цифрових платформ управління та інтелектуальних алгоритмів сприяє підвищенню обґрунтованості управлінських рішень та формуванню нових підходів до організації управлінських процесів [5].

Особливого значення цифрове лідерство набуває в умовах розвитку дистанційної роботи та функціонування віртуальних команд. У таких умовах керівники повинні забезпечувати ефективну комунікацію, підтримувати командну взаємодію та формувати довіру між працівниками незалежно від їхнього географічного розташування.

Як зазначає Грегорі Віал, цифрова трансформація передбачає комплексні зміни у бізнес-моделях, організаційних структурах і корпоративній культурі підприємств [5]. У цьому процесі роль лідерів є визначальною, оскільки саме вони формують стратегічні напрями розвитку організації та забезпечують реалізацію інноваційних змін.

Отже, у результаті проведеного дослідження встановлено, що цифрове лідерство є важливою складовою сучасної системи управління організаціями в умовах цифрової трансформації економіки. Воно поєднує традиційні принципи лідерства з можливостями цифрових технологій, що забезпечує підвищення ефективності управлінських процесів та сприяє формуванню інноваційних моделей управління.

Доведено, що цифрове лідерство відіграє ключову роль у формуванні інноваційної організаційної культури, розвитку цифрових компетентностей персоналу та підвищенні ефективності прийняття управлінських рішень. Цифрові лідери виступають каталізаторами організаційних змін, забезпечуючи інтеграцію технологічних інновацій у стратегічний розвиток підприємств. Водночас ефективність цифрового лідерства значною мірою залежить від здатності керівників поєднувати технологічні можливості цифрових систем із людським потенціалом організації. Саме синергія цифрових технологій, управлінських компетентностей та інноваційного мислення створює передумови для формування стійких конкурентних переваг організацій у глобальному цифровому середовищі.

У контексті подальшого розвитку цифрової економіки роль цифрового лідерства у забезпеченні конкурентоспроможності організацій постійно зростає. Перспективними напрямками подальших наукових досліджень є вивчення механізмів формування цифрових компетентностей керівників, розвиток моделей цифрового управління організаціями та дослідження впливу технологій штучного інтелекту на процеси стратегічного управління.

Список використаних джерел:

1. Кейн Дж., Філліпс А., Копулські Дж., Андрус Г. Стратегія, а не технології, визначає цифрову трансформацію. MIT Sloan Management Review. 2015.

2. Ван Варт М., Роман А., Ван С., Лю Ч. Операціоналізація поняття електронного лідерства. Public Administration Review. 2019.
3. Каракьосе Н., Полат Г., Пападакіс С. Цифрове лідерство: бібліометричний аналіз наукових досліджень. Sustainability. 2022.
4. Шума М. Цифрове лідерство, інновації та створення цінності в організація

Koprinkova-Noncheva N.,
PhD, Assistant Professor,
Burgas State University "Prof. Dr. Asen Zlatarov",
Bulgaria
ORCID: 0009-0000-1942-045X

ARTIFICIAL INTELLIGENCE ADOPTION AND ITS IMPACT ON RISK MANAGEMENT IN SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES

Abstract. *The Bulgarian National Concept for the Development of Artificial Intelligence positions AI as a tool of digital transformation that can improve communication and managerial processes in organizations [1]. Small and medium-sized enterprises (SMEs) play a central role in economic development, yet they operate under resource constraints and uneven adoption of innovative technologies, both of which shape the way they manage risk [2]. This paper examines the link between AI adoption and the perceived effectiveness of risk management in Bulgarian SMEs. Risk is treated here as a composite category covering financial, operational and strategic risk, with particular attention paid to financial risk as the leading area of AI application. The empirical base is a survey of 30 Bulgarian SMEs, analysed through descriptive statistics and comparative analysis. The findings indicate that enterprises that have adopted AI tend to rate risk management as more effective, although significant variability is observed in their perceptions. AI adoption is concentrated in the financial domain, while other risk areas remain less developed. The heterogeneity of the results points to varying degrees of organizational readiness and adaptation.*

Keywords: *Artificial Intelligence (AI); SMEs; risk management; perceived risk reduction; financial risk; digital transformation; organizational readiness.*

Introduction

Over the past decade, artificial intelligence has moved from a peripheral technology to a key factor in managerial decision-making and the mitigation of organizational risks. Its applications range from financial analysis and forecasting to the identification of potential threats and the optimisation of decision-making processes. AI is therefore no longer treated only as a technological instrument; it is increasingly viewed as a strategic resource that can strengthen the resilience and competitiveness of firms. SMEs, as a key participant in economic processes, often face limitations in terms of resources, expertise and access to innovative technologies. This raises the question of

whether AI adoption in this segment actually leads to a meaningful reduction of risk. Existing studies usually emphasise the positive potential of AI, but rarely address the differences in perceived outcomes across firms.

Methodology

The aim of the study is to analyse the relationship between AI adoption and the perceived effectiveness of risk management in SMEs, with a focus on the differences in perceptions and the scope of application. Four research tasks support this aim: to identify the level of AI adoption in SMEs; to analyse the main areas of AI application related to risk management; to assess the impact of AI on risk mitigation in SMEs; and to examine the differences in how AI is perceived across firms. The object of the study is Bulgarian SMEs, and the subject is the practices linked to AI adoption and its effect on risk management. Three hypotheses guide the analysis: H1 — there is a positive relationship between the degree of AI adoption and the effectiveness of risk management in SMEs; H2 — enterprises that apply AI to financial risk perceive higher effectiveness in risk reduction than those that apply it in other areas; H3 — the perceived impact of AI on risk management differs significantly across enterprises. The study is quantitative and rests on a survey of 30 Bulgarian SMEs conducted in July–August 2025. The questionnaire covered the level of AI adoption, the areas of application and the perceived impact on risk reduction, measured on a five-point scale. The data were processed by descriptive statistics and comparative analysis.

Results and Discussion

SMEs operate under resource constraints and heightened uncertainty, which makes risk management a defining element of their development [3]. The empirical analysis indicates that enterprises using AI tend to rate its impact on risk management between moderate and significant. The distribution of responses on the five-point scale concentrates in the middle and upper bands, suggesting a positive relationship between AI adoption and the perceived effectiveness of risk reduction (Table 1).

Table 1. Distribution of perceived AI impact on risk reduction (1–5 scale)

Perceived impact level	Score	Share of respondents
No effect	1	6,7 %
Limited effect	2	13,3 %
Moderate effect	3	33,3 %
Significant effect	4	30,0 %
Very significant effect	5	16,7 %

These results lend empirical support to the first hypothesis, confirming a link between AI adoption and the perceived effect on risk. At the same time, the presence of low-end responses indicates that the effect is not universal: it depends on specific organizational factors such as digital maturity, available resources and existing managerial practices. The concentration of AI applications in the financial domain can be explained by the high degree of structuring of financial data and the suitability of

analytical and predictive models for that area, an observation also reflected in the broader literature on machine learning in banking risk management [4]. Figure 1 supports the second hypothesis: SMEs that have adopted AI in financial risk management are more likely to perceive its impact as a significant factor.

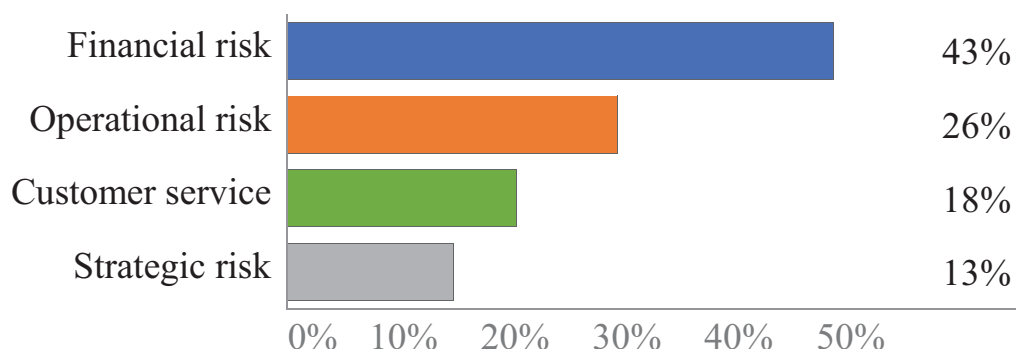

Fig. 1. Main areas of AI application in small and medium-sized enterprises

The distribution of perceived impact also reveals a clear heterogeneity. Responses range from enterprises that report no measurable effect to those that view AI as a significant factor in risk reduction. This confirms the third hypothesis and underlines that the outcomes of AI adoption are not uniform. The differences can be interpreted as a consequence of varying degrees of implementation, organizational readiness and the availability of relevant competencies. AI effectiveness, in this sense, should be treated as an organizational function rather than a purely technological one.

Conclusion

AI has clear potential to improve risk management in SMEs, but the effect of its adoption is not uniform — it depends on the specific organizational context, with digital maturity and adaptation capacity emerging as the strongest determinants. AI should therefore be treated as a strategic instrument whose impact on risk management is shaped not only by its technological characteristics, but also by the way it is integrated into organizational processes. Financial risk stands out as the leading domain of application, which underlines its importance in the broader picture of AI deployment. The findings call for a deeper investigation of the factors that drive AI effectiveness in risk management and provide a basis for further empirical research. They also align with national priorities for AI development, which emphasise the use of intelligent technologies for strengthening the interaction between organizations and their stakeholders [1].

References:

1. Ministry of Transport, Information Technology and Communications. (2020). Concept for the Development of Artificial Intelligence in Bulgaria up to 2030. Sofia.
2. State of Small and Medium-Sized Enterprises in Bulgaria 2022: Development and Trends in Times of Challenges. (2023). SME Promotion Agency, Sofia.
3. Drydak, N. (2022). Artificial intelligence and reduced SMEs' business risks. *Frontiers in Artificial Intelligence*, 5.
4. Leo, M., Sharma, S., & Maddulety, K. (2019). Machine learning in banking risk management: A literature review. *Risks*, 7(1), 29.

Bohdan Patsai,

PhD in Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Ukraine

ORCID ID 0000-0001-5636-9219

Oksana Hordei,

Doctor of Economics, Professor,
State Tax University,
Ukraine

ORCID ID 0000-0001-6938-0548

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE TRANSFORMATION OF UKRAINE'S LABOUR MARKET IN THE CONTEXT OF DEMOGRAPHIC CRISIS AND POST-WAR RECOVERY

Abstract. *These are dedicated to the analysis of the role of artificial intelligence (AI) as a compensatory mechanism for demographic losses and as a tool for adapting Ukraine's labour market in the context of full-scale war. Based on quantitative data from the IMF, OECD, and WEF, the scale of the structural labour force deficit has been assessed, AI compensation mechanisms have been analysed using a task-based approach, and policy priorities for post-war recovery have been proposed.*

Keywords: *artificial intelligence, labour market, demographic crisis, automation, post-war recovery, human capital, task-based approach.*

Ukraine's demographic situation has reached a critical juncture as a result of a unique convergence of long-term depopulation trends and the acute shock of the full-scale war launched in February 2022. According to United Nations estimates, Ukraine's population stood at approximately 37.9 million in 2024, compared with 48.5 million in 2001 – a reduction of nearly 11 million people over a quarter of a century [1]. The total fertility rate has fallen to a critical value of 0.9, one of the lowest recorded globally (the population replacement threshold is 2.1). The working-age population has declined by approximately 40% relative to the pre-war level of 2021, driven by forced emigration, military mobilisation, and internal displacement [2].

Within this context, artificial intelligence (AI) acquires strategic significance not merely as a technological trend but as one of the primary instruments for compensating labour force losses and sustaining the country's economic resilience. The purpose of this paper is to determine the role of AI in adapting Ukraine's labour market based on quantitative analytical data and to formulate corresponding public policy priorities.

The structural labour force deficit in Ukraine had already reached critical dimensions by 2024. According to a European Business Association survey (2024), 71% of Ukrainian companies face a significant shortage of personnel. More than 60% of private enterprises report difficulties in recruiting qualified specialists [2]. The unemployment rate at the end of 2024 stood at approximately 12.7% – paradoxically, coexisting with an acute labour shortage, a hallmark of deep structural imbalances.

Table 1

Key Demographic and Labour Market Indicators of Ukraine (2021–2024)

Indicator	2021 (Pre-war)	2024 (Estimate)	Change
Population, million	41,5	~37,9	–8,7 %
Total Fertility Rate	1,16	~0,9	–22 p.p.
Unemployment Rate, %	9,8	~12,7	+2.9 p.p.
Labour shortage (share of firms), %	–	~71	–
Decline in working-age population, %	–	~40	–

Source: compiled by the authors based on UN, IMF, and EBA data [1; 2; 3]

The theoretical basis of this analysis is the task-based approach developed by D. Acemoglu and P. Restrepo, which examines the labour market at the task level rather than the job level. Within this paradigm, AI produces three simultaneous effects: a displacement effect (the substitution of routine tasks), a productivity effect (a reduction in the cost of production processes), and a reinstatement effect (the creation of new tasks in which labour retains a comparative advantage) [4]. The net effect on the labour market depends on the balance of these three forces and, crucially, on the quality of public policy responses.

Empirical research confirms AI's compensatory potential. According to the IMF (2024), approximately 40% of jobs worldwide are exposed to AI, with this share rising to 60% in advanced economies. About half of these positions could benefit from AI augmentation [3]. Field studies corroborate these findings: integrating an AI assistant into the work of customer service agents increased the number of successfully resolved queries by 14% per hour (Brynjolfsson et al., 2025); the use of GitHub Copilot among developers raised the volume of completed tasks by 26% (Cui et al., 2024) [5].

Unlike Japan, South Korea, or EU member states, Ukraine is compelled to address its demographic challenge simultaneously with an active armed conflict and the imperatives of post-war reconstruction. This defines a unique dual logic: a reactive dimension (urgent closure of labour supply gaps) and a proactive one (leveraging reconstruction as a window of opportunity for a technological leap).

The institutional foundation is already being laid in September 2024, the Cabinet of Ministers of Ukraine approved the Demographic Development Strategy of Ukraine to 2040, and in November 2025, the Ministry of Digital Transformation presented an updated draft of the National AI Strategy to 2030 [2]. Within the Ukraine Facility framework, the EU is preparing a plan structured around four areas: education and skills, access to healthcare, worker reintegration, and strengthening the socio-economic capacity of the population.

Table 2

AI Effects on the Labour Market under the Task-Based Approach and Their Manifestation in Ukraine

Effect	Description	Manifestation / Relevance for Ukraine
Displacement	AI substitutes routine, repetitive tasks	Declining demand for administrative staff, data entry operators, and routine bookkeepers
Productivity	Lower task costs → rising demand for non-automated roles	Productivity gains in small teams (critical under conditions of labour shortage)
Reinstatement	AI creates new tasks requiring human input	Growing demand for AI engineers (+70% by 2030) and cybersecurity specialists (+45%) [2]
Directed technological change	Labour scarcity accelerates automation	35–50% of cross-country variation in robotisation is explained by demographics [4]

Source: compiled by the authors based on [2; 4; 5]

A critical structural risk is polarisation: IMF data indicate that workers who can leverage AI experience productivity and income gains, while the remainder risk being left behind [3]. In Ukraine, where over 60% of enterprises report a lack of digital skills (Pertsov, Sachovska, 2025), this translates into the potential displacement of a substantial share of the workforce that is not digitally adapted [2]. Young specialists simultaneously face the threat of ‘double displacement’: AI reduces demand for entry-level positions, while new AI-sector jobs require higher baseline competencies.

AI holds particular significance for post-war recovery in three sectors:

- (1) infrastructure reconstruction – AI-assisted design and automated construction;
- (2) healthcare and rehabilitation – AI-assisted prosthetics and diagnostics;
- (3) retraining of veterans and internally displaced persons – personalised re-skilling platforms. These areas represent the convergence zone between the technological and humanitarian dimensions of recovery.

Based on international experience and Ukraine’s specific context, four interrelated policy priorities are proposed:

1. A large-scale AI literacy programme targeting all age groups, with a particular focus on veterans, internally displaced persons, and workers aged 45+, adapted to conditions of prolonged security uncertainty.
2. Incentivisation of AI adoption by small and medium-sized enterprises through post-war recovery grants, digital vouchers, and advisory support (modelled on EU Digital Innovation Hubs).
3. Development of a skills foresight system utilising AI-driven labour market analytics to enable the timely formation of educational programmes and prevent structural unemployment.
4. Harmonisation with the EU AI Act and adaptation of norms governing algorithmic management in labour relations – a prerequisite for EU market access and attracting foreign investment within the Ukraine Facility framework.

Thus, the unique convergence of chronic depopulation, the acute wartime demographic shock (fertility rate fell to 0.9; working-age population reduced by ~40%) and a structural labour force deficit (affecting 71% of companies) renders AI not an optional technological trend for Ukraine but a critical instrument of economic survival and post-war recovery. The task-based analysis demonstrates that the net effect of AI on the labour market is not predetermined: it depends on the balance of displacement, productivity, and reinstatement effects – a balance shaped by public policy. Post-war reconstruction offers a unique window of opportunity for a technological leap, provided Ukraine pursues a systemic, inclusive AI strategy focused on human capital development.

References:

1. United Nations. World Population Prospects 2024. United Nations, Department of Economic and Social Affairs. URL: <https://population.un.org/wpp/> (accessed: 20.05.2026).
2. Pertsov A. S., Sachovska V. A. Ukraine's Labour Market under Digitalisation: Risks and Adaptation Mechanisms. *Ekonomika Ukrainy*. 2025. No. 3. P. 45–62.
3. International Monetary Fund. Gen-AI: Artificial Intelligence and the Future of Work. Staff Discussion Note SDN/2024/001. Washington, D.C.: IMF, January 2024. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes> (accessed: 20.05.2026).
4. Acemoglu D., Restrepo P. Demographics and Automation. *Review of Economic Studies*. 2022. Vol. 89. No. 1. P. 1–44.
5. Brynjolfsson E., Li D., Raymond L. R. Generative AI at Work. *Quarterly Journal of Economics*. 2025. Vol. 140. No. 1.
6. OECD. Employment Outlook 2025: Can we get through the demographic crunch? Paris: OECD Publishing, 2025. URL: <https://www.oecd.org/employment/employment-outlook/> (accessed: 20.05.2026).
7. World Economic Forum. Future of Jobs Report 2025. Geneva: WEF, 2025. URL: <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2025/> (accessed: 20.05.2026).
8. Cabinet of Ministers of Ukraine. Demographic Development Strategy of Ukraine to 2040: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 27.09.2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua> (accessed: 20.05.2026).

Raychev S.,
PhD. Associate Professor,
Paisii Hilendarski University of Plovdiv,
Bulgaria
ORCID: 0000-0002-6539-080X

CYBERSECURITY AND CONSUMER TRUST IN DIGITAL PAYMENTS: A FOCUSED REVIEW OF THE LITERATURE

Abstract. *This paper examines the relationship between perceived cybersecurity and consumer trust in digital payments. Its aim is to synthesise the main arguments in the literature regarding security, risk, trust, and the intention to use payment solutions. The review shows that perceived cybersecurity affects digital payment adoption mainly through trust. The literature also indicates that security is not interpreted only as a technical characteristic, but also as a user perception shaped by platform reliability, data protection, and institutional credibility. At the same time, the field remains methodologically heterogeneous, which complicates the generalisation of results.*

Keywords: *cybersecurity, trust, digital payments, perceived risk, consumer adoption*

Introduction

Digital payments have become one of the most visible elements of the contemporary digital economy. The expansion of mobile wallets, NFC solutions, QR payments, and remote transaction platforms has created opportunities for faster, cheaper, and more flexible settlement mechanisms. Despite these advantages, however, the diffusion of digital payments has not depended only on technological availability. A central issue in the literature is whether users perceive these systems as sufficiently secure and whether such perceptions are strong enough to sustain trust in the payment environment [1].

It is precisely here that the theoretical problem addressed in this paper emerges. Cybersecurity is not treated solely as a technical infrastructure of cryptographic protocols, authentication mechanisms, and network protection. In consumer-oriented literature, it functions primarily as a perceived condition of safe exchange. Users do not respond directly to the technical architecture itself, but to their understanding of whether their data, money, and transaction identity are adequately protected. This makes trust a necessary mediating category between cybersecurity and payment behaviour [2].

The aim of this article is to provide a focused review of the literature examining the relationship between perceived cybersecurity and consumer trust in digital payments. The paper does not address the entire field of fintech innovation, nor all forms of digital financial services. The analysis is limited to studies that conceptualise security and trust as determinants of adoption, intention to use, or continued use of digital payment instruments. Such a narrowed focus is justified by the need for analytical precision and by the conceptual specificity of the relationship between perceived cybersecurity, trust and digital payment behaviour.

This focus is also relevant for the European Union and for Bulgaria, where the expansion of digital payments is closely connected with financial digitalisation, consumer protection and the resilience of payment infrastructures. In the European context, trust in digital payments is not only a behavioural issue at the level of the individual consumer, but also an institutional condition for the successful development of digital finance.

European regulatory context and the relevance of trust

The relationship between cybersecurity and consumer trust in digital payments has particular relevance in the European context. The European Union has treated digital payments not only as a matter of technological innovation, but also as part of the broader architecture of financial integration, consumer protection and digital-market development. The revised Payment Services Directive introduced stronger security requirements for electronic payments and strengthened the role of authentication in reducing payment fraud and improving user protection [9]. From the perspective of this paper, this is important because regulation does not operate only at the level of legal compliance. It also contributes to the institutional environment within which consumers assess whether digital payment systems are reliable and trustworthy.

Strong customer authentication illustrates this connection between cybersecurity and trust. Authentication mechanisms are technical and regulatory instruments, but their economic relevance depends on whether users interpret them as credible protection rather than as an inconvenience. The same logic is visible in the Digital Operational Resilience Act, which places ICT risk management, incident reporting, resilience testing and third-party risk under a common regulatory framework for the financial sector [10]. Although this regulation is directed primarily at financial entities rather than individual consumers, its broader significance is connected with public confidence. Consumers rarely observe the full technical architecture behind a payment transaction; they infer security from provider reliability, the absence of incidents and the perceived ability of the system to protect them against fraud.

The relevance of this perspective is visible in recent European debates on payment fraud and digital payment security. Reports by the European Central Bank and the European Banking Authority show that fraud prevention, strong customer authentication and the distribution of fraud losses between providers and users remain central issues in the European payments market [11]. For Bulgaria and other EU member states, this debate is important because the diffusion of digital payments depends not only on access to technology, but also on confidence in banks, payment service providers and public regulation. Therefore, cybersecurity and consumer trust in digital payments are directly relevant to the financial and social dimensions of digital transformation in the EU.

Cybersecurity, trust, and digital payment adoption in the literature

One of the early and conceptually important cores of the literature is the thesis that security and trust are basic conditions for legitimising electronic payments as a mass practice. Tsiakis and Sthephanides argue that without convincing guarantees for transaction protection and for limiting abuse, electronic payments cannot achieve stable consumer confidence [1]. Their contribution is significant because it frames security not merely as a technical feature, but as an economic condition for participation in

electronic exchange. In this sense, the possibility of cyber risk increases the perceived transaction costs of digital payments and weakens willingness to use them.

A subsequent stage in the development of the field is the integration of trust and risk into technology adoption models. The study by Slade and co-authors on remote mobile payments in the United Kingdom shows that extending the UTAUT framework with variables such as trust and risk improves the explanatory power of adoption models [2]. Similar conclusions are reached by Oliveira and co-authors, who find that perceived security and trust positively affect the intention to adopt mobile payment technologies [3]. De Luna and colleagues further demonstrate that the strength of these effects varies according to the technological form of the payment system, which suggests that the relationship between cybersecurity and adoption should not be treated as mechanically identical across all digital payment instruments [4].

As the literature has accumulated, it has become clear that it does not speak about one abstract security, but about perceived security. This distinction is theoretically important. The actual level of cyber protection may be high, but if the user does not understand, recognise, or believe in the available security mechanisms, trust may still remain low. This is clearly illustrated in the study by Almaiah and co-authors, which shows that perceived security and perceived trust are among the strongest predictors of NFC mobile payment usage [6]. The theoretical implication is that cybersecurity acquires economic relevance not only through objective protection, but through its cognitive translation into trust.

Another important contribution of the literature is its gradual shift from explaining initial adoption to explaining continued use. This is particularly visible in studies that treat trust as a multidimensional construct. Lian and Li show that, in mobile payment services, trust is not exhausted by a general confidence in the technology, but includes trust in the provider, trust in the service process, and trust in institutional arrangements [5]. This broadens the theoretical reading of cybersecurity because it indicates that consumer trust in digital payments is not generated only by technical security features, but also by the organisational and regulatory environment surrounding them.

At the same time, the literature is not fully unified. Some studies show that security and trust are central explanatory variables, but not always the strongest ones. In certain contexts, convenience, ease of use, social influence, infrastructure availability, or incentives such as discounts may have equally strong or even stronger effects on adoption. Alrawad and co-authors confirm that trust and perceived risk remain significant in explaining intention to use NFC payment systems, but their effect operates alongside broader behavioural and contextual variables [7]. This means that cybersecurity should not be absolutised as the sole explanatory factor in digital payment behaviour.

Recent review studies confirm this more complex picture. Kajol and co-authors show that security and trust consistently appear among the factors that support the adoption of digital financial transactions, but they operate in combination with other behavioural and technological variables [8]. Thus, the literature supports the thesis that cybersecurity matters, but not in an isolated or linear way. The European regulatory context further reinforces this conclusion, because the protection of digital payments

depends simultaneously on technological safeguards, market incentives, supervisory standards and user confidence.

From this follows the main limitation of the field under review. Many studies use the notion of "security" without clearly distinguishing technical cyber protection, the subjective feeling of safety, and institutional trust in the bank, the platform, or the regulatory environment. A similar problem exists with "trust", which is sometimes treated as a general attitude, sometimes as trust in technology, and sometimes as trust in the service provider. This conceptual heterogeneity makes direct comparison across studies difficult and limits the possibility of a fully coherent theoretical synthesis. Precisely for that reason, a focused review should not simply list findings, but clarify the analytical logic linking cybersecurity, trust, and payment behaviour.

Conclusion

The reviewed literature allows three conclusions to be drawn. First, in digital payments cybersecurity should be understood not only as a technical characteristic, but also as a perceived protection of the payment environment. Second, trust is the central mediating category between security and consumer adoption. Third, the effect of cybersecurity is rarely autonomous; it usually interacts with other determinants such as convenience, perceived usefulness, ease of use, and institutional credibility.

Accordingly, the most grounded theoretical position is that in the digital economy cybersecurity has real economic significance when it is transformed into trust. For that reason, future studies should distinguish more clearly between technical security, perceived security, and institutional trust, since without such differentiation the explanatory power of the literature remains limited.

This distinction is especially relevant in the EU context, where the development of digital payments is accompanied by stronger regulatory expectations concerning authentication, operational resilience and consumer protection. For Bulgaria, the issue is also practically important because the wider adoption of digital payments depends not only on infrastructure and access, but also on whether users perceive the payment environment as secure, reliable and institutionally protected.

References:

1. Tsiakis, T., Sthephanides, G. The concept of security and trust in electronic payments. *Computers & Security*, 24(1), 2005, pp. 10-15.
2. Slade, E. L., Dwivedi, Y. K., Piercy, N. C., Williams, M. D. Modeling consumers' adoption intentions of remote mobile payments in the United Kingdom: Extending UTAUT with innovativeness, risk, and trust. *Psychology & Marketing*, 32(8), 2015, pp. 860-873.
3. Oliveira, T., Thomas, M., Baptista, G., Campos, F. Mobile payment: Understanding the determinants of customer adoption and intention to recommend the technology. *Computers in Human Behavior*, 61, 2016, pp. 404-414.
4. de Luna, I. R., Liébana-Cabanillas, F., Sánchez-Fernández, J., Muñoz-Leiva, F. Mobile payment is not all the same: The adoption of mobile payment systems depending on the technology applied. *Technological Forecasting and Social Change*, 146, 2019, pp. 931-944.
5. Lian, J.-W., Li, J. The dimensions of trust: An investigation of mobile payment services in Taiwan. *Technology in Society*, 67, 2021, 101753.
6. Almaiah, M. A., Al-Rahmi, A., Alturise, F., Hassan, L., Lutfi, A., Alrawad, M., et al. Investigating the effect of perceived security, perceived trust, and information quality on mobile

payment usage through near-field communication (NFC) in Saudi Arabia. *Electronics*, 11(23), 2022, 3926.

7. Alrawad, M., Lutfi, A., Almaiah, M. A., Elshaer, I. A. Examining the influence of trust and perceived risk on customers' intention to use NFC mobile payment systems. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 9(2), 2023, 100070.

8. Kajol, K., Duhan, P., Sushil. Adoption of digital financial transactions: A review of literature and future research agenda. *Technological Forecasting and Social Change*, 184, 2022, 122007.

9. European Union. Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market. *Official Journal of the European Union*, L 337, 23 December 2015, pp. 35-127.

10. European Union. Regulation (EU) 2022/2554 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on digital operational resilience for the financial sector. *Official Journal of the European Union*, L 333, 27 December 2022, pp. 1-79.

11. European Banking Authority and European Central Bank. 2024 Report on Payment Fraud. Frankfurt am Main: EBA/ECB, 2024.

Koprinkova-Noncheva N.,

PhD, Assistant Professor,

Prof. Dr. Asen Zlatarov University, Burgas,

Bulgaria

ORCID: 0009-0000-1942-045X

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE ORGANIZATIONAL COMMUNICATION OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES

Abstract. *The Bulgarian National Concept for the Development of Artificial Intelligence treats AI as a key element of digital transformation, opening the way for improvements in communication processes and in the interaction between organizations and their stakeholders [1]. This paper examines the role of AI in the transformation of organizational communication in small and medium-sized enterprises (SMEs), with particular attention paid to the differences in the degree and the manner of its application. The analysis draws on a survey of 30 Bulgarian SMEs and aims to identify patterns of AI use in both internal and external communication. The findings indicate that AI is applied more often in customer-facing communication than in internal organizational processes, while its effect on communication ranges from significant improvement to no substantive change. This points to substantial differences in digital maturity and organizational readiness across firms. Barriers such as the lack of expertise, limited resources and resistance to change are shown to influence the effectiveness of AI adoption. The study contributes to the understanding of AI as a factor of organizational transformation by emphasising that the effects of its application are not unambiguous but depend on the specific context of the enterprise.*

Keywords: *Artificial Intelligence (AI); SMEs; organizational communication; internal communication; customer communication; digital transformation; communication effectiveness; organizational adaptation.*

Introduction

Over the past decade, digital transformation has fundamentally altered how organizations communicate, both internally and with their external stakeholders. At the centre of this shift stands artificial intelligence, which opens new ways for automation, personalisation and faster information exchange. Conversational AI agents are increasingly framed as a new type of intelligent and social actor mediating between employees and internal information systems, with measurable effects on the way work and communication are organized [2]. Chatbots embedded in enterprise platforms such as Slack and Microsoft Teams have been shown to bridge the social layer of communication and the more rigid systems of record, increasing flexibility while preserving control [3]. Through technologies of this kind, AI is gradually becoming an important element of the communication infrastructure of firms, even if its uptake at the digital workplace remains uneven and is still being mapped out by ongoing research [4]. Small and medium-sized enterprises in particular display considerable diversity in business models, levels of digitalisation and organizational structures, which shapes how they introduce and use new communication technologies. The effects of AI adoption are not uniform: some firms report measurable improvements, others observe no substantive change. This raises the question of which factors actually determine the successful integration of AI into organizational communication.

Methodology

The aim of the study is to analyse the role of AI in the transformation of organizational communication in SMEs, with an emphasis on the differences in the scope of its application and the perceived effects. Three hypotheses are tested. H1 — AI adoption in SMEs is associated with varying levels of improvement in internal communication. H2 — AI is used more often in customer-facing communication than in internal processes. H3 — the effect of AI on communication is non-uniform and depends on organizational readiness and the way AI is implemented. The study is quantitative and rests on a survey of 30 Bulgarian enterprises conducted in July–August 2025. Data were collected through a standardised questionnaire distributed online with voluntary participation. The analysis uses descriptive statistics and comparative analysis between internal and external communication.

Results and Discussion

The analysis shows that the impact of AI on internal organizational communication is far from uniform. Some enterprises report partial or significant improvements, while others observe no substantive change or even a negative effect (Figure 1). This pattern indicates that AI adoption does not automatically translate into higher communication efficiency. The result confirms the first hypothesis and underlines that the effect of AI on communication depends on the way it is implemented, on the level of organizational adaptation and on the availability of relevant competencies.

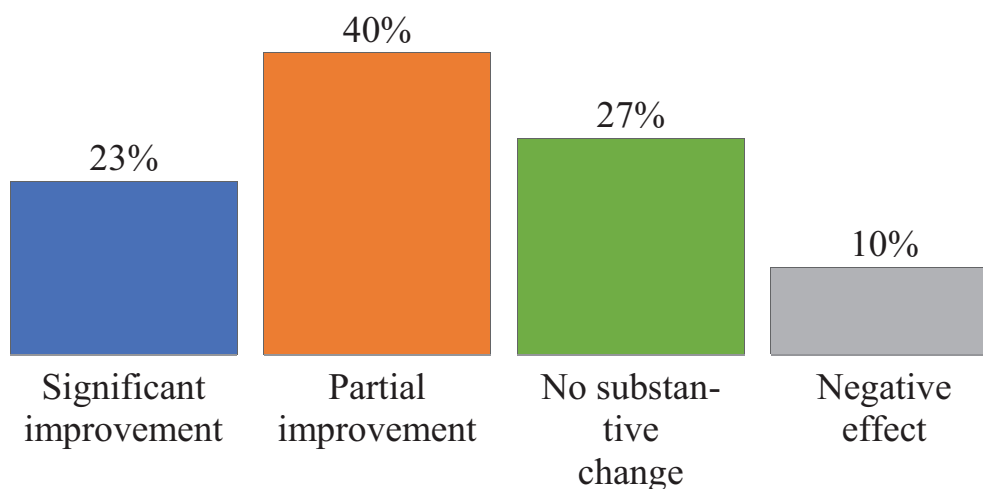

Fig. 1. Perceived impact of AI on internal organizational communication

A further analysis of the application areas of AI reveals a pronounced tendency toward wider use of these technologies in external communication, particularly in customer interaction. This reflects the orientation of firms toward solutions that deliver fast and measurable effects — automated customer service, chatbots and digital communication channels. Internal communication, by contrast, remains comparatively less affected by AI, which suggests the need for a deeper organizational integration of these technologies (Figure 2). The pattern supports the second hypothesis and confirms that AI is more frequently applied in external rather than internal communication.

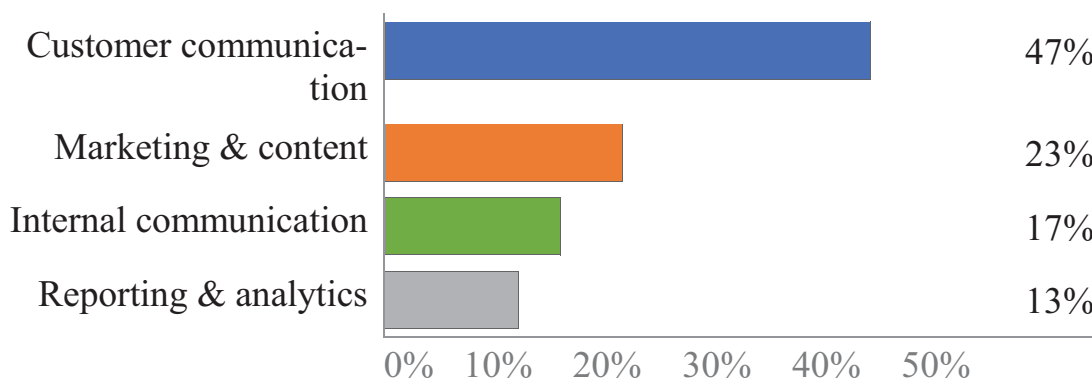

Fig. 2. Areas of AI application in SMEs with a focus on communication

As Figure 2 shows, customer communication is the most frequent area of AI application, which underlines the central role of external communication in the digital transformation of firms. The lower share of AI in internal communication, in turn, reflects unevenness in the digitalisation of communication processes. The variability in the perceived effect of AI confirms the third hypothesis: the outcomes of adoption depend strongly on organizational culture, technological readiness and available resources.

Conclusion

AI shows clear potential to improve communication processes in SMEs, but its impact is uneven. It is used more frequently in customer-facing communication, while internal communication remains comparatively less affected. The main contribution of the study lies in identifying this heterogeneity and underlining the importance of organizational context, digital readiness and the availability of competencies. AI should therefore be treated not only as a technological instrument but as a factor of organizational transformation. The exploratory character and the small sample size limit generalisation, but the findings provide a basis for further research.

References:

1. Ministry of Transport, Information Technology and Communications. (2020). Concept for the Development of Artificial Intelligence in Bulgaria up to 2030. Sofia.
2. Lewandowski, T., Delling, J., Grotherr, C., & Böhm, T. (2021). State-of-the-art analysis of adopting AI-based conversational agents in organizations: A systematic literature review. *PACIS 2021 Proceedings*.
3. Stoeckli, E., Dremel, C., Uebernickel, F., & Brenner, W. (2020). How affordances of chatbots cross the chasm between social and traditional enterprise systems. *Electronic Markets*, 30(3), 369–403.
4. Meyer von Wolff, R., Hobert, S., & Schumann, M. (2019). How may I help you? State of the art and open research questions for chatbots at the digital workplace. *Proceedings of the 52nd Hawaii International Conference on System Sciences*, 95–104.

Kovalenko V.M.,

Candidate of Science in Public Administration

Novovolynsk Educational and Research Institute of Economics and Management, ZUNU,
Ukraine

ORCID ID 0009-0006-9797-0100

Davydenko M.A.,

Bachelor's degree student
State Tax University,
Ukraine

ORCID ID 0009-0000-4186-3556

THE DIGITAL TRANSFORMATION OF THE FINANCIAL SECURITY SYSTEM IN THE FACE OF GROWING CYBER RISKS

Abstract. This article examines the characteristics of the digital transformation of the financial security system against the backdrop of the rapid development of digital technologies and the rise in cyber risks. It substantiates the impact of digitalisation on changing approaches to ensuring the financial security of the state, financial institutions

and business entities. It identifies the main cyber threats arising during the digital transformation of the financial sector and characterises their impact on financial stability and the continuity of financial processes. The possibilities of using modern digital technologies, in particular artificial intelligence, Big Data, blockchain, RegTech and SupTech, to improve the effectiveness of financial risk management and strengthen the cyber resilience of the financial system are explored. It has been established that, in the context of the digital economy, financial security increasingly depends on the ability of financial institutions to identify, assess and neutralise cyber threats in a timely manner. The need to develop a comprehensive financial security model that combines financial, technological, organisational and regulatory protection tools has been substantiated.

Keywords: *financial security; digital transformation; cyber risks; cybersecurity; digital resilience; artificial intelligence; Big Data; blockchain; RegTech; SupTech; financial technology; digital economy.*

The current stage of economic development is characterised by the active integration of digital technologies into all areas of financial activity. The digitalisation of financial processes creates new opportunities for improving the efficiency of financial resource management, automating business processes, speeding up information processing and expanding access to financial services. At the same time, digital transformation is accompanied by the emergence of new challenges and threats, among which cyber risks occupy a prominent place.

The proliferation of digital platforms, electronic payments, cloud technologies, financial marketplaces, remote banking systems and artificial intelligence technologies significantly increases the financial system's vulnerability to cyberattacks. Financial institutions, government bodies, businesses and citizens are increasingly becoming targets of fraud, data breaches, cyber espionage and attacks on information infrastructure. Under these circumstances, traditional approaches to ensuring financial security need to be reviewed and adapted to the new digital realities.

Traditionally, financial security is viewed as the protection of the financial interests of the state, businesses and citizens against internal and external threats. However, the development of the digital economy has significantly expanded the range of risks affecting the stability of the financial system.

The current digital transformation encompasses the use of big data, artificial intelligence, machine learning, cloud services, blockchain solutions and automated decision-making systems. On the one hand, these technologies enhance the efficiency of financial management, improve the quality of information analysis and contribute to the development of financial services. On the other hand, they create new channels for cyber threats, which can result in significant financial losses [3].

In today's conditions, financial security can no longer be ensured solely through economic or legal mechanisms. It increasingly depends on the level of digital resilience of the financial system—that is, its ability to counter cyber threats, ensure the continuity of financial operations, and protect critical information resources.

Cyber risks are among the most dynamic threats to the modern financial system. Unlike traditional financial risks, they are characterised by rapid onset, difficulty in forecasting, and the significant scale of potential consequences.

Among the main cyber risks affecting financial security, it is worth highlighting unauthorised access to financial data, theft of confidential information, fraudulent transactions, ransomware attacks, disruptions to payment systems, and manipulation of digital financial assets.

Cyberattacks on the banking sector are particularly dangerous, as they can lead to a loss of customer confidence, destabilisation of the financial market and the emergence of systemic risks. Attacks on government information systems responsible for the administration of taxes, budgetary resources and social benefits also cause significant damage.

In addition to direct financial losses, cyber risks can negatively impact the economy's investment attractiveness, the business reputation of financial institutions, and the overall level of the state's economic security.

In response to the rise in cyber threats, financial institutions are actively implementing the latest digital solutions to protect financial resources and data.

One of the most promising areas is the use of artificial intelligence and machine learning technologies to monitor financial transactions in real time. Artificial intelligence algorithms enable the detection of atypical transactions, the prediction of potential risks, and a rapid response to suspicious user activity [2].

The application of Big Data technologies, which enable the analysis of large volumes of structured and unstructured information, is of great importance. This creates opportunities for more accurate risk assessment, the detection of fraudulent schemes, and the improvement of the effectiveness of financial monitoring systems.

Blockchain technology plays a key role, ensuring a high level of transparency and data protection thanks to its decentralised data storage model. The use of blockchain solutions helps to enhance the security of financial transactions and reduce the risks of unauthorised interference with information systems.

Another promising area is the development of RegTech and SupTech technologies, which enable the automation of financial control processes, risk monitoring and ensuring compliance with regulatory requirements.

An effective financial security system in the digital economy must be based on a comprehensive combination of financial, technological and organisational tools.

One of the key priorities is fostering a digital security culture among financial market participants. Improving the digital literacy of employees at financial institutions and users of financial services will help to reduce risks associated with human error.

An important task is to modernise the regulatory framework, taking into account new digital challenges and international cybersecurity standards. Particular attention must be paid to improving mechanisms for the protection of personal data, regulating the use of artificial intelligence and managing digital assets [1].

Equally important is the development of cyber resilience in financial institutions through the implementation of modern cyber defence systems, the creation of backup data centres, and the improvement of mechanisms for responding to cyber incidents.

The digital transformation of the financial system is creating new opportunities to enhance the efficiency of financial activities, yet at the same time giving rise to new risks and threats. It has been established that, against the backdrop of the rapid development of digital technologies, financial security is increasingly dependent on the level of digital resilience of businesses, financial institutions and government bodies [4].

It has been demonstrated that the rise in cyber risks necessitates a shift from traditional approaches to ensuring financial security towards a comprehensive model that combines economic, technological and organisational protection tools. The use of artificial intelligence, Big Data, blockchain, RegTech and SupTech technologies is of particular importance for monitoring financial transactions, managing risks and enhancing the cyber resilience of the financial system.

References:

1. Demchyshak, N., Shevchuk, R., & Homeniuk, K. (2025) Tsyfrovi tekhnolohii ta instrumenty zabezpechennia finansovoi bezpeky pidpriemstv u konteksti vartisno-orientovanoho upravlinnia [Digital technologies and tools for ensuring the financial security of enterprises in the context of value-oriented management]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, vol. 73. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-53>
2. Desyatnyuk O., Naumenko M., Lytovchenko I., Beketov O. (2024) Impact of Digitalization on International Financial Security in Conditions of Sustainable Development. *Problemy Ekorozwoju/Problems of Sustainable Development* 1/2024, 104-114 URL: <https://ph.pollub.pl/index.php/preko/article/view/5325/4341>
3. Desyatnyuk, O., Krysovatty, A., Ptashchenko, O. and Kyrylenko, O. (2024). Financial Security in the Conditions of Globalization: Strategies and Mechanisms for the Protection of National Interests. *Econ. Aff.*, 69(Special Issue): 261-268 URL: <https://ndpublisher.in/admin/issues/EAv69n1z1.pdf>
4. Sytnyk, N., Polovchak, I. (2024). Tsyfrovizatsiia ta kiberbezpeka u zabezpechenni finansovoi bezpeky bankiv v umovakh viiny [Digitization and cyber security in ensuring the banks security in wartime conditions]. *Galician Economic Journal*, 89(4), 70-81. TNT

Mamuka Gogelia,
Batumi Shota Rustaveli State University,
Georgia
ORCID ID 0000-0003-3435-2736

THE ROLE OF DIGITAL AND GREEN INNOVATIONS IN THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF ECOTOURISM: ANALYSIS OF GEORGIAN AND INTERNATIONAL PRACTICES

Abstract

This article examines the effectiveness of integrating digital and green technologies in ecotourism, based on the case of Georgia and a comparative analysis of international practices. The research is grounded in a mixed-methods approach, combining quantitative and qualitative analysis, as well as comparative and trend-based methodologies.

The study analyzes the development of Smart Tourism and Green Tourism models in leading countries (Germany, Scandinavian countries, Japan, and South Korea) and their impact on tourism efficiency, environmental sustainability, and digital transformation. Particular attention is given to the share of ecotourism within the overall tourism structure, the digital usage index, and the level of renewable energy integration.

In the case of Georgia, the study identifies infrastructural, digital, and governance-related deficits that limit the full realization of ecotourism potential. The regional analysis (Kakheti, Svaneti, Adjara) reveals uneven levels of development and highlights the need for more systematic management approaches.

The findings confirm that the integration of digital and green innovations significantly enhances tourism sustainability and competitiveness. The conclusion presents recommendations, including the implementation of Smart Tourism platforms, expansion of green energy use, and development of data-driven management systems in Georgia.

Research Methodology: The present study is based on a mixed-methods approach, combining both quantitative and qualitative research tools. This approach was selected because assessing the development of ecotourism requires not only statistical data analysis but also contextual and interpretative understanding. Accordingly, the research allows for the simultaneous evaluation of quantitative indicators and systemic processes that define the transformation of the tourism sector.

The quantitative component of the study is based on the analysis of international statistical databases, including data from organizations such as UN Tourism, the World Bank, and the OECD. This stage involves comparative analysis of tourism flows, revenues, digital technology usage indices, and environmental impact indicators. The data were processed using comparative statistical methods, enabling the assessment of Georgia's position in the international context and the identification of development disparities in digital transformation and green technology adoption.

The qualitative component is based on the analysis of academic literature, international reports, and national policy documents. This approach aims to define the theoretical framework of ecotourism development and identify the factors influencing the integration of digital and green innovations. Special attention is given to concepts such as Smart Tourism Destination, Industry 4.0, and the European Green Deal, which form the strategic foundation of modern tourism development.

Recommendations: Based on the findings of the research, several strategic recommendations can be formulated for Georgia, focusing on systemic transformation and long-term sustainable development.

First, it is necessary to establish a unified national Smart Tourism platform integrating tourism services, data analytics, route planning, and tourist flow management. Such a system would significantly increase tourism efficiency and enable real-time decision-making.

The second important direction involves expanding the integration of green energy into tourism infrastructure. At the policy level, incentives should be introduced to encourage the use of solar, wind, and hydropower technologies in hotels and tourism facilities, particularly in mountainous regions.

The third recommendation concerns the implementation of a differentiated regional development model. Kakheti, Svaneti, and Adjara should be developed as specialized ecotourism zones, each with its own digital and green development strategy. This approach would reduce regional inequality and increase the country's overall competitiveness.

The fourth direction is the introduction of Data-Driven Tourism Governance systems. This includes the application of AI analytics, Big Data, and IoT technologies for forecasting tourist flows and monitoring environmental impacts.

The fifth recommendation relates to human capital development. Strengthening digital competencies within the tourism sector is essential, including Smart Tourism management, environmental governance systems, and the use of technological innovations in service delivery.

Conclusion: The theoretical, comparative, and statistical analysis conducted within this study demonstrates that the development of ecotourism under modern conditions is directly linked to digital transformation and the integration of green technologies. International experience clearly shows that the combined implementation of Smart Tourism and Green Tourism models significantly increases tourism sector efficiency, reduces environmental pressure, and improves service quality.

The research findings indicate that in developed countries such as Germany, the Scandinavian states, Japan, and South Korea, tourism has already become a data-driven and technologically integrated system. In these countries, digital platforms, artificial intelligence, IoT technologies, and renewable energy sources form unified ecosystems where tourist flow management, resource optimization, and environmental sustainability are ensured simultaneously.

In the case of Georgia, the study identified a significant imbalance between natural potential and technological development. Although the country possesses high-quality ecotourism resources — including mountainous regions, protected areas, and

cultural heritage — their effective utilization is limited by infrastructural deficiencies, fragmented digital systems, and insufficient implementation of green technologies.

The research also revealed that the share of ecotourism and the level of digital integration in Georgia's tourism sector remain significantly below international averages. This is particularly evident in the Smart Tourism Index and renewable energy usage indicators, where the gap with developed countries ranges between 30-50%.

The study confirms that sustainable ecotourism development is impossible without the integration of digital and green technologies. International experience demonstrates that this combination creates highly efficient, environmentally balanced, and economically competitive tourism systems.

Georgia has substantial potential to transform into a regional ecotourism hub; however, achieving this objective requires systemic reforms, technological investments, and a unified strategic vision. If the country successfully implements Smart Tourism and Green Tourism models, it will be possible to achieve a qualitative transformation of the tourism sector and ensure long-term economic growth.

References:

1. Abuselidze, G., & Johann, M. (2017). The Polish Tourists' Perceptions of the Resort Hotels in Georgia. In *E-Journal of the International Conference Economic, Legal and Social Problems of Modern Development*, vol. 2.
2. Abuselidze, G., & Devadze, N. (2018a). Stakeholders and their role in sustainable tourism development. *Biannual International Scientific Practical Conference SEU ISC*, Georgian National University SEU, Tbilisi.
3. Abuselidze, G., & Devadze, N. (2018b). The impact of stakeholders on the sustainable tourism development. *4th International Scientific-practical Conferences "Modern technologies, socio-economic development problems and ways of solving them"*, Book of proceedings, Batumi, Georgia.
4. Abuselidze, G., & Devadze, N. (2021). Stakeholder Perceptions and Models of Engagement for Sustainable Tourism Development in Adjara Autonomous Republic. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*, 3(35), 1-6.
5. Abuselidze, G. & Meladze, A. (2023). Modern State of Innovative Development of Georgia: Challenges and Prospects. *Economic Science for Rural Development*, 57, 177-187. DOI: 10.22616/ESRD.2023.57.018
6. Abuselidze, G. & Meladze, A. (2024). Investment environment of the state and innovative strategies for its improvement. *BOOK: Economic and Financial Security of the State: International Aspect. Book Chapter 4*, 314-327. ISBN: 978-3-9819288-9-4
7. Abuselidze, G., Meladze, A. (2025). Mechanisms and Strategies of Innovation System Development. *Sustainable Economy and Ecotechnology*. pp 145-155. https://doi.org/10.1007/978-3-031-91953-4_14
8. Abuselidze, G., & Badulski, D. (Eds.). (2025). Perspectives on innovative economy development in the region under global economic and business challenges.
9. Abuselidze, G. & Msakhuradze, M. (2026). The challenges of developing innovative businesses in Mountainous Adjara. *Entrepreneurship*, 14(1), 1-12. <https://doi.org/10.37708/ep.swu.v14i1.1>
10. Buhalis, D. (2020). *Technology in Tourism: From Smart Destinations to Smart Tourism*. Springer.
11. Dredge, D., & Jamal, T. (2015). *Tourism and Governance: Critical Perspectives*.
12. Deloitte Insights (2023). *Digital Transformation in Tourism Industry*.
13. European Commission (2020). *European Green Deal Strategy Document*. Brussels.

14. Georgian National Tourism Administration (GNTA) (2023). Tourism Development Report of Georgia.
15. German Federal Ministry for Economic Affairs and Energy (BMWK) (2022). Sustainable Tourism Strategy Germany.
16. Gogelia, M., & Nakashidze, N. (2025). Ajara region natural resource protection and ecological sustainability prospects in ecotourism development conditions.
17. Gretzel, U., Sigala, M., & Xiang, Z. (2015). Smart Tourism: Foundations and Developments. Springer.
18. Gretzel, U. (2021). Smart Tourism Cities. Annals of Tourism Research.
19. Hall, C. M. (2019). Tourism Planning and Development. Pearson Education.
20. International Energy Agency (IEA), (2023). Renewables in Energy Transition Report.
21. IBM Institute for Business Value (2022). AI in Travel and Hospitality Report.
22. IPCC (2021). Climate Change Mitigation Report.
23. Japan Tourism Agency (2023). Smart Tourism Japan Policy Report.
24. Korea Tourism Organization (KTO) (2023). Smart Tourism Korea Strategy.
25. Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia (2023). Tourism Development Strategy 2023-2027.
26. Ministry of Environmental Protection and Agriculture of Georgia (2022). Protected Areas Management Report.
27. McKinsey & Company (2022). Smart Cities and Tourism Integration Study.
28. National Statistics Office of Georgia (GeoStat) (2023). Tourism Statistics in Georgia.
29. Nordic Council of Ministers (2022). Sustainable Tourism in Nordic Countries.
30. OECD (2022). Tourism Trends and Policies. Paris: OECD Publishing.
31. Putkaradze, M. & Abuselidze, G. (2019). The Impact of Tourism on Business Development in Mountain Regions: A Case Study. International Journal of Economics and Business Administration, 7(3), 70-83.
32. Putkaradze, M., Michalski, T. & Abuselidze, G. (2022). Tourism and Recreational Resources Usage Perspectives Through According to Mountainous Adjara's Example. Economics and Management, 19(2), 27-39.
33. Putkaradze, M., & Abuselidze, G. (2022). Socio-economic aspects of potential migrants of the mountainous region of Adjara. Journal of Geography, Politics and Society, 12(2), 8-15.
34. Scott, D., & Peeters, P. (2020). Climate Change and Tourism Policy.
35. Sharpley, R. (2021). Tourism, Development and Sustainability. Routledge.
36. United Nations Environment Programme (UNEP) (2021). Green Economy and Tourism Transition Report.
37. United Nations World Tourism Organization (UN Tourism) (2022). Tourism and Sustainable Development Goals.
38. United Nations World Tourism Organization (UN Tourism) (2023). World Tourism Barometer. Madrid: UNWTO.
39. VisitScotland (2021). Sustainable Tourism Framework Report.
40. World Bank Georgia Office (2022). Georgia Tourism Competitiveness Assessment.
41. World Bank (2023). Tourism for Development: Data and Statistics Report. Washington, DC.
42. World Economic Forum (2022). Travel & Tourism Development Index Report.
43. Xiang, Z., & Fesenmaier, D. (2017). Big Data Analytics in Tourism. Journal of Travel Research.

Lasha Sharashidze,
Doctor of Business Administration, Professor,
Batumi Shota Rustaveli State University,
Georgia
ORCID ID 0009-0001-3757-0678

Nodar Bliadze,
Georgian Technical University,
Georgia
ORCID ID 0009-0003-3854-6383

AI MANAGER

Abstract

Modern reality shows that the market undergoes changes every now and then, and traditional financial management clearly needs an update. Today, it can be noted that people, and not only people, but most businesses, spend money without analyzing it, and the reason for this lies in the fact that at the time of payment, the payer underestimates the long-term prospects of expenses. At the time of payment, we don't have visibility into our financial position and can't assess the justification for any expenses we incur. The problem is that at the time of payment, we don't have a complete picture: we don't see assets and liabilities, we don't see inventory balances, or upcoming payments. AI MANAGER is ideal for solving all these problems and simplifying the process; it's helpful to visualize risks by quality. We'll be able to see all risks at the time of payment, and the program will divide payments into three categories: Risk (red), Warning (yellow), and Acceptable (green). Each indicator represents the level of expense risk.

The AI MANAGER program will also be synchronized with the warehouse. From a business perspective, the amount is often held in the warehouse as inventory at a given moment. In this case, the program, having access to the inventory balance, will calculate the sales percentage, determine which products are selling best, and determine the required quantity at that moment. In practice, companies often purchase products only because inventory is running low. In this context, the program will show you all this from a different perspective: how important it is to purchase a given product at that moment, based on the current financial situation and demand.

Forecasting is one of the tasks of financial management—distributing cash flows over time. By integrating AI MANAGER with your accounting software, the program will be able to analyze accounts receivable and accounts payable. By focusing on debtors' payment history and timeliness, AI MANAGER calculates the probability of timely payment of obligations to determine the level of expense risk, the expected amount of revenue, the appropriateness of the company's risk in relation to expenses or investments, and the likelihood of early payment from debtors to avoid problems, delays in salary payments, non-payment of loans, rent, supplier payments, etc. Taking all this into account, the system alerts us in advance if our current debtors have a poor credit history. The debt repayment program alerts us to the need to plan for alternative

financing sources, protecting us from unexpected financial crises and damage to our reputation.

No financial decision is isolated; it is directly linked to the outside world. The program will constantly interact with market data. It constantly monitors the prices of raw materials or goods we regularly purchase. This isn't just about price regulation, but about risk forecasting: if the program detects a rising price trend for a certain product on the market, it alerts users (for example, your goods may increase in price by 15% next month). This way, the user adjusts their current expenses accordingly. This approach will allow us to stay ahead of inflation.

Additionally, the program will allow you to set aside funds for specific purposes. Users can specify a specific strategic goal, such as acquiring new office space within 12 months, after which AI MANAGER will begin spending funds monthly so that the amount allocated for this specific goal is automatically transferred to an investment account. The program automatically determines the amount of funds to ensure the business is not exposed to any risk.

Finally, we need a program that would integrate banking, market, warehouse, and accounting data into a single space. AI MANAGER—a program that would integrate all of this into a single space—is no longer a luxury; such a program would allow us to be confident in every lari paid, and we would know that our every step is designed for future stability and growth.

Костриця Б.І.,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
Україна

ORCID ID 0009-0007-2829-4564

Ярова О.А.,

к. ф.-м .н., доцент, науковий керівник,
Державний податковий університет,
Україна

ORCID ID 0000-0002-0522-8368

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Використання цифрових технологій у світовій освітній системі спричинило виникнення нових підходів, форм і засобів організації навчального процесу, зокрема електронного та мобільного навчання, застосування хмарних технологій в освіті, використання масових відкритих онлайн-курсів тощо. Водночас значно поширилося застосування систем управління навчанням LMS і систем

управління навчальним контентом LCMS, які передбачають автоматизовані інструменти оцінювання ефективності, навчання та професійного розвитку [1].

У зв'язку зі швидким поширенням процесів цифровізації в освіті модернізація навчання фундаментальної математики в умовах цифрової трансформації, на нашу думку, є неминучою. Разом із тим сучасний етап цифрових змін в освітній сфері все ще перебуває на початковому рівні розвитку та супроводжується рядом складнощів, зокрема щодо стратегічного проєктування та практичної реалізації відповідних рішень [2]. У цьому контексті відбувається поступова зміна підходів до викладання фундаментальної математики – від домінування викладацько-орієнтованої моделі до моделі, зосередженої на активній навчальній діяльності студентів – до переходу на цифровізоване онлайн-навчання з мінімальною участю викладів.

На рис. 1 наведено характеристику ключових слів, які пов'язані саме з проблемою розвитку фундаментальної математики в контексті стрімкого розвитку цифровізації.

Отже, аналізуючи дані рис. 1, слід відзначити, що ключовою проблемою на думку науковців являється цифровізація та онлайн навчання, які роблять викладання фундаментальної математики хаотичним та незрозумілим для здобувачів, що власне впливає на засвоєння ними матеріалу.

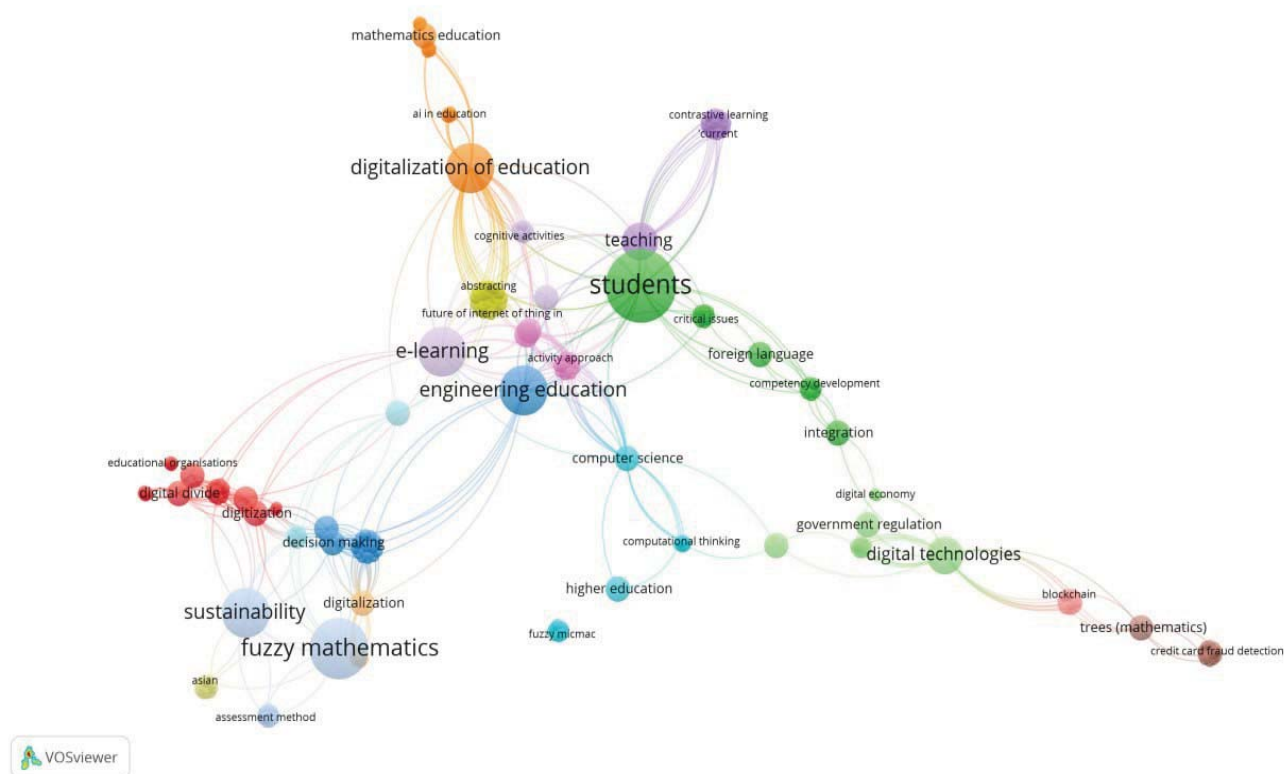

Рис. 1. Бібліографічний аналіз ключових слів на тему проблем розвитку фундаментальної математики в умовах цифровізації

Джерело: [3]

Незважаючи на стрімкі процеси цифрової трансформації, формування обчислювальних умінь і навичок залишається важливою складовою математичної

освіти. Базові математичні вміння, зокрема виконання диференціювання, інтегрування та алгебраїчних перетворень, виконують роль необхідного інтелектуального тренування. Саме вони сприяють розвитку математичної інтуїції, без якої неможливе глибоке усвідомлення змісту математичних дій [4]. Такий практичний досвід забезпечує стійкий зв'язок між абстрактними теоретичними положеннями та їх практичним застосуванням, чого неможливо досягти лише шляхом спостереження за роботою обчислювальних програм.

Водночас у сучасних умовах освітня парадигма поступово відходить від уявлення про виключну значущість обчислювальної складової. Професійна цінність сучасного фахівця визначається не лише здатністю виконувати обчислення, а передусім умінням критично аналізувати отримані результати, обирати доцільні математичні методи та правильно інтерпретувати дані відповідно до умов конкретної задачі. Таким чином, обчислювальні навички не зникають з освітнього процесу, проте перестають бути самоціллю і перетворюються на інструмент для досягнення головної мети – розвитку структурного мислення та здатності до математичного аналізу і рефлексії.

Активне впровадження систем комп'ютерної алгебри, таких як Maple, Mathematica, SageMath, потужних онлайн-калькуляторів, зокрема WolframAlpha і Symbolab, а також чат-ботів зі штучним інтелектом, наприклад ChatGPT і Gemini, суттєво змінює сучасні підходи до використання математичних методів. Сьогодні інженер, економіст або науковець може за лічені секунди отримати аналітичний розв'язок складної задачі або побудувати візуалізацію багатовимірних залежностей. У таких умовах традиційна мета «навчити виконувати обчислення» поступово втрачає свою актуальність [5]. Натомість освітній процес переорієнтовується на формування двох ключових метакомпетентностей – здатності критично оцінювати результати, отримані за допомогою автоматизованих інструментів, і вміння свідомо обирати відповідний математичний апарат для розв'язання професійних завдань.

Особливої актуальності зазначена проблема набуває у зв'язку з використанням генеративного штучного інтелекту. Наприклад, коли студент застосовує мовні моделі для створення програмного коду, саме фундаментальні знання з дискретної математики та математичної логіки дають змогу здійснити змістовну перевірку отриманого результату. У цьому випадку йдеться не лише про перевірку синтаксичної правильності, а насамперед про аналіз логічної коректності алгоритму, його відповідності поставленій задачі та оцінювання обчислювальної складності – завдання, які неможливо виконати без ґрунтовної теоретичної підготовки [6].

В табл. 1 наведено характеристику ключових проблем розвитку фундаментальної математики в умовах цифровізації.

Цифрова трансформація освіти суттєво впливає на розвиток фундаментальної математичної підготовки, змінюючи підходи до навчання, зміст освітнього процесу та роль математичних знань у професійній діяльності. Широке впровадження цифрових технологій, систем комп'ютерної алгебри та інструментів штучного інтелекту значно розширює можливості розв'язування складних задач, проте одночасно висуває нові вимоги до рівня математичної підготовки

здобувачів освіти. У сучасних умовах обчислювальні навички не втрачають своєї актуальності, однак їх значення трансформується: вони виступають не кінцевою метою навчання, а засобом розвитку математичного мислення, інтуїції та здатності до глибокого аналізу.

Водночас варто наголосити, що формування інструментальних умінь, таких як виконання диференціювання, інтегрування та алгебраїчних перетворень, не втрачає своєї значущості, однак їхнє призначення суттєво змінюється. Дані навички важливі не самі по собі, а як засіб розвитку мислення, необхідний для формування математичної інтуїції та глибокого розуміння математичних процесів. Саме такий фундамент забезпечує можливість здійснювати критичний аналіз результатів, без якого ефективно використання сучасних цифрових технологій стає неможливим.

Таблиця 1

Характеристика основних проблем розвитку фундаментальної математики в умовах використання цифрових технологій в навчальному процесі

<i>Проблема</i>	<i>Характеристика</i>
Зниження ролі традиційних обчислювальних навичок	Активне використання цифрових інструментів (онлайн-калькуляторів, систем комп'ютерної алгебри) зменшує необхідність виконання обчислень вручну, що може призводити до поверхневого розуміння математичних процесів.
Формальне використання автоматизованих засобів	Студенти часто застосовують цифрові сервіси для отримання готових результатів без усвідомлення математичної сутності розв'язання, що знижує якість засвоєння знань.
Недостатній розвиток математичної інтуїції	Відсутність практичного виконання базових операцій (диференціювання, інтегрування, алгебраїчних перетворень) обмежує формування внутрішнього розуміння математичних закономірностей.
Складність критичної оцінки результатів автоматизованих обчислень	Використання цифрових інструментів вимагає від здобувачів освіти вміння перевіряти правильність отриманих результатів та оцінювати їх відповідність поставленій задачі.
Необхідність свідомого вибору математичних методів	Велика кількість доступних цифрових інструментів не потребує від студентів здатності правильно обирати адекватний математичний апарат для розв'язання професійних задач.
Виклики використання генеративного штучного інтелекту	Застосування мовних моделей для створення програмного коду або розв'язування задач не потребує глибоких знань дискретної математики та логіки для перевірки коректності алгоритмів.
Зменшення зв'язку між теорією та практикою	Використання готових цифрових розв'язків без детального аналізу може послаблювати розуміння зв'язку між математичною теорією та її практичним застосуванням.

Джерело: [6 - 9]

В підсумку слід відзначити, що ефективний розвиток фундаментальної математичної освіти в умовах цифрової трансформації передбачає не протиставлення сучасних цифрових технологій традиційним підходам, а їх раціональне та педагогічно обґрунтоване впровадження в освітній процес. Саме інтеграція

цифрових інструментів у навчання, а не їх ігнорування заради збереження установлених методів, виступає одним із ключових засобів забезпечення фундаментальності математичної підготовки. Такий підхід сприятиме поєднанню класичних математичних знань із можливостями сучасних технологій і створить умови для формування глибокого розуміння математичних основ у новому цифровому освітньому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Спірін О. М. Цифровізація освіти, освітнього процесу // Енциклопедія освіти / Нац. акад. пед. наук України: 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. С. 1099-1100.
2. Li H, Wang G, Lu M, 2023, Exploring the Path of Educational Digital Transformation and Shanghai Practice. Journal of East China Normal University (Education Science Edition), 41(03): P. 110-120.
3. Scopus. 2026. Статті на тему проблем розвитку фундаментальної математики в умовах цифровізації URL: <https://clipr.cc/CK7tW> (дата звернення 08.04.2026)
4. Aquino, E. T. M. (2024). Analysis of the alignment of curriculum, instruction, and assessment in higher education mathematics. American Journal of Multidisciplinary Research and Innovation. URL: <https://doi.org/10.54536/ajmri.v3i5.3376> (дата звернення 09.04.2026)
5. Clark-Wilson, A. (2024). (Re)Assessing Mathematics Education in the Digital Age. Proceedings of the 14th International Congress on Mathematical Education. URL: https://doi.org/10.1142/9789811287183_0010 (дата звернення 09.04.2026)
6. Fitrah, M., Setiawan, C., Widiastuti, Y., & Marinding, H. (2024). Evaluation of digital technology management in mathematics learning. Nordic Journal of Comparative and International Education, 14(1), 45-62 URL: <https://doi.org/10.7577/njcie.5926> (дата звернення 09.04.2026)
7. Gamit, A. M. (2023). Embracing digital technologies into mathematics education. Journal of Curriculum and Teaching, 12(1), 283-298 URL: <https://doi.org/10.5430/jct.v12n1p283> (дата звернення 09.04.2026)
8. Mustafa, A. N. (2024). The future of mathematics education: Adaptive learning technologies and artificial intelligence. International Journal of Science and Research Archive. URL: <https://doi.org/10.30574/ijrsra.2024.12.1.1134> (дата звернення 09.04.2026)
9. Saat, N. A., Alias, A. F., & Saat, M. Z. (2024). Digital technology approach in mathematics education: A systematic review. International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development. URL: <https://doi.org/10.6007/ijarped/v13-i4/22956> (дата звернення 09.04.2026)

СЕКЦИЯ 5. СУЧАСНИ ДОСЛІДЖЕННЯ В СФЕРІ ГУМАНІТАРНИХ І ЮРИДИЧНИХ НАУК В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Димитрова А.,
д-р, доцент,
Бургаски държавен университет „Проф. д-р Асен Златаров”,
България
ORCID ID 0000-0002-5883-1478

РОЛЯТА НА ПРИОБИЩАВАЩИТЕ ПРАКТИКИ ПРИ ПОДБОРА НА ПЕРСОНАЛ ЗА ПРИВЛИЧАНЕ И ЗАДЪРЖАНЕ НА ТАЛАНТИ НА ПРИМЕРА НА ОРГАНИЗАЦИЯ ОТ СТРОИТЕЛНИЯ ОТРАСЪЛ

Резюме. Статията изследва ролята на приобщаващите практики в процеса по подбор на персонал и тяхното значение за привличането и задържането на таланти в строителния сектор. Анализът е изграден върху конкретен организационен случай от строителния отрасъл като се акцентира на приложимите управленски практики. На базата на теоретичен преглед и емпирични данни се разглеждат равните възможности, ограничаването на несъзнателните предразсъдъци, разнообразяването на каналите за подбор и създаването на подкрепяща работна среда. Представени са резултати от анкетно проучване сред служители, насочено към удовлетвореността, комуникацията с ръководството, възнаграждението, бонусната система и ролята на мениджърите. Изводите показват, че приобщаващият подход подпомага работодателската привлекателност, ангажираността и устойчивото задържане на ценни кадри.

Ключови думи: приобщаващи практики; подбор на персонал; управление на таланти; задържане на служители; работодателска привлекателност; строителен сектор.

Въведение

Съвременните бизнес организации функционират в условия на засилена конкуренция за квалифицирани кадри. Наред с технологичните, финансовите и пазарните ресурси, човешкият капитал се превръща в основен източник на устойчиво конкурентно предимство. Дигитализацията на професиите, динамиката на пазара на труда и високите очаквания на новите поколения служители променят начина, по който компаниите привличат, оценяват и задържат персонал. В този контекст процесът по набиране на персонал вече не се свежда единствено до попълване на свободна позиция, а се превръща в стратегически инструмент за изграждане на работодателски бранд и развитие на организационна култура.

Особено значение придобиват приобщаващите практики, тъй като те разширяват достъпа до разнообразни групи кандидати и ограничават риска от субективност при подбора. Равните възможности, неутралният език в обявите, обективните критерии за оценяване, достъпността на работната среда и подкрепящото отношение към различията създават условия за привличане на таланти с различен професионален, социален и личностен профил. Целта на настоящата статия е да анализира как тези практики подпомагат привличането и задържането на таланти чрез пример от организация в строителния отрасъл.

Теоретичен обзор

Ефективният процес по набиране на персонал включва последователни етапи: идентифициране на кадровата потребност, подготовка и разпространение на обява, управление на кандидатурите, провеждане на интервюта, избор на кандидат и въвеждане на новоназначения служител [1]. Когато тези етапи са ясно структурирани, организацията намалява риска от неправилен подбор, оптимизира разходите и повишава вероятността за назначаване на кандидати, чиито компетентности съответстват на стратегическите цели.

Приобщаващият подбор надгражда традиционния модел, който често се фокусира върху търсене на „идеален кандидат“ по ограничен набор от критерии. Той поставя акцент върху справедливото третиране, равните възможности и оценката на реалните умения, независимо от пол, възраст, етнически произход, социален статус или физически капацитет [2]. Приобщаването не означава снижаване на професионалните критерии, а тяхното по-прецизно и обективно прилагане. По този начин организациите достигат до по-широк кръг таланти, намаляват стереотипите и изграждат по-адаптивни екипи.

Сред най-важните практики за приобщаващ подбор се открояват създаването на неутрални и достъпни обяви за работа, ограничаването на несъзнателните предразсъдъци, разнообразяването на каналите за набиране, обученията за недискриминация, ангажирането на висшето ръководство и прилагането на оценяване, основано на компетентности [2]. Тези мерки подпомагат прозрачността и превръщат подбора в процес, в който различните кандидати могат да демонстрират потенциала си при равни условия.

Понятието „талант“ в бизнес контекста няма еднозначно определение. То обикновено се свързва със съчетание от способности, поведение, нагласи и умения, чрез които даден служител изпълнява задачите си по-бързо, по-качествено или по-ефективно от останалите [3]. Следователно управлението на таланти не се изчерпва с тяхното наемане, а включва развитие, мотивация, признание и задържане. Привличането на таланти е активен процес, при който организацията целенасочено достига до подходящи кандидати, а след назначаването осигурява условия за дългосрочна ангажираност чрез обучение, кариерно развитие, баланс между професионален и личен живот и подкрепящо управление [4], [5], [6].

Приобщаващи практики при подбора на персонал в строителния отрасъл

Разглежданата организация осъществява дейност в строителния сектор, включващ проектиране, ново и ремонтно строителство, реконструкция и модернизация, интериорен дизайн, търговия със строителни материали и реставрация

на културно-исторически обекти. Спецификата на този сектор предполага необходимост от квалифицирани технически, инженерни, административни и управленски кадри. Недостигът на специалисти, динамиката на проектната работа и традиционно по-слабото представителство на определени групи, например жени и хора с увреждания, правят приобщаващия подход особено значим.

В изследвания организационен случай се използват два основни подхода за набиране на персонал: вътрешен и външен. Вътрешният подбор се основава на развитие и мобилност на наличния човешки капитал, докато външният включва сътрудничество с Бюрото по труда, частни агенции за подбор и публикуване на обяви. При необходимост се използват и възможности за включване на млади специалисти, включително чрез програма „Старт на кариерата“, насочена към лица до 29 години с висше образование и без професионален опит по специалността.

Процесът по подбор започва с ежегодна идентификация на потребностите от персонал. Отдел „Човешки ресурси“ събира информация от ръководните звена и изготвя прогнозен план за кадрови нужди. След утвърждаването му се преминава към търсене на кандидати, като предимство се дава на вътрешния подбор, а при липса на подходящи кандидати се активират външни канали. Предварителният подбор включва анализ на автобиографии и мотивационни писма, а същинският подбор се реализира чрез структурирани интервюта, психометрични и ситуационни тестове.

Приобщаващите практики се проявяват чрез използване на неутрален език в обявите, фокус върху уменията, достъп до различни канали за кандидатстване и насърчаване на кандидатури от по-широк кръг лица. В строителна индустрия, традиционно доминирана от мъже, подобен подход създава условия за по-активно включване на жени в инженерни, архитектурни, реставраторски, административни и финансови роли. Той се разширява и към представители на етнически малцинства и хора с увреждания чрез акцент върху компетентностите, адаптирана работна среда, подходящи технологии и индивидуализирани условия на труд.

Задържането на таланти се подкрепя чрез комплекс от мерки: обучение и кариерно развитие, внедряване на съвременни технологии, грижа за психичното благополучие, баланс между работа и личен живот, система за признаване на резултатите и насърчаване на приобщаваща организационна култура. Така подборът и задържането се разглеждат не като отделни функции, а като взаимосвързани елементи от цялостната политика по управление на човешките ресурси.

Методология на изследването

За оценка на факторите, свързани със задържането на таланти, е проведено анкетно проучване сред служители на анализираната строителна организация. Анкетната карта включва 20 въпроса, структурирани в тематични области: ангажираност на служителите, фирмена култура, кариерно развитие, възнаграждение и бонуси, както и управленска подкрепа. Част от въпросите са насочени към готовността на служителите да препоръчат организацията, възможността за комуникация с мениджъра, възприятието за справедливо заплащане, удовлетвореността от бонусите и ролята на мениджъра при изпълнението на задачите.

Изследването е проведено в офис среда, при осигурени подходящи условия за участие. Използването на отворени въпроси има за цел да намали влиянието на предварително зададени отговори и да позволи по-свободно изразяване на мнението на респондентите. След систематизиране на отговорите е приложен комбиниран качествен и количествен анализ, който позволява както обобщаване на основните проценти, така и интерпретация на нагласите и оценките на служителите.

Резултати и анализ

Резултатите от анкетата показват висока степен на удовлетвореност и положителна нагласа към работодателя. Най-голям дял от анкетираните (41%) заявяват, че биха препоръчали работата в компанията на приятели, 34% - на близки и роднини, а 13% - дори на непознати. Едва 12% посочват, че не биха препоръчали компанията. Това е индикатор за положителен работодателски имидж и сравнително висока организационна лоялност.

Комуникацията между служители и ръководство също е оценена положително, но не без резерви. Общо 67% от анкетираните заявяват, че могат свободно да обсъждат проблемите си със своя мениджър. В същото време 21% отговарят отрицателно, а 12% не могат да преценят. Следователно, макар доверието към ръководството да е налице при мнозинството, съществува потребност от допълнително развитие на управленските умения, свързани с обратна връзка, подкрепа и открита комуникация.

Особено силен резултат се наблюдава при възприятието за справедливо възнаграждение. Общо 79% от служителите смятат, че получават справедливо заплащане спрямо служители на сходни позиции в други компании. Това има ключово значение за задържането на таланти, тъй като конкурентното и възприемано като справедливо възнаграждение укрепва мотивацията и намалява риска от напускане. Системата за бонуси също се оценява положително от 61% от респондентите, но 26% не са удовлетворени, което показва необходимост от по-голяма прозрачност или прецизиране на критериите за допълнително стимулиране.

Таблица 1

Обобщени резултати от анкетното проучване

Показател	Основни резултати
Препоръка на компанията като работодател	41% биха препоръчали на приятели; 34% - на близки и роднини; 13% - на непознати; 12% не биха препоръчали.
Комуникация с мениджъра	67% могат да дискутират проблемите си; 21% не могат; 12% не могат да отговорят.
Справедливо възнаграждение	79% възприемат заплащането като справедливо; 12% не са съгласни; 9% не могат да преценят.
Удовлетвореност от бонусите	61% са доволни; 26% не са доволни; 13% не могат да отговорят.
Роля на мениджъра	34% посочват равномерно разпределяне на задачите; 32% - обединяване на екипа; 25% - доверие в екипа; 9% не виждат принос.

Мениджърската роля се очертава като важен фактор за изпълнението на задачите и задържането на служителите. Най-често посочваните положителни действия са равномерното разпределяне на задачите, обединяването на екипа и доверието в способностите на служителите. Само 9% от анкетираните смятат, че мениджърът не подпомага работния процес. Тези данни потвърждават, че подкрепящият стил на управление има пряка връзка с ангажираността, работната атмосфера и възприятието за организационна справедливост.

Качественият анализ допълва количествените резултати. Служителите се чувстват уважавани, ценят екипната работа и разпознават подкрепата от страна на колегите и ръководството. Наблюдава се стремеж към професионално развитие и кариерен растеж, както и положително отношение към възнагражденията и бонусите. Същевременно се открояват области за подобрене: вътрешната комуникация, индивидуалната обратна връзка, прозрачността на бонусната система и допълнителните инициативи за ангажираност.

Дискусия и практически насоки

Анализът показва, че приобщаващите практики имат двойна функция. От една страна, те разширяват достъпа до таланти чрез по-справедлив и по-отворен процес на подбор. От друга страна, те подпомагат задържането, защото изграждат чувство за принадлежност, уважение и организационна справедливост. В разглеждания организационен случай приобщаването е особено важно поради спецификата на строителния сектор, където професионалните роли често са обвързани със стереотипи относно пол, възраст или физически възможности.

Практиките на организацията показват стремеж към преминаване от формален подбор към стратегическо управление на човешкия капитал. Структурираните интервюта, оценяването на компетентности, включването на млади специалисти, адаптирането на работната среда и подкрепата за различни групи служители създават условия за по-устойчиво развитие на персонала. Така работодателят не само привлича кандидати, но и създава среда, в която те могат да развият потенциала си.

На базата на направения анализ могат да бъдат формулирани няколко практически насоки. На първо място, приобщаващият подбор следва да бъде институционализиран чрез писмена политика, която описва принципите за равни възможности, етапите на оценяване и отговорностите на участниците в процеса. На второ място, необходимо е регулярно обучение на служителите, участващи в подбора, с акцент върху разпознаването на несъзнателни пристрастия, формулирането на обективни въпроси и оценката на компетентности. На трето място, каналите за достигане до кандидати могат да бъдат разширени чрез партньорства с университети, професионални общности, специализирани организации и инициативи, насърчаващи участието на жени и уязвими групи в технически професии.

От гледна точка на задържането на таланти особено значение имат прозрачността на бонусната система и качеството на вътрешната комуникация. Макар по-голямата част от служителите да са удовлетворени, делът на респондентите, които изразяват резерви към бонусите или не усещат достатъчна свобода за разговор с мениджъра, не е пренебрежим. Това насочва към необходимост от ясни критерии за стимулиране, регулярна обратна връзка, индивидуални срещи,

екипни обсъждания и анонимни канали за споделяне на проблеми. Приобщаващата култура се поддържа не само чрез политики, а и чрез ежедневни практики на изслушване, уважение и навременна подкрепа.

Ограничения и насоки за бъдещи изследвания

Настоящото изследване има практическа насоченост и се основава на конкретна организация от строителния отрасъл. Това позволява детайлен поглед върху реални практики в строителния сектор, но ограничава възможността резултатите да бъдат автоматично обобщени за всички фирми от отрасъла. Допълнително ограничение е фактът, че анкетното проучване отразява нагласите на служителите към определен момент. Възприятията за възнаграждение, развитие и управленска подкрепа могат да се променят в зависимост от икономическата среда, натовареността по проекти и вътрешните организационни промени.

Бъдещи изследвания биха могли да разширят анализа чрез сравнение с други строителни организации, включване на по-голяма извадка и използване на стандартизирани скали за измерване на ангажираност, организационна справедливост и намерение за напускане. Полезно би било и проследяване на ефекта от конкретни приобщаващи мерки във времето, например след въвеждане на нови обучения, промени в бонусната система или програми за наставничество. Така може да се оцени не само възприятието на служителите, но и реалното въздействие върху текуществото, представянето и привличането на нови таланти.

Заклучение

Приобщаващите практики при подбора на персонал са съществен фактор за привличането и задържането на таланти. Те позволяват на организациите да достигнат до по-разнообразен кръг кандидати, да ограничат субективността в оценяването и да изградят по-справедлива работна среда. Разгледаният случай показва, че прилагането на неутрални обяви, обективни критерии, структурирани интервюта, подкрепяща култура и мерки за развитие на служителите може да повиши работодателската привлекателност и организационната лоялност.

Резултатите от анкетното проучване потвърждават, че служителите като цяло оценяват положително работната среда, възнаграждението, бонусната система и управленската подкрепа. Основните фактори за задържане са добрата екипна атмосфера, справедливото заплащане, възможностите за развитие и подкрепящият стил на управление. В същото време са необходими допълнителни усилия за подобряване на комуникацията, прозрачността при бонусите и индивидуалната обратна връзка.

Практическата стойност на разгледания пример се изразява в това, че приобщаването може да бъде приложено и в сектори, които традиционно се възприемат като по-консервативни по отношение на разнообразието. Строителството изисква висока степен на координация, техническа компетентност и доверие между участниците в проектите. Именно поради това организациите в сектора имат интерес да привличат различни професионални профили и да създават условия, в които всеки служител да допринася чрез своите умения.

Следващ етап в развитието на приобщаващата политика може да бъде по-системното измерване на нейната ефективност. Подходящи индикатори са броят на кандидатите от различни групи, процентът на преминалите през отделните

етапи на подбора, средната продължителност на заетостта, участието в обучения, вътрешната мобилност и равнищата на удовлетвореност. Проследяването на тези показатели би позволило управленските решения да бъдат основани на данни, а не само на обща преценка.

В дългосрочен план устойчивото задържане на таланти изисква съгласуваност между подбора, въвеждането, развитието, оценяването и възнаграждението. Когато тези процеси са свързани чрез обща логика на справедливост и подкрепа, служителите по-лесно разпознават организацията като място за професионална реализация. Така приобщаващите практики се превръщат не само в морален и социален ангажимент, а и в реален управленски ресурс за повишаване на конкурентоспособността в строителния сектор.

Литература:

1. Janot, T., Les 7 étapes cruciales pour un processus de recrutement réussi, 27 November 2023, <https://yuzu.hr/les-7-etapes-du-processus-de-recrutement/>.
2. Prunier, O., Égalité des chances: 10 conseils pour un recrutement inclusif, 04 April 2023, <https://yuzu.hr/egalite-des-chances-10-conseils-pour-un-recrutement-inclusif/>.
3. Христова, Т., Управление на таланта, 19 май 2021, <https://www.novavizia.com/upravlenie-na-talanta/>.
4. 7 règles pour retenir les meilleurs talents, Michael Page, 08 May 2024, <https://www.michaelpage.lu/advice/les-fondamentaux-du-management-d%C3%A9quipe/engagement-et-r%C3%A9tention/7-r%C3%A8gles-pour-retenir-les>.
5. Taylor, W. C., LaBarre, P., Mavericks at work. Why the most original minds in business win, HarperCollins e-books, London, 2006, p. 208.
6. Valente, S., Fidélisation des talents: 5 leviers RH clé à connaître, 19 May 2024, <https://www.simundia.com/blog/fidelisation-des-talents-leviers>.

Братко І.В.,

к.ю.н., доцент,

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,

Україна

ORCID ID 0000-0002-8979-3232

ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС

Анотація. *Аналізується механізми реалізації екологічної політики Європейського Союзу, що регулюють правові аспекти досягнення Цілей сталого розвитку, охорони довкілля, боротьби зі зміною клімату, переходу до кліматично нейтральної економіки та питання європейської інтеграції України у сфері захисту довкілля.*

Ключові слова: *екологічна політика, зелений перехід, кліматична нейтральність, Європейська зелена угода, циркулярна економіка, зміна клімату, acquis Європейського Союзу, інтеграція до Європейського Союзу.*

Екологічна політика Європейського Союзу регулює правові засади охорони довкілля, боротьбу зі зміною клімату, раціональне використання природних ресурсів та перехід до кліматично нейтральної економіки.

Право Європейського Союзу захисту довкілля є одним з найрозвинених компонентів acquis ЄС та містить значний обсяг нормативно-правових актів, що регулюють питання запобігання антропогенним факторам зміни клімату, управління відходами та промисловими викидами, діяльності із скорочення викидів парникових газів, збереження біорізноманіття в умовах руйнування довкілля в наслідок бездумного використання природних ресурсів.

Слід зауважити, що право ЄС захисту довкілля відрізняється комплексністю та зумовлена глобальними викликами, пов'язаними з руйнуванням сталих екосистем, виснаженням природних ресурсів та об'єктивними та суб'єктивними факторами зміни клімату. Позиція Європейського Союзу щодо формування економічного розвитку на основі високих стандартів охорони довкілля та прагнення досягти кліматичної нейтральності відображається в екологічній та енергетичній політиках Європейського Союзу. Важливим кроком у сфері захисту довкілля стало рішення ЄС про досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року та перехід до екологічних стандартів за всіма політиками ЄС [1].

Відповідно до статті 191 Розділу XX Договору про функціонування Європейського Союзу (далі – ДФЄС) Екологічна політика ЄС забезпечує досягнення наступних цілей: збереження, захист та покращення якості довкілля; захист здоров'я людей; виважене та раціональне використання природних ресурсів; заходи зі сприяння та міжнародному рівні для вирішення регіональних та всесвітніх проблем довкілля та, зокрема, боротьба зі зміною клімату [2].

Дослідники звертають увагу на те, що екологічне та кліматичне право ЄС є багаторівневою системою норм, яка поєднує положення первинного права [3].

Зокрема, статті 191–193 ДФЄС проголошують такі принципи захисту довкілля, як принцип превентивності, «забруднювач платить», усунення шкоди у джерелі її виникнення тощо та узгоджується із вторинним законодавством, що встановлює обов'язкові стандарти охорони довкілля і зобов'язують країни запобігати забрудненню та скорочувати викиди парникових газів.

Європейський Парламент у 2019 році представив своє бачення реалізації Цілей сталого розвитку у частині захисту навколишнього середовища. Прийняття в рамках виконання Паризької угоди про зміну клімату амбітної ініціативи Європейська зелена угода для ЄС та його громадян (European Green Deal) пропонує механізми для перетворення Європи на кліматично нейтральний континент до 2050 року та вимагає від європейських країн забезпечення нульового забруднення довкілля, відновлення біорізноманіття, переходу до циркулярної, замкнутою економіки, енергоефективного будівництва, запровадження соціального механізму справедливого переходу у вирішення загальнолюдських проблем зміни клімату [4].

Європейська інтеграція України з цієї позиції набуває особливого значення, оскільки, передбачає суттєві зміни національного законодавства та зміцнення інституційної спроможності. У свою чергу така імплементація права Європейського Союзу у сфері захисту довкілля стає важливою складовою вирішення складних проблем збереження та відновлення навколишнього середовища в умовах агресії росії проти України.

Європейська інтеграція України у цій сфері не обмежується вимогою щодо прийняття відповідного національного законодавства, а потребує створення відповідної ефективної інфраструктури, залучення значних фінансових ресурсів та реалізацію проектів міжнародної технічної допомоги, що у комплексі дозволить реалізувати можливості щодо залучення зелених інвестицій та модернізації економіки з врахуванням потреб сталого розвитку України.

Відповідно до Звіту Європейської Комісії 2025 року, оприлюдненого 4 листопада 2025 року, Україна досягла прогресу за напрямом «Довкілля та зміна клімату» (Розділ 27) [5].

Зокрема, Європейська Комісія зауважує, що Україна досягла успіхів у сфері клімату, відновивши обов'язковий моніторинг, звітність і верифікацію викидів парникових газів, ухваливши план дій для створення національної системи торгівлі викидами та прийнявши рамковий закон з кліматичної політики, який відповідає довгостроковій меті ЄС щодо кліматичної нейтральності до 2050 року. Україна також ухвалила національний план управління відходами та законодавство щодо запобігання, зменшення та контролю промислового забруднення, прийняття планів управління річковим басейном та стратегію реформи екологічного контролю. Проте, Європейська Комісія звертає увагу на слабку інституційну спроможність відповідних органів державної влади, на недостатню розробку підзаконних актів, неповне, часткове виконання окремих директив тощо. За рекомендацією Європейської Комісії у 2026 році Україна повинна зосередити увагу на посиленні інституційної спроможності відповідних органів державної влади, забезпечити доступ до механізмів правосуддя; ратифікувати поправку Кігалі до Монреальського протоколу та адаптувати національне законодавство

до стандартів ЄС щодо речовин, що руйнують озон, та фторованих газів; прийняти національні Стратегію та План дій щодо циркулярної економіки та закон, що узгоджується з положеннями Регламенту ЄС щодо вирубки лісів.

Список використаних джерел:

1. Treaty on the Functioning of the European Union. URL: http://data.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/oj
2. Консолідовані версії Договору про Європейській Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text
3. Інформаційна довідка щодо екологічного політики Європейського Союзу та зеленого переходу. Дослідницька служба Верховної Ради України. Опубліковано 16.03.2026. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/34058.pdf>
4. European Green Deal URL: eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0640
5. Ukraine 2025 Report. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52025SC0759>

Kosovets H.,
Ph.D., President of the NGO Institute
of independent experts, Kyiv,
Ukraine

INNOVATIVE TRANSFORMATIONS OF WEDDING TOURISM IN THE EU

Abstract. *The scientific paper is aimed to analyze and discuss innovations in wedding tourism in the EU. Attention is focused on tourism products in the process of organizing the wedding and honeymoon. Various theoretical approaches have been considered. The research interest is focused on the challenges that the wedding sector is facing. An emphasis is placed on the functions and tools of product innovation. The importance of the needs of the wedding industry, which prompts the introduction of new approaches have been highlighted. Obstacles to wedding tourism after the Covid-19 pandemic are analysed. The processes of organizing the wedding and the honeymoon are highlighted. The specifics of the wedding industry are explored. A special place is given to the generation of new and innovative products for customer satisfaction. The author defends the thesis that innovations in wedding tourism are the basis for providing opportunities for the development of Bulgaria as a successful destination for weddings and honeymoons.*

The scientific paper is aimed to analyze and discuss the development of social networks and their impact on wedding tourism. The focus is on social communication channels. Consumer attitudes as far as new communication technologies are concerned are examined. The research interest focuses on the development of wedding tourism. Emphasis is placed on the opportunities for innovative processes in the wedding sector. The main theoretical aspects are highlighted. A special place is given to social platforms and their development in the context of the wedding business. The author defends the thesis that innovation in wedding tourism, through the use of social media, is becoming a key tool for competitiveness in the wedding services market.

Keywords: *wedding tourism, tourist, innovations, social networks, technologies, social media, organizing honeymoon, satisfaction, economic.*

Introduction. Innovations in wedding tourism are an extremely current and increasingly developing topic. The interest in introducing innovations grows in proportion to the desire to develop, placing emphasis on the challenges facing the wedding industry. Product innovation is defined as the introduction of new or innovative products or processes capable of providing the wedding sector with a high degree of added value. This contributes to increasing the levels of exclusivity and differentiation from the competition in the wedding market. It is important to highlight the features and tools of product innovation to be properly integrated into the wedding and honeymoon planning process.

The object of the present study is product innovation in wedding tourism. The subject of research is the innovation of tourism products in the process of organizing the wedding and the honeymoon. The scientific article aims to analyze innovations

and their introduction in wedding tourism. The achievement of the goal that is set, is carried out by solving the following research tasks:

- introduction of new and innovative products for wedding tourism after the Covid-19 pandemic;
- consideration of basic concepts related to innovation;
- organizing the process of weddings and honeymoons.

Exposition. The most important thing in the stage of economic development of tourism is the introduction of innovations as a basis for economic growth, as well as the desire of destination Bulgaria to compete with extraordinary and high-tech intangible assets. The introduction of more and more innovative products and services, as well as the integration of new technologies in the tourism sector (and in particular wedding tourism), are a prerequisite and key factor for economic development and improving the quality of wedding services.

Literature review. The information provision of the scientific article is from appropriately selected literary sources. They refer to information about product innovations in the wedding tourism of the 21st century. The scientific article contains selected information from various literary and Internet sources. They refer to an analysis of social networks for mass communication, their history and influence on wedding tourism. Recent international treaties to reduce tariffs and other barriers to free trade among nations will make the world you live in more competitive. This is likely to help improve your future living standards through lower product prices that will allow your income to stretch further. Manufacturing firms in the United States have demonstrated a remarkable ability to innovate and reduce costs in response to the challenges of the global economy. (David N. Hyman, p.1)

Methodology. For accomplishment the objectives of the research and solve the formulated research tasks, the methods of analysis of scientific concepts on the treated issues in the specialized tourism literature and synthesis of authors ideas and data were used. A scientific discussion was held in defense of the authors thesis that innovations in wedding tourism are the basis for providing opportunities for the development of Bulgaria as a successful destination for weddings and honeymoons.

The challenges facing tourism companies involves measures that require adaptation of available resources, processes, and even values. In this sense, innovative practices can help overcome barriers to the wedding industry. Once established in organizations, innovative practices materialize in specific and identifiable processes such as: product or service development, decision-making, or strategic alliances.

Innovation is a highly analyzed topic in the literature as it presents a positive effect on increasing profitability, productivity, positioning and developing competitive advantages. Therefore, firms that demonstrate proactive and innovative positions may be able to create market opportunities. Innovation leads not only to economic growth but also to recovery.

Wedding and honeymoons are considered as one of the potential segments for the growth and development of international tourism. They are a great source of income generation, contributing to the economy and profitability (Aragones Jerico&Wu, 2017, p.65). Unfortunately, they took a big turn with the onset of the pandemic. According to statistics, in 2021, 70% of couples have chosen to change

their destination and choose a closer one. In addition, only 27% made trips to the chosen destination, deciding to shorten the stay. In this sense, innovations in wedding tourism represent a determining factor for the successful improvement and recovery of the sector. The article aims to bring out ideas that, through their functions and tools, generate new or innovative products for customer satisfaction.

An important part is the functions and tools of product innovation in hotel facilities. An innovation management system that meets market and industry requirements is needed. The next important part are product innovations in wedding and honeymoon planning. They must meet completely new needs and allow market expansion for different consumer demands. Such activity is manifested through the process of introducing innovations and is essential for economic growth and service improvement.

Marketing management in the wedding industry is essential nowadays. Its correct application can:

- significantly increased employment in the wedding sector;
- to ensure revenue growth of wedding agencies;
- to improve the development of the wedding industry;
- to stimulate the tourist attractiveness of the country and the regions as attractive centers for wedding tourism.

Overall, wedding tourism in Ukrainian has all the necessary phenomenon conditions for innovative development. As a current global, economic and social, phenomenon, tourism sometimes works both under very severe environmental conditions (the Covid-19) pandemic) and under great competition. It is characterized by a high degree of importance of the innovation process, compliance with which is often a key feature determining the competitiveness of wedding organizations.

Wedding tourism is constantly developing despite various obstacles from political, economic and social problems. The tourism business is technologies. Constantly changing forms and methods of providing services, discover and develop new opportunities.

Product innovations is considered one of the strategies of companies aimed at achieving market competitiveness. Savings on production and distribution costs increase sales, customer loyalty and market share. In this way, the product, understood as a physical good or service, represents the image of the company. Therefore, it becomes a key in many cases an initiator and experimenter in the development and implementation of modern element of its competitiveness (Santos, 2020, p.43).

Technological innovations in the business context refers to the introduction of improvements and changes in products and/or services, taking into account the optimization of resources (Hernandez, 2017, p.16). In this sense, the importance of technological innovation, in particular for the wedding tourism sector, is expressed in the improvement of the quality and efficiency of work.

Innovation management is a term used more on a firm-level basis in the hotel sector (Nieves and Segarra, 2015, p. 51). It is a management activity that determines the necessary technology and available resources for the technical and economic achievement of the organizations corporate goals. It emphasizes innovation and encourages the creation of new goods and services .

Wedding tourism product innovation focuses on meeting customer demands for new and innovative products and services. They are critical to customer satisfaction. Competitiveness is determined by the development of advantages in the process of coordination (Lundvall, 2007, p.95). Competitive advantages are considered sustainable when they are not easily attainable. An organization possesses them when it presents a product or service that has similar functions to other firms in the market, but provides one or more aspects that are different from the others. This prompts the customer to decide to buy a specific product/service from a concrete contractor (Regala&Soberanes, 2019, p.140).

Innovations in the tourism industry are mainly aimed at creating a new tourism product. The development of tourism relies on a set of proven techniques and strategies for its promotion (Parysheva, 2017, p.16). They rely on new approaches and application of innovative management methods with the help of information technology. The introduction of innovations increases the competitiveness of tourism enterprises. The creation of new perspectives for different types of tourism increases consumer demand in the market of wedding services.

Innovations in wedding tourism should be considered as *systemic events* with high quality novelty and leading to positive changes. The innovation process in this branch of tourism is quite specific. As a rule, it gets its recognition on the one hand, through the market of wedding services and customer satisfaction, and on the other mainly due to joint decision-making by tourism organizations. Only this interaction of all elements (subjects and objects) of the innovation process can lead to significant synergies expressed in the growth and development of the sector.

The emergence of the modern communication environment has had a profound impact on all service sectors. Modern wedding activity and the work of agencies cannot exist without the Internet. These networks serve as a platform for communication with tourists and evaluation of shared experiences between them (Parysheva, 2019, p.180). Modern audio and visual content has significantly changed control technology. Innovation activity in the sector is aimed at creating a new product or modifying an existing one. It includes: development of new work methods, introduction of modern information and communication technologies (ICT), modern forms of organization and management.(Figure 1).

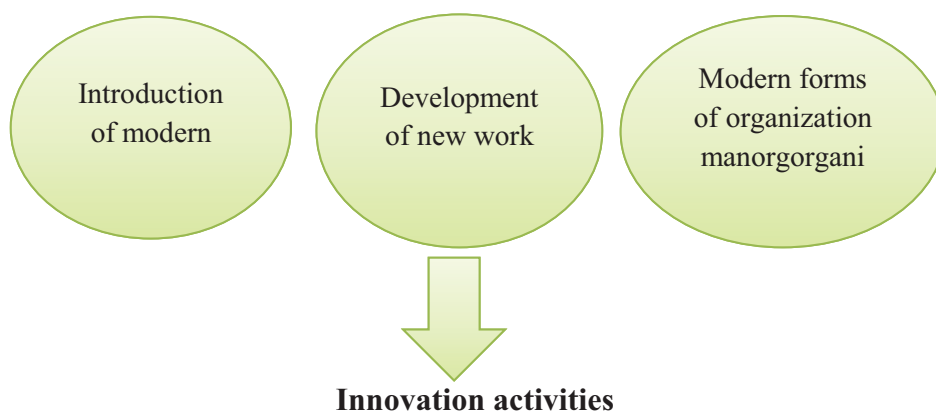

Fig. 1. Innovation activities
Source: Systematization of the author

Organizing the process of weddings and honeymoons. For the purposes of the study, we highlight the features and tools of product innovation for wedding and honeymoon planning. As the organization constantly adapts to the environment, creativity in people is a prerequisite for its successful adaptation and work. In order to be successful, the organizations need creative managers. These are the managers that can help the company to adapt easy to the sudden changes in the environment. Influence of mass communication platforms on the behavior of service users. For the purposes of the research, we put an emphasis on mass communication platforms and, respectively, the behavior of users in them. The situation nowadays is characterized by the fast change of the traditional means of acquiring knowledge and by the transformation of the society (Yordanova, 2020). Wedding products and services must be marketed according to customer needs to be competitive in the digital world. It is important and necessary for the sector to update the technological inventory that will favor a large part of the processes of the companies and thus improve the efficiency of the business.

Active use of social media, such as sharing stories, photos and videos, influences potential tourists in making a decision to travel to a particular destination (Javed, 2020, p.852). What Javed said also applies to wedding tourism – the more it is advertised on social platforms, the more interest and demand it will generate for the services offered.

Through the development of digital content, conditions for sustainable tourism can be achieved (Parysheva, 2018, c.180). Social networks are constantly evolving. They are a major means of communication these days and a very important part of sharing information. Social platforms are at the core of a company marketing and advertising. With the ability to reach millions of people worldwide, they offer a huge variety of virtual content.

The process of organizing a wedding and honeymoon has evolved over the years through various events. However, there are no *defined criteria* as a concept of the organization process. Product innovation functions can be introduced as part of the wedding event planning process: inventory, monitoring, evaluation, optimization, enrichment (*Figure 2*).

Fig. 2. *Functions of product innovation*

Source: Systematization of the author based on information from

The specified functions are a set of activities that are logically related, arise and develop together. For their application, the following conditions must be met:

- customer orientation for their satisfaction with new and improved wedding product;
- management and staff commitment to innovation and continuous improvement;
- constant training of working personnel.

The main areas of innovation activity for innovation activity for wedding tourism services are:

- production of new types of wedding products and services;
- use of new techniques and technologies in the production of traditional products;
- use of absolutely new resources;
- changes in the organization of production and consumption of products from traditional tourism, catering and hotel services; innovations in management).
- identification and use of new markets;
- new marketing;
- innovations in management.

To determine the customer profile, the variables: time, space, motivation and activities in the field of analysis are taken into account. New or improved product requirements and specifications are identified for the wedding and honeymoon planning process. *The priorities* of couples when choosing wedding services are:

- Easy access to the destination;
- Price;
- Destination attractions;
- Variety of activities;
- Quality of the hotel;
- Climate;
- Hospitality;
- Entertainment;
- Easy organization;
- Gastronomy.

The basis of innovation activity in all sectors of the economy is the implementation of scientific and technical progress. Tourism implements all sorts of innovations daily under the influence of both scientific and technical progress and the intellectual development of humanity. Developing tourist destinations in the world understand the need for efficient and intelligent development through new technologies (Dimitrova, 2021, p.30)

Today, the sector is economically lucrative. Given the large investment in wedding tourism and the scale of most wedding events, it generates large turnovers.

Wedding tourism in Ukraine has the necessary conditions for innovative development. Innovative growth leads to the creation and implementation of competitive products and services. It improves the economic condition of not only one company, but also the whole wedding sector. The introduction of innovations contributes to the sustainable development of wedding tourism and the organization of weddings and honeymoons.

Innovation activity is a complex of scientific, technological, organizational, financial and commercial events. Innovation in the wedding industry can be defined as the joint work of all participants aimed at creating and implementing innovations.

The technological revolution has become the material basis for the formation of mass tourism. It is having a huge impact on innovation wedding services. The author defends the thesis that innovations in wedding tourism are the basis for providing opportunities for the development of Ukraine as a successful destination for weddings and honeymoons.

Innovation is a process of introducing knowledge within a specific and systemic social environment. The opportunities for innovation are many, but the needs for the different in infrastructure and equipment are required, while in others, an adoption of best practices or changes in work processes. Nowadays, regardless of which unit a company falls into, the key to success and reaching the final customer in the best, easy and budget way is through social networks.

The object of the present research is the innovations in social networks. The subject of research is the influence of social platforms on the development of wedding tourism. The scientific article aims to analyze innovations through the prism of social media and their influence on the development of wedding tourism. The achievement of the goal that is set is carried out by solving the following research tasks:

- analysis of the development of social networks;
- studying the impact of mass communication platforms on the behavior of service users;
- research of the development of wedding tourism by using modern online technologies.

Innovation processes are key factors for development. Wedding tourism needs constant improvement, as it is a product for many countries that is annually updated. If it has an international character, it is a generator of employment and is connected to many other branches and sectors of the economy. Wedding tourism must keep up with market innovations and be part of social networks for mass communication. In this way, it becomes recognizable, reaching a maximum audience. This is what Ukraine should strive for – to be known on online platforms as an attractive wedding destination, with many and varied options for wedding events and travel. Not less important are the demonstrate a high level of professionalism to attract solvent customers. In order to achieve the goals of the research and solve the set tasks, the methods of analysis of scientific concepts on the investigated issues in the specialized tourism literature, as well as synthesis of the authors ideas and data, were used. A scientific discussion was carried out in defense of the authors thesis that innovations in wedding tourism, through the use of social networks, become a key tool for competitiveness in the market for wedding services.

Not only in the century, but also going back into the past, we can come to the statement that innovation processes are key factors and main forces of world development. Weddings and honeymoons are a segment of tourism with high added value, due to the large amount of funds that travelers invest.

Making a reference from the above, nowadays it is difficult to imagine life without social networks. How will we know that a business, facility or service exists if we don't see it online. The Internet is a main source of information these days. Through social platforms, we communicate not only with our loved ones, but also with the whole world. Thanks to this new dimension, completely new sectors of the economy are emerging related to the maintenance and development of various platforms (Rangelov, 2022, p.146).

The development of the Internet, in addition to business, opens up new opportunities for wedding tourists. Searching for informatics, comparing prices, collecting opinions about a given destination becomes much easier than before. This inevitably affects the attitudes of users towards a given service, tourist destination or object.

The definition of innovation most commonly used today states that: Innovation is the introduction of a new or significantly improved product, new process, new marketing method, new organizational method in business practices, workplace organization or external relations. That's exactly what Facebook work is like – Messenger. According to a survey related to the Facebook platform conducted in 2021 by the World Tourism Organization (UNWTO), tourists share that using Messenger is the most convenient and easy way to connect with businesses.

Another extremely popular trend on Facebook is the creation of closed groups with specific directions. They are entitled "My Wedding – A to Z", "Weddings 2023", "PII Be a Bride" and "Advice for Brides-to-Be". Thanks to these communities, businesses in the wedding industry can promote their services and increase their revenue, all for free. At the same time, they have the potential to create loyal customers and be part of the best word-of-mouth advertising of all time. This exchange of information on social platforms can be extremely beneficial for businesses.

Demonstrating competitive advantages through social networks is one of the best approaches to promote any business. For this reason, the challenge facing wedding tourism is great. Faced with this large online world, innovation in wedding tourism is becoming a strategic tool for the development of the sector (*Figure 3*).

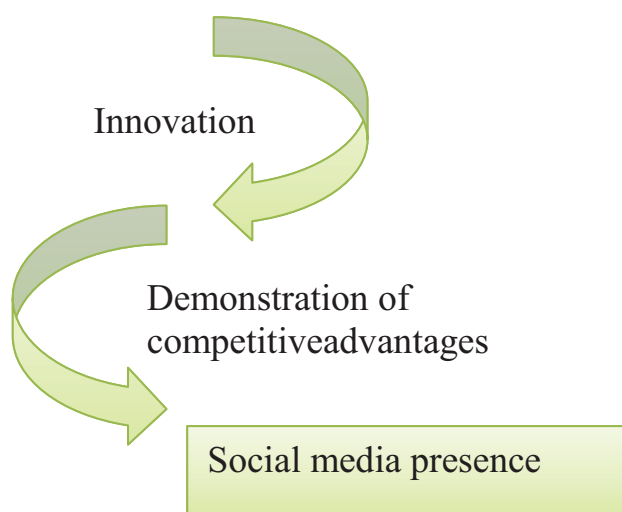

Fig. 3. *Interrelationship of successful practices in the development of wedding tourism through social networks*

Source: Authors systematization

Results. Social networks are constantly evolving, becoming an integral part of users daily lives.

Modern online technologies have a great influence on the behavior of tourist in the market for wedding services.

Wedding tourism must take advantage of social platforms for mass communication, through active content sharing, to build competitive advantages.

Achieving an attractive business profile and consistent web presence is an ongoing process that requires hours of work, constant monitoring, audience impact to achieve success. Creating new and interactive content to keep followers attention is also laborious, even though it looks easy and effortless. Behind every successful project, advertisement or presence in social networks is tireless work, which is separate from the essence of the given company work. In order to achieve success in social network, it is important to develop an overall concept, to build a strategy and a vision for the content that will be shared. Moreover, we must not forget that the main goal is for all this interactive content to bring a high degree of user satisfaction and represent a meaningful experience for them.

Conclusion. Innovations in wedding tourism through social networks are a key tool in building trust and recognition among consumers. The market of wedding services in Ukraine has great prospects for development. The destination has many natural features and undeveloped niches. This type of tourism is specific, so ads on social platforms must be very well targeted to reach the desired users. The correct use of modern online technologies is the key to the success of anyone employed in the sector. In order to achieve competitive advantages, it is necessary to establish clear strategies and actions. They should lead to the development of wedding tourism, in which the role of innovation stands out.

References:

1. Dimitrova P. (2021). Intelligent tourist destination management. "Money and Culture", Vol.3/021, Higher School of Insurance and finance, p.25-33.
2. Aragones jerico, C., & Wu, M. (2017). *Caracteristicas del turismo de luna de miel: Aproximacion al turista chino*. Cuadernos de Turismo, (40), 65-92. <https://doi.org/10.6018/turismo.40.309621> (Accessed on 24.05.2026).
3. Duarte Alonso, A., Kok, S. K., Bressan, A., O Shea, M., Sakellarios, N., Koresis, A., Buitrago Solis, M.A.& Santoni, L.J. (2020), covid-19, aftermath, impacts, and hospitality firms: An international perspective. *International Journal of Hospitality Management*, 91,10-26. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2020.1026654> (Accessed on 24.05.2026).
4. Nieves, J., & Segarra Cipres, M. (2015). *Management innovation in the hotel industry*. Tourism Management, 46, 51-58. <https://doi.org/10.1016/j.touman.2014.06.002> (Accessed on 24.05.2023).
5. Parusheva, T. (2017). *Cultural Tourism: Market and Strategies*, Publishing House "Avangard Prima", Sofia.
6. Cotera Regalado, E., & Soba-erenes Martin, A. (2019). *Determinacion de indicadores y herramientas para alcanzar competitividad empresarial*. RICEA Revista Iberoamericana de Contaduria, Economia y Administracion, 8(15), 140-168. <https://doi.org/10.23913/ricea.v8i15.129> (Accessed on 24.05.2026).

7. Custodio santos, M., Ferrerira, A., Costa, C., & Santos, J.A. (2020). A Model for the Development of Innovative Tourism Products: From Service to Transformation sustainability, 12(11), 43-62. <https://doi.org/10.3390/su12114362> (Accessed on 24.05.2026).
8. Lundvall, B. (2007). *National Innovation Systems- Analytical Concept and Development Tool*. Industry and Innovation, 14(1), 95-119. <https://doi.org/10.1080/13662710601130863> (Accessed on 24.05.2026).
9. Parusheva, T. (2018). Sustainable development of cultural tourism in a digital environment. *Collection of reports from the International scientific conference "Tourism and Innovations"*, dedicated to 55 years since the establishment of the College of Tourism - Varna, 14-15 september, Publishing "House Science and Economics". University of Economics- Varna, p.175-183.
10. Carballo Cruz, E. (2017). Modelo de innovacion de productos turisticos en instalaciones hoteleras desde un enfoque de sistemas complejos [Doctorado en Ciencias Economicas]. Universidad de camagiley "Ignacio Agramonte Loynaz. <http://www.eduniv.cu/items/show/2013> (Accessed on 25.05.2026).
11. Yordanova, S. (2020), TOOLS OF CREATIVE PROBLEM SOLVING OF STUDENTS "Pirin literary lists" Tourism magazine. Publication of the Higher Vocational – "School College of Tourism" – siti Blagoevgrad ISSN: 1312-6911 Year XI br.XIURL: www.bodas.net (Accessed on 25.05.2026).
12. Rangelov, K. (2022), The impact of social media on the development of tourism, Yearbook with reports from an international scientific conference "Innovations in the science and Education, Business and Tourism" Yearbook of varna University of Management, 11-12 july, Albena, p. 146-151.
13. David N. Hyman, (1997). Microeconomics, North Carolina State University, Fourth Edition, (p.1).
14. URL: World Health Organization (WHO). <https://www.who.int> (Accessed on 25.05.2023).
15. URL: <https://economy.bg/article/view/37047/> (Accessed on 26.05.2023).

Raychev S.,
PhD, Associate Professor
Paisii Hilendarski University of Plovdiv,
Bulgaria
ORCID: 0000-0002-6539-080X

AMBIENT PM_{2.5} EXPOSURE AND PUBLIC HEALTH EXPENDITURE: A FOCUSED REVIEW OF THE ECONOMIC LITERATURE

Abstract. *This paper reviews a narrow strand of the health-economics literature that treats ambient PM_{2.5} exposure as a determinant of public health expenditure. The focus is not on the full range of pollution damages, but on the transmission from fine particulate exposure to health-care utilisation, hospital spending and public budget pressure. The reviewed literature shows a broadly consistent positive association between PM_{2.5} and medical expenditure, although the measured size of the effect varies across identification strategies, institutional settings and expenditure definitions. The article argues that PM_{2.5} should be treated not only as an environmental and epidemiological issue, but also as a source of preventable fiscal pressure on health systems.*

Keywords: *PM_{2.5}; air pollution; public health expenditure; health economics; hospital costs*

Introduction

Ambient fine particulate matter with aerodynamic diameter of 2.5 micrometres or less (PM_{2.5}) occupies a central place in current environmental-health research because of its ability to penetrate deeply into the respiratory system and to contribute to a broad set of adverse outcomes. The broader economic significance of this pollutant lies in the fact that health damage is translated into expenditure. Once exposure increases the incidence or severity of illness, households consume more medical services, hospitals face higher demand and publicly financed systems absorb part of the resulting cost burden. In that sense, PM_{2.5} is not only a health risk but also an economic determinant of spending in the health sector [1].

The scope of the present review is deliberately limited to the expenditure channel through which PM_{2.5} exposure affects health-care utilisation, hospital costs and publicly relevant health-system pressure. It therefore does not examine the wider literature on mortality valuation, labour productivity, willingness to pay, quality-adjusted life years or macroeconomic damages. Its focus is more specific: how the economic literature explains and estimates the relationship between ambient PM_{2.5} exposure and public health expenditure. This is a useful angle because expenditure is the most direct channel through which environmental degradation enters public budgets. The World Bank has underlined the very large global health cost associated with ambient PM_{2.5}, while institutional modelling for England has shown that measurable NHS and social-care costs can be linked to particulate exposure [1; 2]. This perspective is also relevant for European Union member states, including Bulgaria, where air-quality challenges coexist with publicly financed or publicly regulated health-care

systems. In such institutional contexts, PM2.5-related morbidity should not be understood only as an environmental or epidemiological externality, but also as a factor that may increase health-service utilisation, hospital-financing pressure and publicly relevant health expenditure. More broadly, this issue is consistent with debates on real convergence and green transition, where environmental pressures are increasingly interpreted not only as ecological constraints, but also as socio-economic and fiscal challenges [10].

These findings suggest that pollution control has to be interpreted not only as environmental regulation but also as a form of expenditure prevention.

The central argument of this paper is that the literature is relatively consistent on the direction of the relationship, but much less uniform in the way expenditure is measured. Some studies examine household or individual medical spending, others focus on hospital admissions or disease-specific treatment costs, and only a smaller subset directly addresses publicly financed expenditure. Because of that heterogeneity, the contribution of this review is not to provide a new estimate, but to synthesise the main economic mechanism, the dominant empirical findings and the key limitations of this research field.

PM2.5 and Public Health Expenditure in the Economic Literature

The basic economic mechanism is straightforward. PM2.5 exposure worsens health conditions, especially respiratory and cardiovascular conditions, and thereby increases the use of consultations, medicines, emergency treatment and inpatient care. When a health system is publicly financed in full or in part, a share of these additional costs is shifted from private households to public budgets. Even when studies use household-level data, they remain relevant for public health expenditure because they capture the service-demand channel through which public systems later face reimbursement, subsidy or hospital-financing pressure. The World Bank report on the global cost of ambient PM2.5 is useful in this respect because it separates mortality and morbidity costs and explicitly recognises morbidity as part of the economic burden rather than treating pollution exclusively through premature deaths [1].

A first strand of the literature estimates the effect of pollution on medical use and spending at the micro level. Liao, Du and Chen find that PM2.5 increases medical-care costs, hospitalisation spending and self-payment costs in China, and they interpret these results as a social welfare loss associated with pollution [3]. Their contribution is important for a review of expenditure because it links exposure not simply to illness, but to actual monetary outlays. A related quasi-experimental study by Xue et al. shows that reductions in PM2.5 exposure following clean-air actions are associated with lower household medical expenditures, reinforcing the idea that expenditure effects are not only theoretical but observable when pollution declines [4]. Yang and colleagues also report that a rise in annual PM2.5 exposure is associated with higher household healthcare expenditure, which supports the broader proposition that the medical-cost channel is robust to different datasets and identification strategies [5].

A second strand narrows the focus from overall spending to specific disease burdens or treatment categories. Li et al. analyse respiratory diseases and find that PM2.5 has a positive effect on total health-care expenditure, drug expenditure and

antibiotic expenditure, with higher pollution levels associated with a heavier expenditure burden [6]. This type of evidence matters because it shows how aggregate medical cost increases can be decomposed into specific treatment lines. In the same spirit, Roy et al. find that higher monthly PM_{2.5} levels are associated with higher charges and costs for paediatric hospitalisations for respiratory illness, indicating that even in a more specialised clinical context the expenditure effect remains visible [7]. Disease-specific studies are narrower than system-wide expenditure analyses, but they strengthen causal plausibility: the cost effect is easier to understand when the medical pathway is concrete and clinically identifiable.

A third strand measures hospital admissions and related medical expenses rather than total spending. Although hospital admissions are not identical to public health expenditure, they are one of its most important drivers. Wu et al. estimate that a notable share of hospital admissions and related medical expenses for mental disorders can be attributed to PM_{2.5}, illustrating how exposure can be converted into attributable cost burdens in a health-care system [8]. Institutional work in England reaches a similar policy conclusion from a different methodology. The Public Health England modelling exercise estimates NHS and social-care costs attributable to PM_{2.5} and NO₂ and shows that a substantial part of the burden falls on secondary care, which is particularly relevant when discussing budget pressure rather than only household expense [2].

Recent contributions broaden the geographical scope and confirm that the expenditure issue is not restricted to high-pollution settings alone. Julia Mink's study for France estimates short-term health-care costs of exposure to PM_{2.5} even though pollution levels there are below current EU standards [9]. This is analytically important. It suggests that the link between PM_{2.5} and medical expenditure should not be understood only as a phenomenon of extremely polluted economies. The cost channel persists even under lower average concentrations, which makes the topic relevant for European health systems that may satisfy legal standards but still face economically meaningful pollution-related expenditure.

Taken together, the literature supports three conclusions. First, the direction of the relationship is highly consistent: higher PM_{2.5} exposure is associated with higher health-care use and higher medical spending. Second, the strongest immediate empirical evidence often concerns household expenditure, hospital costs or disease-specific treatment rather than fully consolidated public expenditure accounts. Third, public expenditure has to be inferred carefully from these studies because financing systems differ. A rise in hospital utilisation has different fiscal implications in a Beveridge-type system, an insurance-based system and a mixed system. For that reason, the literature is stronger in demonstrating the existence of an expenditure effect than in offering perfectly comparable cross-country estimates of public budget impact.

This limitation is methodological rather than trivial. Studies do not use a uniform dependent variable. Some examine out-of-pocket spending, others total medical costs, reimbursement burdens, hospital admissions, emergency-room costs or attributed disease-specific expenditure. Exposure is also measured differently across annual averages, monthly averages and short-term variations. In addition, income, age structure, urban form, access to medical care and behavioural responses can affect the

observed spending response. The literature therefore does not yet provide a single unified coefficient linking PM2.5 to public health expenditure. What it does provide is a coherent economic narrative: ambient PM2.5 worsens health, increased morbidity translates into greater utilisation of health services, and this utilisation may generate preventable pressure on public budgets where treatment, hospital care or reimbursement are publicly financed [1; 3; 4; 9].

Conclusion

The focused literature reviewed here indicates that ambient PM2.5 exposure should be treated as an economically relevant determinant of health-care utilisation, medical costs and publicly relevant expenditure pressure.

Across different methods and institutional settings, the dominant result is that higher exposure leads to more medical use, higher hospital spending and greater treatment costs. The literature is especially persuasive when it moves from general health effects to concrete expenditure measures such as hospitalisation costs, disease-specific treatment expenses and attributable care burdens [2; 3; 6; 8].

At the same time, the field remains methodologically uneven. There is still a gap between evidence on medical spending and evidence on strictly defined public expenditure, largely because financing arrangements differ and because researchers use non-identical cost indicators. Even so, the policy implication is already clear. Pollution abatement should therefore be understood not only as environmental protection, but also as a fiscally relevant form of health-cost prevention. This interpretation is particularly important for EU countries and for Bulgaria, where air-quality policy, public-health priorities and budget constraints intersect. In this sense, PM2.5 control has a dual economic role: it improves population health and may reduce avoidable pressure on publicly financed or publicly regulated health-system resources.

References:

1. The World Bank. The Global Health Cost of Ambient PM2.5 Air Pollution. Washington, DC: World Bank Group, 2022.
2. Public Health England. Estimation of costs to the NHS and social care due to the health impacts of air pollution: summary report. London: PHE, 2018.
3. Liao, L., Du, M., Chen, Z. Air pollution, health care use and medical costs: Evidence from China. *Energy Economics*, 2021, Vol. 95, 105132. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2021.105132>.
4. Xue, T., Guan, T., Zheng, Y., et al. Clean air actions in China, PM2.5 exposure, and household medical expenditures: A quasi-experimental study. *PLoS Medicine*, 2021, Vol. 18, No. 1, e1003480.
5. Yang, J., Shan, S., Qian, Z., et al. Implication for the Benefit of Air Pollution Control in China: A Response Surface Modeling Approach to Link Air Pollution to Health Care Expenditure. *Environment International*, 2018, Vol. 113, pp. 172-180.
6. Li, L., Lei, Y., Wu, S., et al. The Impact of Air Pollution on Healthcare Expenditure for Respiratory Diseases: A Study of the Peng-River Basin in China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 2020, Vol. 17, No. 17, 6132.
7. Roy, A., Sheffield, P., Wong, K., Trasande, L. The effects of outdoor air pollutants on the costs of pediatric asthma hospitalizations in the United States, 1999-2007. *Medical Care*, 2011, Vol. 49, No. 9, pp. 810-817.

8. Wu, Z., Zhou, Y., Wang, Y., et al. Attributable Risk and Economic Cost of Hospital Admissions for Mental Disorders due to PM2.5 in Beijing. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 2022, Vol. 19, No. 16, 10082.
9. Mink, J. The healthcare costs of air pollution in France. *Journal of Environmental Economics and Management*, 2025, Vol. 134, 103242. <https://doi.org/10.1016/j.jeem.2025.103242>.
10. Bobeva, D., Stoyanova, D., Ignatov, I. Real Convergence and Green Transition. In: *Economic, Regional and Social Challenges in the Transition towards a Green Economy*. Conference Proceedings, Plovdiv, Bulgaria, 2021, p. 62.

Шеретюк Р.М.,

д.іст.н., професор

Рівненський державний гуманітарний університет,

Україна

ORCID ID 0000-0002-6278-0132

УКРАЇНА, БОЛГАРІЯ, ЄС: ДЕКОРАТИВНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ОДИН ІЗ ІНСТРУМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО БРЕНДИНГУ

Одним із головних викликів процесів глобалізації у сучасному світі є протиріччя між прагненням національних держав до політичного та економічного розвитку й бажанням зберегти власну ідентичність і суверенність. Будь-яка країна, включаючись у глобалізаційні та інтеграційні процеси, намагається при цьому не «розчинитися» у всесвітньому просторі. Отже, наявність «індивідуального обличчя» країни в умовах сьогодення набуває особливої значущості й перетворюється на один із головних пріоритетів її національної безпеки та успішності розвитку [4, с. 220].

Функцію «індивідуального обличчя» тієї чи іншої держави виконує її національний бренд – унікальний образ, а також репутація та сукупність асоціацій, що виникають при згадці про неї. Згідно класичної моделі Саймона Анхольта, національний бренд формують шість ключових елементів, а саме: 1) експорт; 2) зовнішня і внутрішня політика; 3) культура та спадщина; 4) люди; 5) туризм; 6) інвестиції та імміграція [1, с. 102; 2, с. 128]. Отже, одним із елементів формування національного бренду є мистецтво, зокрема, декоративне мистецтво як органічна складова історико-культурної спадщини.

Мета наукової розвідки полягає в дослідженні трансформацій традиційного декоративного мистецтва України, Болгарії, Польщі, Угорщини і Португалії на дієвий економічний і геополітичний інструмент задля зміцнення їх національного іміджу у світі.

Як висновує Наталія Колесницька, національний бренд є одним із головних факторів успішного позиціонування країни. Він часто поширює «прикрашену» інформацію, щоб викликати позитивний інтерес у закордонної аудиторії, а також зруйнувати негативні стереотипи, що шкодять репутації країни. Саме

тому, на її думку, країни Центрально-Східної Європи роблять ставку на туризм, культуру й історію [1, с. 107].

5 грудня 2013 р. на 8-й сесії Міжурядового комітету з охорони нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО Петриківському розпису як унікальному явищу українського декоративного мистецтва XIX ст. було надано статус нематеріальної культурної спадщини людства. Ця подія стала важливою віхою у формуванні стратегії національного брендингу України, оскільки зміцнила її міжнародний імідж як сучасного центру розвитку автентичного мистецтва. Зокрема, одним із виявів того, що Петриківський розпис став ключовим елементом візуалізації національного бренду, була розробка логотипу конкурсу «Євробачення – 2017» [5].

Унікальним візуальним маркером національної ідентичності Болгарії, що виконує водночас роль інструменту культурної дипломатії у світі, є вишивка шевиця. Головний символ болгарської вишивки – Елбетица – означає гармонію й циклічність життя. Нині цей стародавній знак деміфологізовано й трансформовано в сучасний дизайнерський бренд. Елбетицю активно інтегрують в офіційні логотипи туристичних кампаній Болгарії, дизайн державних сувенірів та подарунків для іноземних дипломатів, айдентику міжнародних культурних фестивалів тощо. Так, книга Ірен Величкової-Ямамі з назви «България в шевици», видана болгарською, англійською та японською мовами, продемонструвала світові єдність та багатство Болгарії крізь призму цього рукотворного виробу декоративного мистецтва [6]. Отже, шевиця виступає головним «етнічним паспортом» Болгарії, чітко вирізняючи національну культуру з-поміж інших європейських культур.

Якщо в Україні головним етнічним маркером виступає Петриківський розпис, а в Болгарії – вишивка-шевиця, то в Польщі саме витинанка перетворилася на візуальну візитівку країни на міжнародній арені. Так, одна з провідних експерток Польщі з брендингу територій та співзасновниця Міжнародної асоціації брендингу місць Магдалена Флорек розглядає використання візуальних етнічних кодів, зокрема витинанки, як інструмент диференціації країни на конкурентному європейському та світовому ринках. Для прикладу, вона аналізує «Експо-2010» у Шанхаї як один із найуспішніших кейсів польської культурної дипломатії, коли візуальний образ традиційної витинанки, зафіксований в сучасній архітектурі, залучив мільйони відвідувачів [7]. Отже, Польща довела, що паперове мереживо XIX ст. є органічним й водночас прогресивним фундаментом для національної безпеки та ідентичності країни в ЄС.

Одним із найвпізнаваніших візуальних символів Угорщини, що нині офіційно презентує цю країну у світі, є вишивка калочаї. На відміну від геометричних орнаментів багатьох європейських країн, вишивка міста Калоча є виключно рослинною й, окрім квіткових мотивів, зокрема, троянд, лілій, тюльпанів, містить зображення червоного угорського перцю (паприки). Сучасні угорські дослідники розглядають вишивку калочаї як стратегічний економічний актив країни. Зокрема, праці економіста й чинного генерального директора світового бренду Herend Porcelain Manufactory Аттілі Шімона розкривають питання монетизації угорської культури: на прикладі калочаї він

доводить, що вишивка та супутній бренд паприки стимулюють експорт, залучають іноземні інвестиції й створюють робочі місця, формуючи сучасну креативну економіку країни [8].

Декоративна кераміка азулежу є «фірмовим знаком» й водночас елементом національного брендингу Португалії. На відміну від інших європейських країн, де етносимволи інтегровані переважно в одяг або культуру побуту, Португалія акцентувала на міській архітектурі, оскільки керамічні панно азулежу прикрашають фасади житлових будинків, церков, палаців, залізничних вокзалів, а також станції метро. Це витворило унікальний і миттєво впізнаваний візуальний ландшафт, за яким Португалія асоціюється з характерним синьо-білим кобальтовим керамічним мереживом [3].

Отже, в ХХІ ст. декоративне мистецтво трансформувалося з етнографічного артефакту на стратегічний актив «м'якої сили» (soft power) багатьох європейських країн. В умовах глобалізації культурна автентичність стає найціннішою валютою їх національного брендингу. У єдиному просторі Європейського Союзу, який функціонує за принципом «Єдність у різноманітності», етнічні маркери – Петриківський розпис (Україна), вишивка-шевиця (Болгарія), витинанка (Польща), вишивка калочаї (Угорщина) та кераміка азулежу (Португалія) – трансформуються зі спадку архаїчного фольклору на дієві інструменти захисту національної ідентичності.

Список використаних джерел:

1. Колесницька Н. Національний брендинг і особливості його застосування країнами Центрально-Східної Європи. *Studia politologica Ucraino-Polona*. 2014. Вип. 4. С. 101-107.
2. Люльчак З.С., Ліпенцев А.А., Галушак Ю.І. Національний бренд та брендинг у контексті міжнародних подій. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2012. № 735 : Логістика. С. 127-136.
3. Мельницька Ю. Azulejo: Плитка з багатою історією. *Investory news*. URL: <https://investory.news/azulejo-plitka-z-bagatoyu-istoriyeu/> (дата звертання 12.05.2026).
4. Нагорняк Т. Л. Країна як бренд. Національний бренд «Україна». *Стратегічні пріоритети*. 2008. № 4 (9). С. 220-228.
5. Шеретюк Р. Петриківський розпис як ключовий елемент візуалізації національного бренду. *Традиційна культура України ХХІ століття як складова культурної політики: сучасний стан, загрози, перспективи*: Зб. наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 21 жовтня 2016 р.: У 2 т. Т. 1. К.: НАККіМ, 2016. С. 31-32.
6. Величкова-Ямами И. Величкова-Ямами I. А. България в шевици : 144 традиционни мотиви = Bulgaria in embroidery: 144 traditional motives [блг., англ., яп.]. София : Офис Маркет ЕООД, 2016. 96 с.
7. Florek M. The country brand as a new challenge for Poland. *Place Branding*. 2005. Vol. 1. P. 205-214. <http://dx.doi.org/10.1057/palgrave.pb.5990021> DOI:10.1057/palgrave.pb.5990021
8. Simon A. A herendi porcelán mint hungarikum és a kulturális örökség monetizációja a globális luxuspiacra. *Herend Herald: Kulturális és Gazdasági Tanulmányok*. Herend, 2021. Ol. 14-22.

